

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

**BİZANS TAŞRA ARİSTOKRASİSİNDE GABRAS AİLESİ
(X-XII. YÜZYILLAR)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sibel CABRİ

ARALIK-2018

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

**BİZANS TAŞRA ARİSTOKRASİSİNDE GABRAS AİLESİ
(X-XII. YÜZYILLAR)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sibel CABRİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet ÇOG

ARALIK-2018

TRABZON

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Klavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Sibel CABRİ

27.12.2018

ÖNSÖZ

Nasıl ki bir devletin, bir topluluk ya da milletin tarihi varsa ailelerin de tarihi vardır. Bu tarih elbette ki bir aileyi meydana getiren üyelerin her birinin kendi faaliyetleri neticesinde oluşur. Aile tarihi sadece onu oluşturan üyeleri ile değil aynı zamanda ailenin geçmişi, yaşadığı coğrafya, nüfuzu ve etkileşimde bulunduğu diğer unsurlar ile de bağlantılıdır. Biz bu çalışmada, Trabzon İmparatorluğu'ndan önce burada hüküm sürmüş, Bizans taşra aristokrasisinde kendisinden sıklıkla asi bir aile olarak bahsedilen, aynı zamanda Anadolu'nun en hareketli dönemlerinde Türkler ile de etkileşimde bulunan Gabras ailesini incelemeye çalıştık. Çalışmamız Gabras ailesinin X. ve XII. yüzyıllar arasındaki faaliyetlerini ve diğer çalışmalarda fazla bahsedilmediğini düşündüğümüz Trabzon'un da puslu tarihine bir ışık tutmaya çalışmıştır.

Gabras ailesi hakkında kapsamlı bir araştırma yapan kişi Anthony Bryer'dır. Bryer'in "A Byzantine Family: The Gabrades, c. 979-1653" adlı makalesi bu çalışmanın en önemli referans kaynaklarından birisi olmuştur. Türkiye'de bu konu hakkında yapılmış bir araştırma da Ergin Ayan'ın "Trabzon Dukalığı: Gabras Ailesi" adlı makalesidir. Biz de bu çalışmalar ışığında Gabras ailesinin tarihini, yaşadıkları coğrafyayı, Bizans İmparatorluğu ve Türkler ile kurdukları ilişkileri ulaşabildiğimiz tüm kaynak ve araştırma eserlerden derleyerek yeniden yazmaya çalıştık. Bu bakımdan çalışmamız Gabras ailesi hakkında literatür taramak isteyen ve genel hatlarıyla bu ailenin belirtilen zaman aralığındaki tarihini anlamak açısından önem teşkil etmektedir. Ancak bu çalışma bir aile tarihini kapsadığı için özellikle kaynakların yetersiz kalması ve bilgilerin doğruluğunun teyit edilmesi bakımından oldukça zor bir süreçte ilerlemiştir.

Bu Tez çalışmasının konusunun belirlenmesinde, araştırılmasında ve yazım aşamasında bana yol gösteren danışmanım Sayın Prof. Dr. Mehmet Çoğ'a teşekkürlerimi sunuyorum. Yine bu süreçte bana önerilerde bulunan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Murat Keçiş'e de teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca beni her zaman destekleyen sevgili anne ve babama, kız kardeşlerime, bu yolda beraber ilerlediğim arkadaşlarım Safiye Samancı ve Mine Alptekin'e de sonsuz teşekkürler.

Aralık, 2018

Sibel CABRİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VIII
GİRİŞ	1-7

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GABRAS AİLESİ.....	8-33
1.1. Gabras Ailesinin Kökeni	8
1.2. Khaldia Theması ve Gabraslar	10
1.3. Doğu Karadeniz'e Türk Akınları ve Gabraslar	13
1.4. Gabraslar İçin Trabzon'un Önemi ve Trabzon Dukalığı.....	16
1.4.1. Theodoros Gabras (d. 1050?- ö. 2 Aralık 1098).....	18
1.4.2. Gregorios Gabras (Taronites) (d. 1086? - ö. 1120?)	26
1.4.3. Konstantinos Gabras (ö. 1140).....	29

İKİNCİ BÖLÜM

2. GABRAS AİLESİNİN BİZANS VE TÜRKLER İLE İLİŞKİLERİ.....	34-46
2.1. Bizans Hizmetinde Gabraslar	34
2.1.1. Mikhail Gabras (Taronites) (ö. 1175).....	35
2.1.2. Konstantinos Gabras	38
2.2. Selçuklu Devleti Hizmetinde Gabraslar	39
2.2.1. Hasan İbn Gabras (ö. 1192).....	40
2.3. Danişmendli-Gabras İlişkileri	42
SONUÇ.....	47
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	50
EKLER.....	57
ÖZGEÇMİŞ.....	61

ÖZET

XII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Bizans İmparatorluğu'na karşı Anadolu'da önemli bir ilerleme sağlayan Türkler aynı zamanda Doğu Karadeniz Bölgesine de fetihlerde bulunmuştur. Bizans İmparatorluğu tarafından tayin edilen güçlü taşra aristokratlarının idaresindeki bu bölge Türklerin akınlarına karşı ciddi bir şekilde savunulmuştur. Ancak 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Bizans İmparatorluğu'nun kuzeydoğusundaki toprakları ile bağlantısı kesilmiş ve Bizans buradaki kontrolünü kaybetmiştir.

Türklerin Anadolu içlerine kadar yayılmasıyla birlikte Bizans İmparatorluğu kendisine uzak ve sınırı olmayan bazı bölgelerde Dukalık oluşturmuştur. Bu dukalıkların yönetimine de o bölgenin güçlü taşra aristokratlarını getirmiştir. Bu durumun en güzel örneklerinden bir tanesi Gabras ailesidir. Gabras ailesi daha önceden de merkezi Trabzon olan eski Khaldia temasının yöneticiliğini yapmıştı. Bu defa Trabzon Dukalığı'nın başına getirilen Gabras ailesi burada Bizans'ın siyasi karmaşasından yararlanarak yarı-bağımsız bir yönetim uygulamıştır. Başlangıçta Bizans'a karşı asi ve isyankâr olan Gabras ailesi zamanla gücünü yitirmiş ve Bizans İmparatorluğu'nun himayesine girmiştir. Gabras ailesi ayrıca Türkler, özellikle de Danişmendliler ile Bizans'a karşı ittifak yapmıştır. Gabraslar hem askeri hem de devlet idaresindeki yetenekleri bakımından Selçukluların da dikkatini çekmiş, hatta bazı Gabras ailesi üyeleri Selçuklu hizmetinde bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bizans İmparatorluğu, Selçuklular, Khaldia Teması, Trabzon, Gabras Ailesi.

ABSTRACT

Starting from the first quarter of the XII century onwards, Turks made significant progress in Anatolia against the Byzantine Empire and also conquered the Eastern Black Sea region. This region, governed by the strong provincial aristocrats appointed by the Byzantine Empire, was seriously advocated against the invasions of the Turks. However, after the Battle of Manzikert in 1071, the Byzantine Empire was disconnected from its territory in the northeast and the Byzantine Empire lost control there.

With the spread of the Turks to Anatolia, the Byzantine Empire formed a Duchy in some regions with and without borders. The administration of the Duchates also brought the strong provincial aristocrats of that region. One of the best examples of this situation is the Gabras Family. The Gabras Family had previously been the head of the ancient Theme of Chaldia, the center of Trabzon. This time, the Gabras family, who became the head of the Duke of Trabzon, applied a semi-independent management by taking advantage of the Byzantine political complexity. The Gabras family, which was rebellious and insubordinate against Byzantium at the beginning, lost its power and became under the patronage of the Byzantine Empire. The Gabras family also made an alliance with the Turks, especially the Danishmends, against Byzantium. The Gabras have attracted the attention of the Seljuks both in military and state administration, and some members of the Gabras family were found in the service of Seljuk.

Keywords: Byzantine Empire, Seljuks, Theme of Chaldia, Trabzon, Gabras Family.

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AÜDTCF	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
Çev.	: Çeviren
DOP.	: Dumbarton Oaks Papers
Ed.	: Editör
JSTOR	: Journal Storeage
s.	: Sayfa
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

GİRİŞ

X. ve XII. Yüzyıllarda Bizans İmparatorluğu

Birçok medeniyetin doğum yeri olan Anadolu toprakları çağlar boyunca ona sahip olmak isteyen devletlerin odak noktası olmuştur. Asya ve Avrupa arasında bir geçiş yolu olan bu coğrafya siyasi ve ekonomik değerinin yanı sıra aynı zamanda dini, etnik ve kültürel bir çeşitliliğe de sahip olmuştur. Dolayısıyla da bu topraklar üzerindeki hâkimiyet için birçok mücadeleler verilmiş ve savaşlar yapılmıştır.

Doğu ve Batı Roma'nın 395 yılında ayrılmasıyla birlikte Anadolu coğrafyası merkezi Konstantinopolis olan yeni ve güçlü bir devletin kontrolüne girmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun idaresindeki bu topraklar sürekli olarak doğudan ve batıdan akınlara maruz kalmaktaydı. Bu akınlara ciddi bir boyuta ulaşması VI. yüzyıl ile birlikte başlamıştır. İmparatorluk batıdan Lombardlar, Slavlar, Bulgarlar ve doğudan da Sasaniler tarafından tehdit edilmekteydi.¹ Bizans İmparatorluğu saray içindeki taht kavgalarından dolayı bu saldırılara karşı geçici önlemler almıştır. Özellikle Bizans'ın doğu sınırı güçlü bir savunma sistemine sahip olmadığından dolayı Sasanilerin Anadolu topraklarına olan saldırıları artmış, VI. yüzyılın sonlarında başlayan ve VII. yüzyıl ortalarına kadar süren Bizans-Sasani savaşları bu sınır savunma sisteminin çökmesine sebep olmuştur.² Müslüman Arapların 650 yılında Sasanileri devirmesiyle birlikte Bizans İmparatorluğu bu sefer daha büyük bir tehditle karşılaşmıştır. Bu dönemde Araplar, Bizans İmparatorluğu ve Sasaniler üzerine yaptıkları saldırılarla dünya tarihinde yeni bir dönem açmışlardır.³

Müslüman Arapların Bizans topraklarına olan fetihleri 674 yılından itibaren yoğunlaşmış ve ciddi bir savunmaya gerek duyulmayan yerler Müslüman komşuların sürekli ve kuvvetli saldırılarına maruz kalan yerler haline gelmiştir. Sürekli bir savaş halinde olunması İmparatorluğun maddi kaynaklarını da tüketmiş ve sınırdaki ücretli askerlerin ihtiyaçları karşılanamaz olmuştur. Dolayısıyla Bizans da doğu sınırında ciddi tedbirler almak zorunda kalmıştır. Bu tedbirlerden bir

---

¹ Aleksander A. Vasiliev, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, Çev. Tevabil Alkaç, Alfa-Tarih Yay., Birinci Basım, İstanbul, 2016, s. 252.

² Işın Demirkent, "1071 Malazgirt Savaşı'na Kadar Bizans'ın Askeri ve Siyasi Durumu", **Bizans Tarihi Yazıları: Makaleler-Bildiriler-İncelemeler**, Dünya Yay., İstanbul, 2005, s. 1-2; Mehmet Tezcan, "Pers-Armenia Etrafında Gelişen Roma-Parth ve Bizans-Sasani Münasebetleri (M.Ö. I.- M.S. VII. Y.Y.)", **Klasik ve Ortaçağ Dönemlerinde Karadeniz ve Kafkasya**, Serander Yay., Trabzon, 2012, s. 241-242.

³ Vasiliev, a.g.e., s. 236; İrfan Shahîd, **Byzantium and the Arabs in the Sixth Century**, 1 (1): Political and Military History, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C., 1995, s. 12-15; Walter E. Kaegi, **Bizans ve İlk İslam Fetihleri**, Çev. Mehmet Özay, İstanbul, 2000, 54-57.

tanisi de İmparator Herakleios döneminde temelleri atılmış olan Thema sistemidir.⁴ Özellikle sınır bölgelerinde kurulmuş olan bu askeri birlikler Bizans'a karşı önce Sasani ve daha sonrasında da Arap fetihlerini durdurmak amaçlı oluşturulmuştur. Bizans buradaki asker sayısını arttırarak olası saldırılara karşı topraklarını korumayı amaçlamıştır.⁵ Herakleios (610-641) döneminde Anadolu'da üç tane thema kurulmuştur. Bunlar Kuzeydoğu Anadolu'daki *Armeniakon*, Orta Anadolu'daki *Anatolikon* ve Marmara denizinin güney kıyıları ile Ege bölgesinin kuzeyinde bulunan *Opsikon* temasıydı. Bu üç thema daha sonradan kurulan themalardan farklı olarak doğrudan imparatorluğa bağlı bir yönetim birimi olmuştur.⁶

Thema sisteminin en önemli özelliği mevcut askeri birliklerin Anadolu'nun belirli bölgelerine iskân edilerek bu birliklerin mensuplarına arazi tahsis edilmesidir. Bu araziler babadan oğula intikal eden, ancak askeri mükellefiyetler karşılığında miras bırakılabilen bölgelerdi. Böylece askerlere tahsis edilen bu araziler kuvvetli bir ordunun teşekkülüne temel olmuştur.⁷ Her bölge kendi komutanı altında bir ordu birliği yani thema oluşturmuş ve her bir themanın başında askeri ve sivil otoriteyi temsil eden bir *Strategos* (General) bulunmuştur. *Strategos*lar aynı zamanda Bizans'ın diğer askeri unsurlarına nazaran görevlerini en uzun süre icra eden kişilerdi.⁸ *Strategos*'un idaresinde olan askeri zümreye de *Stratiotes* (asker-savaşçı) denilmiştir. Bu asker savaşçılar küçük bir meblağ da olsa ücret alırlardı ve küçük arazilere sahiptiler. Elleri bulunan bu araziler onların ölümünden sonra en büyük oğlun idaresinde kalırdı.⁹ Bizans İmparatorluğu'nun batısında, themaların başında bulunan bu *Strategos*lar devlet hazinesi yerine kendi emri altındaki bölgelerin gelirlerinden destek almaktaydı. Ancak Anadolu'daki themalar devlet hazinesinden de belli bir oranda yardım almıştır. Ayrıca

---

⁴ Thema sistemi aslında Herakleios'tan çok daha öncesinde de bulunmaktaydı. Roma İmparatorluğu ordusu Diokletianus (285-305) ve Konstantinos (306-337) dönemlerinde yeni bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. İmparatorluğun daha önceki dönemlerinde hemen hemen tamamı Roma sınırları boyunca müstahkem mevkilerin garnizonları olarak yerleştirilen ve bir sınır ordusu görünümü arz eden devlet ordusu, III. yüzyılda ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalmıştır. Devlet arazisi içinde harekete hazır birlikler ve kuvvetli ordu yedekleri olmaması ciddi sorunlara yol açmıştır. Bu sorunun çözülmesi için Konstantinos (306-337) zamanında *maiyet birlikleri* adı verilen birlikler kurulmuş ve bunlar kısa zamanda Roma ordusunun çekirdeği haline gelmiştir. Sınır bölgelerinde görevlendirilmiş olan sınır orduları yani *limitanei* ise sadece bu amaca hizmet eden bir özel ordu sınıfına dönüştürülmüştür. Sınır bölgelerindeki garnizonlara yerleştirilmiş olan sınır askerleri, savunma hizmetleri karşılığında kendilerine tahsis edilmiş olan alanların kullanım hakkına sahip olup, bu alanlardan elde ettikleri ürün ile geçimlerini sağlayan ve sınır savunmasını gerçekleştiren bir tür asker-köylüler sınıfını oluşturuyordu. M. Murat Baskıcı, **Bizans Döneminde Anadolu: İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261)**, Phoenix Yay., Ankara, 2009, s. 115-118; Ernst Honigman, **Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı; Grekçe, Arapça, Süryanice ve Ermenice Kaynaklara Göre 363'den 1071'e Kadar**, Çev. Fikret Işıltan, İÜEF Yay., İstanbul, 1970, s. 34-78; Georg Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, Çev. Fikret Işıltan, TTK Yay., Ankara, 2011, s. 39-40.

⁵ Warren T. Treagold, "The Military Lands and the Imperial Estates in the Middle Byzantine Empire", **Harvard Ukrainian Studies**, 7 (1983), s. 629-630; Kaegi, a.g.e., 401-408.

⁶ Vasiliev, a.g.e., s. 266; Baskıcı, a.g.e., s. 118.

⁷ Demirkent, a.g.m., s. 4.

⁸ J. Cheynet, "The Byzantine Aristocracy (8th-13th Centuries)" English translation of "L'aristocratie byzantine (VIIIe-XIIIe siècle)." **Journal des Savants**, (July-December, 2000): 281-322, published in idem, **The Byzantine Aristocracy and its Military Function**, I, Aldershot: Ashgate Variorum, 2006, s. 4.

⁹ Ostrogorsky, a.g.e., s. 87, 90, 92; Baskıcı, a.g.e., s. 118.

Anadoludaki *Strategoslar* batıdakilere nazaran daha üst sırada yer almıştır.¹⁰ Thema sistemi Ortaçağ Bizans'ı için büyük bir güç olarak görülmüş, Anadolu'yu Müslümanlardan koruyan yerel bir savunma sistemi sağlamış ve Balkanların da buraya yerleşmiş olan Slav kabilelerinden kurtulmasını sağlamıştır. Dolayısıyla da Bizans İmparatorluğu'nun gücü bu thema organizasyonuna dayanmış ve Bizans'ın idaresindeki her yerde thema sistemi uygulanmıştır.¹¹

Thema sistemi her ne kadar imparatorluğu hem batıdaki hem de doğudaki düşmanlara karşı korumak için oluşturulmuş olsa da pek bir etki gösteremediği anlaşılmaktadır. Özellikle VIII. yüzyıldan sonra bu themaların başındaki *Strategoslar* Bizans'a karşı isyan hareketlerine başlamışlar ve Bizans tahtında hak dahi iddia ettikleri anlaşılmaktadır.¹² Bizans İmparatorluğu bazen getirdiği yeni düzenlemelerle ya da paralı askerlerle özellikle de sınırdaki topraklarının asker gücünü arttırmaya çalışmıştır. Ancak Bizans bu topraklara doğrudan askeri bir birlik yollamak yerine oradaki mevcut halkın ve onların başında bulunan yöneticilerinin kendilerini savunmalarını daha uygun görmüştür. İlk bakışta Anadolu'da daha güçlü bir gelişme göstererek sonrasında Balkanlarda da uygulanmaya çalışılan thema sistemi sonraları işlevini kaybetmiş ve bunun sonucunda Bizans, themalardaki askeri aristokrasinin nüfuzunu önlemek amacıyla ordu mevcudunu sistematik bir şekilde azaltarak buradaki asker köylüleri vergiye bağlamıştır.¹³

IX. yüzyılda Bizans İmparatorluğu'nun eyalet yönetimi, var olan themaların yeniden şekillenip çoğalmasıyla devam etmiştir. Özellikle Herakleios döneminden sonra Bizans'a hâkim olan imparatorlar çoğunlukla Thema organizasyonunun başında bulunan *Strategos*'ların arasından çıkmaktaydı. Dolayısıyla da sistemin böyle güçlü oluşu tehlike arz ettiğinden dolayı themalar küçültülerek sayıları arttırılmaya çalışılmıştır. Büyük themaların parçalanıp küçük askeri bölgeler haline getirilmesi Bizans'a karşı meydana gelebilecek tehditlerin de azaltılması demektir. Thema sayısının çoğaltılmasının bir sebebi de savunmaya daha fazla ihtiyaç duyulan bölgeleri daha sistemli ve geniş bir organizasyon içerisinde tutmaktır.¹⁴ Böylece Makedonya Hanedanı döneminde (867-1081) themaların sayısı Anadolu'da 17'ye, Bizans'ın batısındaki topraklar ve denizdekiler olmak üzere 15'e yükseltilmiştir.¹⁵

---

¹⁰ Vasiliev, a.g.e., s. 403; J. B. Bury, **The Imperial Administrative System in the Ninth Century**, Cambridge University Press, Digitally Printed Version, 2015, s. 40-41.

¹¹ Thema sistemi ile feodalizm çok farklı iki unsurdur. Thema sisteminde küçük toprak sahipleri ve onların itaat ettiği tek bir kral bulunmaktaydı. Ayrıca thema sisteminin uygulanmasıyla birlikte İmparatorluğun giderleri oldukça azalmış ve ekonomik olarak da iyileşme sürecine girilmiştir. Georg Ostrogorsky, "Byzantine Empire in the World of the Seventh Century", **Dumbarton Oaks Papers**, 13, 1959, JSTOR, s. 6.

¹² Alexander P. Kazhdan (Ed.), "Theme", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, 3, Oxford University Press, New York-Oxford, 1991, s. 2035.

¹³ Ostrogorsky, a.g.e., s. 123, 307-308.

¹⁴ Ostrogorsky, a.g.e., s. 146-147.

¹⁵ Işın Demirkent, a.g.m., s. 9.

X. yüzyıl Bizans ve İslam toplumu için kritik bir dönem olmuştur. Özellikle de Türklerin Anadolu'nun doğu sınırlarında görülmesi hem Bizans'ı hem de Arapları önemli derecede etkilemiştir. Bu dönemde Türkler İran bölgesini kontrol altına alarak Mezopotamya topraklarına girmişler ve hilafetin merkezi Bağdat'a hâkim olmuşlardır. Böylece Yakındoğu, Bizans İmparatorluğu'nun ve Mısırda Fatımi hilafetinin sınırlarına kadar Selçukluların idaresine girmiştir.¹⁶ Bizans İmparatorluğu önce Sasani ve Arapların sonrasında da Türklerin Anadolu'ya akınlarıyla birlikte sadece siyasi olarak değil aynı zamanda ekonomik olarak da gerileme noktasına gelmiştir. Özellikle Bizans sınır bölgelerinde oluşturulan themalar imparatorluğu savunmaktan çok ona ekonomik olarak zarar vermiştir. Themaların başında bulunan Strategoslar zayıflayan bu sistemin faturasını yerli halka kesmiştir.¹⁷

X. yüzyıl gibi XI. yüzyılın da Bizans için içte ve dışta kırılmalarının yaşandığı bir yüzyıl olduğu görülmektedir. Bu dönemde Bizans İmparatorluğu'nun doğudaki ve batıdaki uç noktaları, batıda Normanların doğuda da Selçuklu Türklerinin tehdidine uğramıştır.¹⁸ XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Selçukluların Anadolu topraklarında ilerleyişi bu coğrafyanın tarihsel sürecinde de önemli değişikliklere sebep olmuştur. 1055 yılında Selçuk Prensi Tuğrul Bey'in halife tarafından kabulü ve İslam'ın öncüsü olma görevi ona verildikten sonra Türklerin Anadolu'daki fetih hareketleri hız kazanmıştır.¹⁹ 1065 yılında Selçuklu Sultanı Alp Arslan kumandasındaki Türkler Ermenistan Krallığı topraklarını boydan boya geçerek Ani'yi zapt etmişler, daha sonra da 1067 yılında Anadolu'ya girerek Kayseri'yi almışlardır. Türklerin bu denli Bizans topraklarında ilerlemeleri Bizans'ın bir iç bunalım yaşaması ve savunma gücünün yetersizliğini gösterecek niteliktedir.²⁰

1071 yılında Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın Bizans İmparatoru IV. Romanos Diogenes'i Malazgirt'te yenilgiye uğratması, Bizans'ın en önemli parçasını teşkil eden Anadolu'daki hâkimiyetine ölümcül bir darbe indirmiştir. Türkler Anadolu'nun içlerine kadar ilerleyerek Bizans'ın önemli kale ve şehirlerini fethetmiş, böylece Anadolu'daki varlığını kalıcı hale getirmiştir. Ayrıca Bizans'ın sınır bölgelerinde ona asker tedarik eden bazı themalar da elden çıkmıştır.²¹ 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Bizans devleti içinde bir takım taht kavgaları yaşanmıştır. Bu dönemde Anadolu'da Nikephoros Botaniates, Rumeli'nde ise Nikephoros Bryennios İmparator Mikhael'e

---

¹⁶ Ostrogorsky, a.g.e., s. 317-318.

¹⁷ Cheynet, a.g.m., s. 19-20.

¹⁸ Donald M. Nicol, **Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)**, Çev. Bilge Umar, TVY Yay., İkinci Baskı, Ankara, 2003, s. 3.

¹⁹ İbnü'l-Esir, **İslam Tarihi el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi**, Çev. Abdulkerim Özaydın, Bahar Yay., 9, İstanbul, 1991, s. 480-481.

²⁰ Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekâyi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)**, Türk. Çev. Hrant D. Andreasyan, Üçüncü Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s. 138; Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1965, s. 105-112; Ostrogorsky, a.g.e., s. 317-318.

²¹ Jr. Spros Vryonis, **Byzantium: The Social Basis of Decline in the Eleventh Century**, Bobbs-Merill, 1959, s. 159.

karşı başkaldırmıştır. 1078 yılında Botaniates, İmparator Mikhail'i tahttan indirip kendisi devletin başına geçmiştir, ancak bu süreç çok uzun sürmemiştir. Çünkü Komnenoslar 1081 yılında Botaniates'i devirerek Bizans İmparatorluğu'nun başına geçmiştir.²² 1081'de Aleksios Komnenos'un imparatorluk tahtına çıkışına kadar olan sürede Türkler, imparatorluğun bu savunmasız halinden, imparatorluk aleyhine birbirleriyle yarışan grupların mücadelelerinden ve bu mücadele esnasında Türklerden yardım talebinde bulunmalarından faydalanmışlardır.²³ Komnenoslar döneminde (1081-1185) Bizans ile Türkler arasında karşılıklı işbirliği olduğu da anlaşılmaktadır. 1081 yılında tahta çıkan Aleksios Komnenos batıdaki düşmanı Normanlar'a karşı başlattığı mücadelesinde Türklerin desteğini istemiş ve Aleksios Komnenos ile Emir Süleyman arasında bir barış anlaşması yapılmıştır. Böylece Bizans ilk defa Selçuklu siyasi otoritesini kabul etmiştir.²⁴

XI. yüzyılın son çeyreğinde Türkler Marmara'ya ulaşmış ve İznik'i başkent yapmışlardır. Türklerin amacı Anadolu'da bir yurt kurmak olduğundan dolayı birçok Oğuz boyu devamlı olarak Anadolu'ya göç etmiş, burada köy ve kasabalar kurmaya başlamıştır.²⁵ Türklerin Anadolu'da hızlı bir ilerleyiş içinde olmaları ve Kudüs'ü fethetmeleri, Batı Avrupa'da güçlü bir dini heyecan dalgasının oluşmasına sebep olmuştur. Özellikle de Bizans'ın Türklerin hâkimiyeti altına gireceği düşüncesi Hristiyan dünyasını endişelendirmiştir. Bu nedenlerden dolayı da Bizans, Batı Avrupa dünyasının dini lideri olan ve sahip olduğu nüfuz sayesinde Batı Avrupa halklarını Bizans'a yardım etmeye ikna edebilecek olan Papa'dan yardım talebinde bulunmuştur. Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos ve Papa II. Urbanus arasında yapılan anlaşmaya göre Türklere karşı güçlü bir Haçlı ordusu kurulacak ve bu ordu Müslüman Türkleri Anadolu'dan söküp atacaktı.²⁶

İlk Haçlı ordusu 1096 yılında İstanbul'a ulaşmış ve İmparator Aleksios tarafından Boğaz'ın Anadolu yakasına yerleştirilmiştir. Bunun üzerine Anadolu Selçuklu Sultanı Kılıç Arslan Haçlılara karşı bir ordu göndermiş ve Haçlılar ciddi bir zayiata uğramışlardır. 1097 yılında Haçlı orduları Türkiye Selçuklularının topraklarına girerek önce İznik'i kuşatmış sonrasında da Eskişehir-Konya istikametinden Çukurova'ya kadar ilerlemişlerdir. Haçlı ordularının İznik'i kuşatması Türklerin

---

²² Ioannes Zonaras, **Tarihlerin Özeti (Kitap XVII-XVIII)**, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2008, s. 141-160; Nikephoros Bryennios, **Tarihin Özü (Anadolu'da ve Rumeli'nde 1070- 1079 Döneminin Tarihi)**, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2008, s. 115-181.

²³ Vasiliev, a.g.e., s. 410.

²⁴ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 155-156; Claude Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, Çev. Erol Üyepazarcı, TVY Yay., İstanbul, 2014, s. 14; Alexander D. Beihammer, "Defection Across The Border of Islam and Christianity: Apostasy and Cross-Cultural Interaction in Byzantine-Seljuk Relations", **Speculum**, 86 (3) (July 2011), The University of Chicago Press, JSTOR, s. 609.

²⁵ Işın Demirkent, **Türkiye Selçuklu Hükümdarı: Sultan I. Kılıç Arslan**, TTK Yay., Ankara, 1996, s. 20.

²⁶ Steven Runciman, **A History of The Crusades (The Kingdom of Jerusalem and the Frankish East: 1100-1187)**, Cambridge University Press, 1952, s. 13-17; Işın Demirkent, "1082-1302 Yılları Arasında Bizans-Batı İlişkilerine Kısa Bir Bakış", **Bizans Tarihi Yazıları: Makaleler-Bildiriler-İncelemeler**, Dünya Yay., İstanbul, 2005, s. 103-104; Vasiliev, a.g.e., s. 450-451.

Marmara, Karadeniz ve Ege kıyılarına kadar ulaşan fetihlerinin durmasına, hatta Türklerin bu sahil bölgelerinden Orta Anadolu'ya kadar çekilmesine sebep olmuştur.²⁷ İlk Haçlı seferlerine karşı Selçuklu, Danişmendli ve Artuklu gibi yerel beyler birlikte hareket etmese de 1101 yılındaki ikinci Haçlı seferlerine karşı beraber mukavemet göstermişler ve böylece bu durum Haçlı seferlerinin kaderini değiştirmiştir. 1101 yılında Haçlıların Türkler karşısında yenilgisi Bizans ile Batı Hristiyanları arasındaki güvensizlik ve nefreti de artırmıştır. Haçlı seferleri ile Anadolu'da kaybettiği toprakları yeniden ele geçirebileceğini umut eden Bizans bu mağlubiyet ile birlikte sadece elindeki toprakları korumaya çalışmıştır.²⁸

Türklerin Anadolu'daki varlığı İkinci Haçlı Seferi'nden sonra Bizans tarafından kabul edilmiş ve Anadolu bir Türk yurdu haline gelmeye başlamıştır. Diğer yandan, Anadolu'nun doğu ve güneydoğu bölgelerinde de Büyük Selçuklu Devleti'ne ya da Suriye Selçukluları Sultanı Tutuş'a bağlı komutanlar fetihleri sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu savaşım daha çok bir zamanlar Bizans'ın hizmetindeyken şimdi kendi başına buyruk kalmış Gürcü kralları, Ermeni baronları ve yerli Rum yöneticiler ile yapılmaktaydı. Bunlar kendi idarelerindeki toprakları Türklerin fetihlerine karşı savunmaya çalışmış, hatta bazen de birlikte taarruza girişmişlerdir.²⁹ Özellikle Selçuklu ve Danişmendli Türklerinin Bizans'ın kuzeydoğusunda yani Doğu Karadeniz bölgesindeki fetih hareketleri ve onlara karşı mukavemet gösteren taşra aristokratlarıyla yaptıkları savaşlar bu durumun bir örneğidir. Bizans'ın bu taşra aristokratlarına destek vermemesi de onların ellerindeki toprakların Türklerin idaresine geçmesine sebep olmuştur. Bu dönemde Türkiye Selçukluları, Türk beylikleri, Bizans ve onun hâkimiyetinde veya hâkimiyetinde olmayan Hristiyan yöneticiler arasındaki ilişkiler bazen barış bazen de çekişme ve savaş içinde gittikçe karmaşık bir durum almıştır.³⁰

XII. yüzyılın son çeyreği Bizans İmparatorluğu'nun kritik bir dönemidir. 1180 yılında I. Manuel Komnenos'un ölümüyle Bizans sarayında iktidar kavgaları başlamış, bu durum da eyaletlerde zaten bozulmuş olan istikrarın çökmesine sebep olmuştur. 1183 yılında Bizans tahtına oturan I. Andronikos Komnenos, taşra aristokratlarının sahip oldukları imtiyazları kaldırarak hâkimiyeti tekrardan bir elde tutmaya çalışmışsa da başarılı olamamış ve tahttan indirilmiştir. Böylece Bizans İmparatorluğu Angelos Hanedanı'nın yönetimine girmiştir. Ancak bu ailenin de Anadolu'daki eyaletler üzerinde uygulamaya çalıştığı hâkimiyet mücadelesi işe yaramamıştır. Türkmen akınları ve Selçuklu yönetiminin desteklediği Bizanslı taşra aristokratlarının faaliyetleri karşısında Bizans etkisiz kalmış; bu bölgelerdeki halk da merkezi idareye karşı olan taşra

---

²⁷ Işın Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı, Dünya Yay., İstanbul, 1995, s. 18; İbnü'l-Esir, a.g.e., 10, s. 227-230.

²⁸ Demirkent, a.g.m., s. 29-30, 55-56; Runciman, a.g.e., s. 16-17.

²⁹ Bilge Umar, Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 87.

³⁰ Umar, a.g.e., s. 105.

aristokratlarının himayesine girmiştir. Bizans'ın içinde bulunduğu bu durum 1204 yılında Haçlı ordularının İstanbul'u kuşatmasıyla doruk noktasına ulaşmıştır.³¹

Çalışmamızda X., XI. ve XII. yüzyıllarda Trabzon ve çevresinin yönetilmesinde hem merkeze yani Bizans İmparatorluğu'na karşı hem de fetih anlayışı güden Türklere karşı bazen savunma bazen de taarruzda bulunan Gabras ailesinin siyasi varlığını değerlendirmeye çalıştık. Türkler ve Bizans gibi iki önemli gücün arasında Doğu Karadeniz'in hâkimiyeti için kilit nokta oynayan Gabras ailesi, sahibi olduğu bu toprakların geleceğini korumak için mücadele vermiştir. Hem kontrolünü ele aldıkları coğrafya, hem askeri yetenekleri hem de Bizans ve Selçuklular arasında yapmış oldukları elçilik vazifeleri onları diğer ailelerden üstün bir konuma getirmiştir.

---

³¹ Yusuf Ayönü, "Batı Anadolu'da Bizanslı Yerel Hakimlerin Bağımsızlık Hareketleri (12. Yüzyılın Sonları ve 13. Yüzyılın Başları)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 2007, s. 142-143.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GABRAS AİLESİ

1.1. Gabras Ailesinin Kökeni

Gabras* (Γαβρᾶς) adının kökeni ve hangi dil grubuna ait olduğu tam belli olmamakla beraber Gabras adı Arapçada *kâfir*, Farsçada *gabrak*, Kürtçede *gebir* ya da *gavir* ve Türkçede de *gavur* (Gâvur) olarak ifade edilmiştir.³² Bryer'a göre Gabras adı Pachymeres'in düşündüğü gibi bir Laz ismi ya da bazı tarihçilerin Gabras adının eski bir Pontus başkenti olan Kaberia'dan türediğini iddia ettikleri gibi Grekçe kökenli bir isim değildir.³³ Yine Bryer, Trabzon tarihi hakkında önemli bilgiler veren Fallmerayer'ın bu konudaki görüşünden de bahsetmiştir. Fallmerayer da Gabras isminin Aramice ve Süryanicedeki *g-b-r* kökünden türediğini ve manasının da "kahraman" veya "yiğit" anlamına geldiğini belirtmektedir.³⁴ Ancak Aramicede bir başka *gabr* (gabra) kelimesi daha bulunmaktadır ve Zerdüştlük için kullanılmaktadır. Buna göre *gabr* kelimesi "Zerdüştlük'ün bir takipçisi" anlamına gelmektedir. *Şehnâme** gibi erken Farsça metinlerde de geçen *gabr* kelimesi sonuna aldığı *-ak* (gabrak, gabrakân) son eki ile "aşağılayıcı, küçümseyici" bir anlamı ifade etmiştir.³⁵ Bugün Farsçada Zerdüştlük, Ateşperest ve Mecusi kavramını ifade için *gèbr* (گبر) kelimesi kullanılmaktadır.³⁶

---

* Yunanca'da isimler eril, dişi, yansız olarak 3 gruba ayrılmaktadır. Gabras adı eril isimlerden bir tanesidir. Yunanca *-âç* eki köke getirilerek kelimenin hangi cinsiyeti belirlediği gösterilmiştir. Bkz. Sema Sandalçı, **Eski Yunanca Dilbilgisi ve Cümle Yapısı 1**, Miladi Yay., 2006, s. 229. Dolayısıyla Γαβρᾶς adı Latin harflerine çevrildiğinde Gabras kelimesinin sonundaki *-s* takısı onun eril isim olduğunu gösterir. Örneğin; Doukas, Taronites, Komnenos, Ioannes, Theodoros, Konstantinos gibi.

³² Anthony Bryer, "A Byzantine Family: The Gabrades, c. 979- c. 1653", **Historical Journal University of Birmingham**, 121, 1970, s. 165.

³³ Bryer, a.g.m., s. 165.

³⁴ Fallmerayer'a göre *Gabras* adı *Khaldia* dilinde bir kahramanı ifade eder. Bu kelimenin kökeni aslında *ghabard* ve güçlü, kuvvetli, muzaffer anlamındadır. Jakob Philipp Fallmerayer, **Geschichte des Kaisertums von Trapezunt**, Pub. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim, 1964, s. 19; Bryer, a.g.m., s. 167.

* *Şehnâme*, İranlıların İslamiyetten önceki 1000 yıllık tarihinin anlatıldığı manzum destanın adıdır. En ünlü *Şehnâme* ise Firdevsi'nin *Şehnâme*'sidir. Firdevsi bu eserini Gazneli Mahmut'a sunmuştur. Dolayısıyla *Şehnâme*'de kullanılan *gabr* kelimesi büyük bir ihtimalle Müslüman olmayan ve farklı bir dinden olan kimseleri ifade etmek için kullanılmıştır.

³⁵ A. Bausani, "Gabr", **The Encyclopedia of Islam**, II, 4th Impression, Leiden: E. J. Brill, 1979, s. 970.

³⁶ İbrahim Olgun-Cemşit Drağsan, **Farça-Türkçe Sözlük**, I, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1996, s. 288.

Turan, Gabras adının İslam kaynaklarında *Kafras* (*Kfiras*) ya da *Gafras* (*Afras*) şeklinde verildiğinden bahsetmiştir, ancak kökeni ve anlamı hakkında bir bilgi vermemiştir.³⁷ Yine İbnü'l-Esir, eserinde, Konstantinos Gabras'ın Artuk Beyi Belek tarafından 1120 yılında esir alınmasından bahsederken Gabras'ın ismini *Afrâs er-Rumî* olarak ifade etmiştir.³⁸

Güncel kaynaklarda Gabras adı Gavras, Ghadras, Kavras ya da Kavraz olarak da anılmaktadır. Bugün Giresun'un Tirebolu ilçesinde Harşit Çayı'na karışan Kavraz deresi, Sivas'ın Kızılkavraz köyü, Rize şehir merkezinin eski adı olan Gavra ve Samsun'un Vezirköprü ilçesine bağlı Çakırtaş köyünün eski ismi de Gavraz adının bir zamanlar buralarda hüküm süren Gabras ailesi ile bağlantılı olduğu aşikârdır.³⁹ Yine Bryer ve Winfield'in eserinde yöredeki balık çeşitlerinin Grekçe ve Latince isimleri verilirken Hamsi balığının Grekçe karşılığı Gavros olarak verilmiştir.⁴⁰ Burada Gavros kelimesi ile Gabraslar arasında bir bağlantı var mıdır bilinmiyor.

Gabras ailesinin siyasi varlığından onların Trabzon Dukalığı'na getirilmeleri ve daha sonrasında Selçuklular ve Bizans ile olan münasebetleri neticesinde haberdar olunmuştur. X. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Karadeniz bölgesine geldiği düşünülen ve daha sonra da *Khaldia* temasının başına geçen Gabras ailesinin aslında bir Bizanslı olup olmadığı konusunda da kesin bir bilgi yoktur. Kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla bu ailenin hem Bizans ile hem de Ermeni krallarıyla önemli aile bağları vardır. Örneğin, Anna Komnene, Theodoros Gabras'ın oğlu Gregorios Gabras'tan bazı yerlerde Gregorios Taronites olarak bahsetmektedir. Taronites olarak bahsedilmesinin sebebi ise anne tarafının Ermeni Taronites ailesinden olmasıdır.⁴¹

Shukurov'a göre, Gabras ailesi Doğu Karadeniz kıyılarına Bizans İmparatorluğu'nun doğusundan gelmiştir ve bu ailenin ilk temsilcilerinin de Asya, Suriye ya da Ermeni asıllı olabileceğidir.⁴² Özellikle VII. yüzyılda Bizans hâkimiyetindeki Suriye ve Mısır'ın Araplar tarafından fethedilmesiyle burada yaşayan ve Yunanca konuşan Hristiyan kimseler Anadolu'ya göç etmişlerdir. Yine bu dönemde Araplar Bizans'ın doğusunda Ermenilerin yaşadığı birçok şehri de zapt etmiş ve Bizans topraklarına kaçan Ermeniler Pontus sınırına yerleştirilmiştir.⁴³ Dolayısıyla yukarıda bahsini ettiğimiz Gabras isminin kökeni ve Gabrasların menşesine dair bilgiler onların

---

³⁷ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye: Alp Arslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1318)**, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1971, s. 163.

³⁸ İbnü'l-Esir, a.g.e., 10, s. 464.

³⁹ Anthony Bryer-David Winfield, **The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos**, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, I, Washington D.C., 2007, s. 140, n. 45.

⁴⁰ Bryer-Winfield, a.g.e., II, s. 7.

⁴¹ Anna Komnene, **Aleksiad: Malazgirt'in Sonrası**, Çev. Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 379, 381-382.

⁴² Rustam Shukurov, **The Byzantine Turks (1204-1461)**, Brill-Leiden-Boston, 2016, s. 81-82.

⁴³ Peter Charanis, "Ethnic Changes in the Byzantine Empire in the Seventh Century", **Dumbarton Oaks Papers**, 13, (1959), JSTOR, s. 28-29.

Suriye topraklarından ya da Ermenistan bölgesinden Doğu Karadeniz bölgesine göç etmiş ve sonra da burada yerleşik bir hayat kurmuş olma ihtimalini göstermektedir.

Gabras ailesinin siyasi varlığı M.S. 979 yılına yani X. yüzyılın son çeyreğine kadar gitmektedir. Ailenin ilk bilinen üyesi Konstantinos Gabras'tır. Soylu ama aynı zamanda isyankâr bir asker olan Konstantinos Gabras 979'daki ölümüne kadar Bizans sarayındaki iktidar savaşlarına karışmış ve II. Basil'e karşı Bardas Skleros'u savunmuştur. Yine Gabras ailesinin ilk bilinen üyelerinden birisi de Mikhail Gabras'tır. Ancak Mikhail Gabras da bir suikast girişiminden dolayı 1040'da yakalanarak kör edilmiştir.⁴⁴

1.2. Khaldia Theması ve Gabraslar

Khaldia teması, Bizans İmparatorluğu dönemi boyunca büyük bir askeri yönetim birliğini teşkil etmiştir. Strabon, *Kaldia* adının Antik Çağda buraya yerleşmiş olan *Khaldai* ya da *Khalybes*'lerden geldiğini, bu insanların barbar ve savaş düşkünü olduğunu belirtir.⁴⁵ *Khalybes* ya da *Khalibler*, Onbinlerin *Mossynoik* ülkesinde Kerasus'tan (Giresun) batıya doğru giderken karşılaştıkları pek kalabalık olmayan ve *Mossynoikler*'in hâkimiyetinde yaşayan, demir işçiliği ile geçinen bir halkın adıdır. *Khalib* ifadesi de Yunanca demir anlamına gelmektedir. Herodot onları *Halys* Irmağı'nın öteki yakasında yaşayan, Pers egemenliğini kabul etmiş halklardan birisi olarak saymıştır. Homeros da İlyada Destanı'nda "gümüşün yurdu" olarak nitelediği *Alybe* ülkesinden gelen *Alizon* halkından bahsederken muhtemelen *Khalybe* halkını kastetmiştir.⁴⁶ Kelime etnik anlamının yanı sıra "dağların öte tarafında yaşayanlar" *Perateia*'nın* bir varyasyonu olarak kullanılmıştır. Urartu kökenli bir kelime olan *Haldi*, "dağların üzerinde yaşayan" Güneş Tanrısı Urartu'nun adıydı.⁴⁷

VII. yüzyılda, Herakleios'un Anadolu'da kurmuş olduğu üç themadan bir tanesi de *Armeniakon* temasıdır. Bu themanın merkezi Amasya olmuş ve Trabzon ile Doğu Karadeniz'i de kapsamıştır. Ancak daha sonra Anadolu'daki thema sayısının artmasıyla *Armeniakon* temasının

⁴⁴ Alexander P. Kazhdan (Ed.), "Gabras", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, 2, Oxford University Press, New York-Oxford, 1991, s. 812.

⁴⁵ Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII, XIII, XIV)*, Çev. Prof. Dr. Adna Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2000, s. 29; Charanis'in VII. yüzyıldaki Arap fetihlerinden sonra Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyetindeki Anadolu topraklarının etnik değişime maruz kalması ile ilgili çalışmasında yine Bizans ordusu içerisindeki etnik oluşumdan bahsedilirken ordu içerisindeki isyancı topluluklardan da söz edilmiştir. Bunlar Saraceler, Mısırlılar, Medler, Alanlar ve Ermenilerin yanı sıra Khaldialılardı. Charanis, a.g.m., s. 44.

⁴⁶ Özhan Öztürk, *Antikçağdan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi*, Genesis Kitap, Ankara, 2011, s. 326; Bryer-Winfield, a.g.e., I, s. 300.

* Perateia: Denizin ötesinde yaşayanlar (Trabzon'a bağlı Kırım kentleri).

⁴⁷ Bugün dahi Trabzon'un bazı köylerinin adında *Halt* kelimesi geçmektedir. Trabzon'un Çaykara ilçesinin Söğütlü köyünün eski ismi Halt, Demirkapı köyünün de Haldizen ve Of ilçesinin de bir köyünün adı Halt'tır. Yine Trabzon'un Akçaabat ilçesinin Zeytinlik köyünün eski ismi Haldandoz, Rize merkeze bağlı Bağdatlı köyünün ki Haldoz ve de Bayburt'un Aydıntepe köyünün eski ismi Hart'tır. Öztürk, a.g.e., s. 327; Bryer-Winfield, a.g.e., I, s. 182, 301.

sınırları Bizans'ın doğusuna kaydırılmış ve Doğu Karadeniz bölgesinde yeni bir thema organizasyonu kurulmuştur. *Khaldia* olarak adlandırılan bu thema organizasyonu aslında *Armeniakon* themasının bir parçası olmuştur.⁴⁸ Niketas Khoniates, daha sonraki konularda hakkında bilgi vereceğimiz Konstantinos Gabras'dan bahsederken onun *Armeniakon* themasının başında bulunduğunu belirtmektedir.⁴⁹ Müellifin aslında kastettiği askeri bölge *Khaldia* (Trabzon Dukalığı) olmalıdır.

824 yılında 8. Bizans theması olarak kurulduğu düşünülen *Khaldia* theması, Geç Orta Çağ boyunca Trabzon İmparatorluğu'nun çekirdeğini oluşturmuştur. Merkezi Trabzon olan *Khaldia* theması Bizans İmparatorluğu'nun hanedanlık arsası görevini görmüş ve yarı özerk bir yönetim birimi olmuştur. Diğer themalardan farklı olarak *Khaldia* themasının başında bulunan *Strategoslar* aynı zamanda *Archon* (Hükümdar) gibi hareket etmeye başlamışlar ve Bizans'tan bağımsız bir yönetim sürdürme gayretlerine girişmişlerdir. Bizans İmparatorluğu'nun önemli bir yönetim birimi olan *Khaldia* theması aynı zamanda onun Karadeniz'e açılan bir kapısı durumunda da bulunmaktaydı. Dolayısıyla bu bölgedeki ticari merkezler, önemli madenler ve işlek limanlar Bizans'ın çökmekte olan ekonomisine de gelir sağlayabilirdi.⁵⁰

Başlangıçta Anadolu'nun kuzeydoğusunda, sınırları Gümüşhane ve çevresini içine alan *Khaldia*, Orta Bizans döneminde (842-1204) Trabzon ve kıyı bölgeleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Dolayısıyla kuzeyde Karadeniz, doğuda Lazika ve güneyde de Erzincan ve Ermeni Krallığı'na kadar olan bölgeye yayılmıştır. *Khaldia*'nın kuzeydoğusunda ise İberia ve Lazika toprakları bulunmaktaydı. Bu topraklar Gürcülerin yaşadığı ve diğer bazı halkların da yerleşim yeri olan bir coğrafyaydı. *Khaldia* themasının batı sınırları ise tam olarak belli değildir. Ancak bu sınırlar zamanla genişlemiş veya toprak kaybına uğramıştır. *Khaldia* themasının en önemli iki şehri bir zamanlar Yunan kolonisi olarak kurulan Trabzon ve Giresun'du. *Mesochaldia* (Orta *Khaldia*)* olarak adlandırılan dağlık iç kesim ise kurşun, gümüş ve altın gibi önemli maden kaynaklarına sahipti.⁵¹

Khaldia theması Trabzon kent merkezi civarında her biri ayrı kültür ve kimliğe sahip vadiler olan 7 bandadan oluşmaktaydı. Batıdan doğuya doğru bunlar; Philabonites (Harşit Çayı), Trikomia (Akçaabat-Kalemina Dere), Trebizond (Trabzon), Mazouka Palaiomatrouka (Maçka-Hamsiköy), Gemora (Yomra), Sourmaina (Sürmene) ve Rhizaion (Rize) idi. Türkmenlere bırakılan Philabonites

---

⁴⁸ Warren T. Treadgold, "Notes on the Numbers and Organization of the Ninth-Century Byzantine Army", **Greek, Roman and Byzantine Studies**, 21 (1980), s. 286; Ostrogorsky, a.g.e., s. 91.

⁴⁹ Niketas Khoniates, **Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)**, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1995, s. 22.

⁵⁰ Bryer-Winfield, a.g.e., I, s. 182, 300; Bury, a.g.e., s. 40-41.

* *Mesochaldia* olarak adlandırılan bu bölge Bayburt ve civarından oluşmaktaydı.

⁵¹ Bryer-Winfield, a.g.e., I, s. 288, bkz. Ek 1.

(Harşit Çayı) hariç diğerleri askeri üs olma özelliklerini korumuş ve Trabzon Rum İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar IX. yüzyıldan kalma idari sistemlerini devam ettirmişlerdir.⁵²

Yukarıda coğrafi sınırları hakkında bilgi verdiğimiz *Khaldia* Theması'nın ilk yöneticilerinin kim olduğu ya da işleyişi hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Ancak öğrendiğimiz kadarıyla bu themanın idaresinde Gabras ailesi bulunmaktaydı. Gabras ailesinin idaresindeki topraklar *Khaldia* themasının sınırlarıyla hemen hemen aynıdır. Ancak Gabrasların Anadolu'nun iç kesimlerinde önemli kale ve surların savunulmasında da rol oynadıkları görülmektedir.⁵³

Gabras ailesi bir zamanlar Mithradates Devleti'nin merkezi olan Pontus bölgesinin iç kısımlarında, yani Anadolu'nun kuzeyinde, *Khaldia* (Karadeniz bölgesinin iç kesimleri), *Koloneia* (Şebinkarahisar), *Armeniakon* (Canik), *Kharsianon* (Kayseri) bölgesinde varlığını sürdürmüştür. Bu bölge aynı zamanda Çoruh ve Kızılırmak gibi önemli akarsuların geçtiği verimli vadilerden, su ve ormanın zenginleştirdiği Pontus sahillerine açılan ve yüksek arazilerden oluşan bir alandır. Gabras ailesinin yaşadığı bu topraklar Pontus'un kıyı kesimlerinden farklı olarak kendine özgü sosyal bir yapı kazanmış ve uzun süre Hellenleşmeye direnmiştir. Gabrasların hâkimiyetindeki bu bölge savunması güçlü kalelere sahipti. Bu kaleler Erzurum, Bayburt, Şebinkarahisar, Niksar, Amasya ve Kayseride bulunmaktaydı. Farklı zamanlarda Gabraslar bütün bu vadilerde, geçiş yollarında ve güçlü kalelerde konuşlandırılmış veya buranın kontrolünü sağlamışlardır.⁵⁴

Gabras ailesi, Greklerin *Khaldia* ve Pontus kıyı kesimlerinden ayrılmasıyla beraber bölgede yerleşik Türkmen Danişmendliler ile ilk defa karşılaştıkları 1060'tan 1140 sonrasına kadar Bağımsız bir yetki alanı kurmuşlardır. Ancak XI. ve XII. yüzyıllarda Gabrasların yaşadığı Karadeniz bölgesinin sınırlarının tam olarak belirlenemediği göze çarpmaktadır. Çünkü bu dönemde Kelkit, Amasya ve Şebinkarahisar'daki önemli thema kaleleri savaşılmadan Türklerin eline geçmiştir. İç kısımlarda yer alan kaleler, geçitler ve *Khaldia* askeri bölgeleri de Türkmen istilalarına karşı bir mücadele içerisinde olmuştur.⁵⁵ Gabras ailesinin 1160'lı yıllarda gücünün zayıflamasıyla beraber *Khaldia* themasının yeniden İmparatorluk kontrolüne alındığı ve buranın yeni dukasının da Nicephorus Palaeologus olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁶

---

⁵² Anthony Bryer, "Rumlar ve Türkmenler: Karadeniz İstisnası", Çev. M. Sibel Dinçel- Murat Keçiş, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 8 (16), Bahar 2014, s. 180; Anthony Bryer, "Greek and Turkmens: The Pontic Exception", **The Empire of Trebizond and the Pontos**, Variorum Reprints, London, 1980, s. 117; Rustam Shukurov, a.g.e., s. 70; Öztürk, a.g.e., s. 555-556.

⁵³ Bryer-Winfield, I, a.g.e., s. 300.

⁵⁴ Bryer, a.g.m., s. 166-167.

⁵⁵ Bryer, a.g.m., s. 180-181.

⁵⁶ Simon Bendall, "The Coinage of Trebizond under Isaac II (A.D. 1185-95). With a note on an Unfinished Byzantine Die", **Museum Notes (American Numismatic Society)**, 24, 1979, s. 214.

1. 3. Doğu Karadeniz'e Türk Akınları ve Gabraslar

İlk Çağlardan bu yana Anadolu'nun önemli siyasi ve ekonomik güzergâhlarından biri olan Doğu Karadeniz Bölgesi, kendine has coğrafyası, iklimi ve insanlarıyla birlikte her daim farklı bir algı yaratmıştır. Özellikle de bölgenin yüksek dağlarla çevrili ve sadece denizden ulaşımına açık bir alan olması onu Anadolu'dan bağımsız bir yer haline getirmiştir. Aynı zamanda işlek bir limana, önemli madenlere sahip olması ve İpek Yolu üzerinde bulunması da bu bölgenin jeopolitik değerini arttırmıştır. Bu bölgeye hâkim olan idareciler de bu durumun avantajını yakalamışlar ve mutlak güce karşı zaman zaman bağımsız bir şekilde hareket etmişlerdir.

Doğu Karadeniz coğrafyası coğrafi ve ekonomik avantajının yanı sıra yayılmacı emellere de elverişli stratejik bir konumda bulunmaktaydı. Bu coğrafya tarihsel süreçte Kafkaslar, Orta Asya ve Uzak Doğu ile Akdeniz Havzası ve Avrupa arasında siyasi ve ekonomik bağlantıları sağlayan önemli bir geçiş güzergâhı üzerinde yer almaktaydı.⁵⁷ Özellikle deniz yolu ve kervan ticaretinin dünya ekonomisinde belirleyici olduğu dönemlerde bu durum kaçınılmaz olmuştur. Bu özelliğinden dolayı bölge zaman zaman Grekler, Persler ve Romalıların hâkimiyetine girmiştir. Doğu Roma'nın yani Bizans İmparatorluğu'nun 395'te kurulmasıyla da bölge Bizans'ın idaresine girmiş ve Bizans için Kafkaslara açılan bir kapı mahiyetinde olmuştur.⁵⁸ Türklerin Doğu Karadeniz'deki varlığı ise onların Anadolu'yu fethetme girişimlerinden çok daha öncelerine dayanmaktadır. IV. yüzyılda Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesine Oğuzlardan önce Hunlar, Karluklar, Macarlar, Bulgarlar, Hazarlar, Uzlar, Kuman/Kıpçaklar ve diğer Türk kavimleri de göç etmiştir.⁵⁹ Ancak bu göçler kalıcı olmamış ve bölgenin Türk kimliği kazanmasında yeterli bir etki gösterememiştir.

IX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Bizans İmparatorluğu'na karşı Anadolu'da önemli bir ilerleme sağlayan Oğuz Türkleri aynı zamanda Doğu Karadeniz Bölgesine de fetihlerde bulunmuştur. Bizans İmparatorluğu tarafından tayin edilen güçlü taşra aristokratlarının idaresindeki bu bölge Türklerin akınlara karşı ciddi bir şekilde savunulmuştur. Bizans İmparatorluğu için son derece büyük öneme sahip Doğu Karadeniz bölgesine Çağrı Bey'in 1018'deki keşif akını ile başlayan Oğuz göçleri, bölgenin siyasi ve etnik çehresini de değiştirmiştir. Ancak bu durum sadece Türklerin fetih politikasından dolayı değil aynı zamanda imparator olma hevesiyle kendi aralarında çekişen

---

⁵⁷ Fatih İnan, "Arrianus'un "Arrianu Periplus Ponti Euxini/Arrianus'un Karadeniz Seyahati" Adlı Eserine Göre Doğu Karadeniz Bölgesindeki Küçük Limanlar", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 24, Bahar 2018, s. 162.

⁵⁸ Tülay Metin, "Türkiye Selçuklu Devleti'nin Karadeniz'deki Siyasi ve Askeri Faaliyetleri", **Akademik İncelemeler Dergisi**, 3(2), 2008, s. 14.

⁵⁹ V. Gordlevski, **Anadolu Selçuklu Devleti**, Çev. Azer Yaran, Onur Yay., Birinci Baskı, Ankara, 1988, s. 37-38; Metin Tuncel, "Karadeniz", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 24, 2001, s. 386; Metin, a.g.m., s. 14.

soyly veya komutanların, Türklerden paralı asker tutup onları Bizans şehirlerini talan etmeye kıskırtarak Anadolu'nun iç bölgelerine sokmaya çalışmalarıyla da ilgilidir.⁶⁰

Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla beraber Anadolu'ya yapılan ilk akınlar Erzurum ve civarına olmuştur. Bu fetih hareketleriyle birlikte Türkler Anadolu'nun iç kesimlerine kadar ilerlemiş olsalar da arkalarında ele geçiremedikleri birçok şehir bulunmaktaydı. İşte bu şehirlerden birisi de Trabzon'du. Selçukluların Trabzon ile ilişkisi ilk olarak XI. yüzyılda İbrahim Yınal döneminde başlamıştır. 1048'de Hasankale zaferinden sonra İbrahim Yınal'a bağlı kuvvetlerin Trabzon civarına akınlar düzenlemesi ile Oğuzlar Karadeniz bölgesinin içlerine doğu ilerlemeye başlamıştır.⁶¹ 1054 yılında ise Tuğrul Bey'e bağlı kuvvetler, Çoruh boylarından Samsun civarına kadar olan bölgeye akınlar düzenlemiş, dört yıl boyunca devam eden baskı sonucunda, 1058'de Şarki Karahisar Selçukluların eline geçmiştir. Bu dönemde Tuğrul Bey Malazgirt'i kuşatmış ancak ele geçirememiştir.⁶² Bu başarısız kuşatmadan sonra ise Tuğrul Bey, Abbasi halifesinin çağrısı üzerine Bağdat'a gitmiş ve Anadolu akınlarını diğer Selçuklu komutanları sürdürmüştür. Sultan Alparslan'ın 1064 Gürcistan seferi esnasında da Şavşat ve Artvin Selçukluların eline geçmiştir. Gürcistan ve Ermeni Krallığı üzerine yapılan bu fetihler aynı zamanda Türklere *Khaldia* topraklarının da kapısını açmıştır.⁶³

İlk akınların ardından, 1071 Malazgirt Savaşı'ndan itibaren Anadolu'da bu durum Türkler lehine değişmeye başlamış ve Anadolu'ya bir yurt gözüyle bakılmıştır. Dolayısıyla da Malazgirt zaferinden sonra Türkler, Anadolu'nun pek çok yerine olduğu gibi Doğu Karadeniz bölgesinin büyük kısmına yayılmışlardır.⁶⁴ Bu bölgede XI. yüzyılın ortalarına kadar devam eden Bizans hâkimiyeti Malazgirt yenilgisinden sonra çökmeye başlamıştır. Bizans'ın Malazgirt savaşında Türklere yenilmesi onun Doğu Karadeniz bölgesindeki hâkimiyetini kaybetmesine sebep olmuştur. Türklerin fethettikleri bölgelerdeki bazı yerel halkların bu topraklardan göç etmesiyle buraya Türkler yerleşmiştir. Süryani Mihail bu olayı şöyle anlatmaktadır.

İmparator Mihail, Türklerin Pont denizine (Karadeniz) kadar gelip halkı esir ettiklerini ve memleketi ateşe verip talan icra eylediklerini görünce, Hristiyan ahaliyi acıyıp, onlara at ve arabalar gönderdi. Onlar eşyalarını yüklettikten sonra, denizin öbür kıyısına nakledildiler. Türkler

---

⁶⁰ Umar, a.g.e., s. 81-82.

⁶¹ İbnü'l-Esir, a.g.e., 9, s. 414-415; Ali Sevim- Erdoğan Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi (Siyaset, Teşkilât ve Kültür)**, TTK Yay., Ankara, 2014, s. 24; Fatih Aksoy (2009), **Osmanlı Öncesi Dönemde Trabzon Şehri**, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, s. 34; İbrahim Tellioglu, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme", **Turkish Studies**, 2 (2), 2007, s. 656.

⁶² Yaşar Bedirhan, **Selçuklular ve Kafkasya**, Nobel Akademik Yay., Konya, 2009, s. 155.

⁶³ Georg Finlay, **History of the Byzantine and Greek Empires**, II, London, 1854, s. 21-23; İbnü'l-Esir, a.g.e., 10, s. 50-52.

⁶⁴ Osman Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1973, s. 37-38; Bayram Arif Köse (2012), **Ortaçağda Trabzon ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 201-202.

Pont mıntkasının bütün köy ve kasabalarını yağma ettiler. Buralar halktan boşaltılmış olduğu için Türkler istifade edip kendileri ikâmet ettiler.⁶⁵

Kalabalık küteller halinde Anadolu'ya göç eden Türkmenler, kısa sürede Doğu Karadeniz'e de ulaşmışlardır. 1071'den sonra ortaya çıkan Türk siyasi teşekkülleri eliyle Doğu Karadeniz ve Canik dağlarının güneyindeki geniş otlaklara sahip, konar-göçer yaşantının devam ettirilebileceği saha Türkmenlerin yerleşimine açılmıştır.⁶⁶ Anadolu'nun diğer yörelerinde Türkmenlere karşı herhangi bir direniş gösterilmezken Doğu Karadeniz bölgesindeki tepkinin sebepleri yine coğrafi konumundan dolayı olmalıdır. Sinop ile Batum arasında, kıyının hemen ardında ve kıyıya paralel sıralanan yüksek dağ kitleleri bu bölgeyi küçük kuvvetlerle tutulabilecek birkaç dağ geçidiyle ulaşılabilen Anadolu'dan izole etmektedir.⁶⁷ 1074-75 yıllarında Selçuklu Devleti'nin ağırlık merkezi Marmara sahillerine ulaştığı için Türk fetihleri de batıya doğru yoğunlaşmış, dolayısıyla da Doğu Karadeniz sahillerinde zayıf ve kısa süreli Türk akınlarına karşı Gabraslar gibi bu bölgenin aristokrat beyleri başarılı olmuşlardır.⁶⁸

Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesinde etkin bir rol oynayan ve Türkiye Selçuklularının kurucusu olan Süleyman Şah, Bizans topraklarına sürekli akınlar yapmış, İznik ve çevresini ele geçirmiştir. Karadeniz bölgesindeki Türkiye Selçuklu hâkimiyeti Süleyman Şah'ın valisi Karatekin tarafından yürütülmekteydi. Ancak Doğu Karadeniz bölgesindeki bu hâkimiyet biraz daha farklı olmuştur. Süleyman Şah döneminde Türkiye Selçuklu Devleti'nin Karadeniz bölgesine yönelik planlı bir şekilde işleyen politikasının olduğu söylenemez. Malazgirt Savaşı'ndan sonra Bizans'ın Anadolu'daki otorite boşluğundan yararlanan Türk grupları Anadolu'da bazı bölgelere yerleşmişlerdi. Bu bölgelerden birisi de Karadeniz bölgesidir. Bu sıralarda Trabzon'da 1074/1076 yıllarında Theodoros Gabras'ın liderliğinde Bizans'tan yarı-bağımsız bir dukalık bulunmaktaydı.⁶⁹

1107 yılında Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına I. İzzeddin Mesut geçmiştir. Ancak bu dönemde Selçukluların Karadeniz bölgesindeki faaliyetlerine rastlanmamıştır. I. İzzeddin Mesut'tan sonra yerine geçen oğlu II. Kılıç Arslan döneminde Anadolu'daki siyasi birlik yeniden sağlanmaya çalışılmış ve Bizans'a karşı Doğu Karadeniz'de güç edinilmiştir. Doğu Karadeniz'e Türkiye Selçuklu Devleti'nin önemli faaliyetlerde bulunduğu dönem Rükneddin Süleyman Şah dönemi olmuştur. Ermenileri kontrol altına alan Rükneddin Süleyman Şah daha sonra Gürcüler üzerine

---

⁶⁵ Süryani Mihael diğer Bizans kaynaklarında da olduğu gibi Türklerden oldukça gaddar bir topluluk olarak bahsetmiş ve Bizans İmparatorunun da yüceliğini göstermeye çalışmıştır. Süryani Mihael (1944), **Süryani Patrik Mihail'in Vekâyinâmesi II (1042-1195)**, Çev. H. Andreevyan, TTK Basılmamış Nüsha, Ankara, s. 18.

⁶⁶ İbrahim Tellioglu, **Trabzon Rum Devleti (1204-1461) Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, Serander Yay., İstanbul, 2009, s. 6-7.

⁶⁷ Öztürk, a.g.e., s. 557.

⁶⁸ Metin, a.g.m., s. 15.

⁶⁹ İbrahim Tellioglu, **Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler**, Serander Yay., Trabzon 2007, s. 107; Komnene, a.g.e., s. 108; Köse, a.g.e., s. 142-143.

yürümüştür. Kraliçe Tamara (1184-1211) zamanında Gürcüler Kıpçaklarla ittifak etmişler ve Erzurum'a kadar uzanan bölgede akınlar yaparak Kars'ı ele geçirmişlerdir. Gürcülerin bu faaliyetleri karşısında II. Rükneddin Süleyman Şah 1202 yılında harekete geçerek Erzurum'a ulaşmış ve civardaki hükümdarları Gürcülerle mücadele için çağırmıştır. Ancak Selçukluların ordusu Kraliçe Tamara karşısında yenilgiye uğramıştır.⁷⁰

1.4. Gabraslar İçin Trabzon'un Önemi ve Trabzon Dukalığı

Karadeniz ile Pontus dağları arasında dar bir sahil şeridinde sıkışmış olan Trabzon, güneyden Değirmendere ve sonrasında Zigana Dağı'nı da aşarak Gümüşhane, Bayburt ve Erzurum gibi çok önemli merkezlere açılan bir noktada bulunmuştur. Kuzeyde ise önemli bir limana sahip olan Trabzon, Karadeniz'in diğer limanlarına ve Anadolu'nun çeşitli sahillerine ulaşarak hem batı hem de Tebriz'e kadar önemli bir ticarî faaliyet göstermiştir.⁷¹ Dolayısıyla Trabzon'u diğer Anadolu şehirlerinden ayrı kılan özelliği de güneyden ve doğudan gelen iki önemli büyük ticaret yollarının sonunda yer almasıydı.⁷² Doğuda Hindistan-Afganistan-Kuzeybatı İran içlerinden gelen ve Anadolu'da Doğubayazıt-Erzurum-Bayburt-Gümüşhane ve Zigana Geçidi üzerinden Trabzon'a ulaşan kervan yolu kenti bir ticaret merkezi haline getirmiştir.⁷³

VII. yüzyılın başlarında Bizans İmparatorluğu, Sasaniler, Slavlar, Avarlar ve Arapların saldırılarına maruz kalmıştı. Ancak Trabzon Arap fetihlerinin dışında kalmıştır.⁷⁴ Romalılar döneminde Karadenizde devlet otoritesi pek hissedilmemiş, ancak Bizans İmparatorluğu döneminde bölgede idarî olarak farklı uygulamalar başlamıştır. İmparator Theophilos (829-842) döneminde *Khaldia* adıyla yeni bir idarî uygulama bölgesi oluşturulmuş ve bu bölgenin merkezi ise Trabzon olmuştur.⁷⁵ Bizans'ın bölgeye yönelik en önemli faaliyetlerinden birisi de bölge halklarını imparatorluğa bağlamak için Hristiyanlığı resmi din ve Grekçeyi ibadet dili olarak belirlemesi olmuştur.⁷⁶ Ancak Bizans İmparatorluğu'nun bu bölgedeki varlığının daha çok siyasi olduğu anlaşılmaktadır.

⁷⁰ İbn Bîbî, **Anadolu Selçukî Devleti Tarihi**, Çev. M. Nuri Gençosman, Uzluk Basımevi, Ankara, 1941, s. 36-38; Marie F. Brosset, **Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 Yılına Kadar)**, Çev. Hrand D. Andreasyan, TTK Yay., Ankara, 2003, s. 407-408; Erdoğan Merçil, **Müslüman-Türk Devletleri Tarihi**, TTK Yay., Ankara, 2011, s. 132-133.

⁷¹ Arrianus, **Karadeniz Seyahati (Arriani Periplus Ponti Euxini)**, Hellenca aslından çev. Murat Arslan, Odin Yay., İstanbul, 2005, s. 7, 9, 11; Köse, a.g.e., s. 217;

⁷² Mehmet Özsait, "İlkçağ Tarihinde Trabzon ve Çevresi", **Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri (6-8 Kasım 1988 Trabzon)**, Trabzon Belediyesi Kültür Yay.: 81, Trabzon, 2000, s. 38; İnan, a.g.m., s. 160.

⁷³ Süleyman Çiğdem, "Eski Çağ'da Trabzon Limanı: Askeri ve Ekonomik Yönden Gelişimi ve Doğu-Batı İlişkilerindeki Rolü", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 10 (12) (Şubat 2010), s. 133; Öztürk, a.g.e., s. 556; Telliöğlü, a.g.e., s. 8.

⁷⁴ Şehabeddin Tekindağ, "Trabzon", **İslam Ansiklopedisi**, XII/I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, s. 457.

⁷⁵ Honigmann, a.g.e., s. 50.

⁷⁶ Telliöğlü, a.g.e., s. 5.

1071 yılında Bizans İmparatorluğu batıda İtalya'yı (Sicilya) kaybederken doğuda ona karşı savaşmaya gelen Türk orduları vardı. Dolayısıyla da Bizans hem batı ile hem de doğudaki düşmanlarıyla uğraşmak zorundaydı. Karadeniz boyunca birkaç liman, Herakleia (Karadeniz Ereğlisi), Sinop ve Paflagonia'nın (Kastamonu) bazı bölümleri sembolik olarak imparatorluğun kontrolü altında kalmıştır. Yine Bizans'ın hâkimiyeti altında bulunan Kilikya* ise istikrarsız bir bağımsızlık sürdüren Ermeni baronlar tarafından ele geçirilmiştir. İşte Trabzon Dukalığı da böyle bir ortamda 1075-76 yıllarında Bizans hâkimiyetinde kurulmuştur.⁷⁷

Trabzon Dukalığı aslında *Khaldia* themasının devamı niteliğindedir. X. yüzyıldan itibaren themaların daha küçük idari birimlere ayrılmasına rağmen *Khaldia* theması sahip olduğu sınırları korumuş ve yine merkezi Trabzon olacak şekilde dukalık olarak varlığına devam etmiştir. *Khaldia* themasının başındaki *Strategos* unvanını taşıyan kişi de *Dük* vasfını alarak görevini aynı şekilde devam ettirmiştir. Gabras ailesinin yönetimindeki Trabzon Dukalığı Bizans'ın Kafkaslara açılan bölgesinde küçük bir devletçik vazifesi görmekteydi. Trabzon şehri çevre bölgelerden gelen ürünlerle beraber, ticari yollarla şehre ulaşan malzemeler ile hem kendi ihtiyacını görmekte, hem de bir ticaret üssü olarak zenginliğini ve gücünü korumaktaydı. Ayrıca bölgenin dağlarla çevrili olması ve iç kısımlardan ulaşımın güç olması onu kolayca fethedilemeyen, itaat altına alınamayan bir bölge haline getirmiştir. Dolayısı ile sahip olduğu bu ekonomik ve coğrafi durum onu merkeze karşı itaat etmekten de alıkoymuştur.⁷⁸

1075 yılından 1143 yılına kadar Trabzon ve çevresindeki bölgeleri hâkimiyeti altında tutan Gabraslar, Bizans'a karşı bağımsızlıklarını Selçuklu ve Danişmendliler ile olan ilişkileri sayesinde koruyabilmiştir. Bizans'ın Gabras ailesinin Trabzon'daki hâkimiyetine 1143 yılından sonra son vermesinden IV. Haçlı Seferi'ne (1204) kadar geçen süre içinde Trabzon, Komnenosların denetimi altında kalmış ve bölgede bir daha bağımsız bir idareci ortaya çıkmamıştır.⁷⁹

XI. yüzyılın sonlarında Aleksios Komnenos (1081-1118), İstanbul'da Komnenoslar hanedanı tahtına çıktığında Bizans İmparatorluğu eski gücünü kaybetmiş durumdaydı. Karadeniz kıyılarındaki Trabzon ve Sinop hariç olmak üzere bütün Anadolu, Selçuklu Türklerinin hâkimiyetine geçmişti. Trabzon ve Sinop arasındaki Karadeniz sahil şeridi Gabras ailesinin elinde İstanbul'a bağlı

---

* Anadolu'nun güney kıyısı Alanya Burnu'ndan başlayarak Suriye'ye kadar ulaşan bölgenin adıdır. Anamur, Silifke, Uzuncaburç, Erdemli, Viranşehir, Tarsus, Yumuktepe, Yılanlıkale, İskenderiye, Antakya ve Harbiye Kilikya bölgesinde bulunan şehirlerdendir.

⁷⁷ John W. Birkenmeier, *The Development of the Komnenian Army (1081-1180)*, Brill-Leiden-Boston-Köln, 2002, s. 27.

⁷⁸ Tekindağ, a.g.m., s. 457.

⁷⁹ Yusuf Ayönü, "Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu Arasında Karadeniz Bölgesindeki Hakimiyet Mücadeleleri (1204/1243)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIII (1), Temmuz 2008, s. 16.

olmaksızın yönetilmektesyken, Trabzon'un güney, doğu ve batı çevresinde de Türkler hâkimiyet kurmuşlardır.⁸⁰

Kuruluşundan itibaren merkeziyetçi bir devlet yapısına sahip olan Bizans İmparatorluğu, hükümdarlarının otoritelerinin zayıflaması ve dış tehditler ile beraber XII. yüzyılın sonlarına doğru feodalleşme eğilimi göstermeye başlamıştır.⁸¹ Bu süreçte Anadolu'nun her tarafında güçlü aristokrat ailelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlar merkezi otoritenin zayıflamasından istifade ederek kendi yerel yönetimlerini kurmuşlardır.⁸² Dolayısıyla Trabzon ve çevresi merkezden yarı-bağımsız, güçlü bir aristokrat aile olan Gabraslar tarafından yönetilmekteydi. Gabrasların bu toprakları ellerinde bulundurmalarının iki önemli sebebi vardı. Birincisi, Gabras ailesinin yönetimindeki bu topraklar isyankâr Ermenilerin içinde bulunmadığı bir yerdi. İkincisi ise Gabrasların yönetimindeki *Khaldia* temasının Trabzon İmparatorluğu'nun kuruluşuna kadar çok fazla Türkmen akınlarına uğramamış olmasıyla da ilgilidir. Bunun nedeni de yukarıda bahsedildiği üzere Trabzon ve çevresinin doğal korumasını oluşturan yüksek Doğu Karadeniz dağlarının Türkmenlerin sahillere kolayca inmesini engellemiş olmasıdır.⁸³

Trabzon Dukalığı'nın Bizans ve Türklere karşı en etkin dönemi 1075 yılında Theodoros Gabras'ın bu dukalığın başına getirilmesi ile başlamıştır. Theodoros Gabras'tan sonra sırasıyla onun yerine geçen oğulları Gregorios ve Konstantinos Gabras da babalarının yürüttüğü siyaseti devam ettirmişlerdir.

1.4.1. Theodoros Gabras (d. 1050?- ö. 2 Aralık 1098)

Theodoros Gabras'ın ne zaman ve nerede doğduğu ya da ailesi hakkında kesin bir bilgi bulunamasa da 1050 yılında Gümüşhane'nin Atra köyünde doğmuş olduğu muhtemeldir.⁸⁴ Theodoros Gabras'ın atalarının kim olduğu hakkında kaynaklarda pek bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Theodoros'un hayatı hakkında öğrendiğimiz kadarıyla iki evlilik yaptığı anlaşılmaktadır. Bu evliliklerden ilki Ermeni kökenli Taronites ailesinden İrene ile olmuştur. Bu evliliğinden daha sonra çalışmamızda bahsedeceğimiz Gregorios Gabras doğmuştur. İkinci evliliği ise yine soylu bir Gürcü

---

⁸⁰ Ergin Ayan, "Trabzon Dukalığı: Gabras Ailesi", **Karadeniz Tarihi Sempozyumu: Başlangıçtan 20. Yüzyıla**, 25-26 Mayıs 2005, s. 55.

⁸¹ Murat Keçiş, "Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Kuruluşunda Çevreyle Olan İlişkileri", **AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, 28 (46), 2009, s. 145; Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, s. 392.

⁸² Ayönü, "Batı Anadolu'da Bizanslı Yerel Hakimlerin Bağımsızlık Hareketleri", s. 142.

⁸³ Bryer, a.g.m., s. 167-168; Keçiş, a.g.m., s. 146.

⁸⁴ Köyün Osmanlı dönemindeki ismi Edire iken bugünkü ismi ise Dörtkonaktır. Köyün coğrafi konumu hakkında bkz. Bryer-Winfield, a.g.e., I, map 2, s. 301, bkz. Ek 2.

kızı olan Mariam ile olmuştur. Mariam aynı zamanda Bagratuni hanedanından IV. Bagrat'ın kızı olan Bizans imparatoriçesi Maria'nın da kızkardeşidir.⁸⁵

Gabras ailesinin erken tarihi ve Trabzon'daki hâkimiyeti hakkında bize önemli bilgiler sunan *Danişmendnâme*'ye göre, Canik Beyi Matrıd'ın* dört tane oğlu vardı ve isimlerine de Nikola, Küste (Kosta ya da Constantinos), Gavras ve Mihayil (Mihail) denilmekteydi.⁸⁶ 1080 yılında Melik Danişmend'in Sivas kalesini kuşatması üzerine buranın hâkimi olan Serhayil Canik Beyi Matrıd'a bir elçi ile mektup göndererek ondan yardım istemiştir. Matrıd da bu haberin üzerine oğullarından Nikola ve Küste'yi görevlendirerek 40 000 kişilik bir ordu ile yollamış, yapılan savaşta Türkler galip gelmiş ve bu iki Rum beyi de öldürülmüştür.⁸⁷ Melik Danişmend 1080 yılından sonra Tokat ve çevresine fetihlerde bulunmuş ve Niksar'ı kuşattığı sırada Matrıd'ın diğer oğlu Mihail ile birlikte savaşa tutuşmuş ve onu da bu mücadele sırasında öldürmüştür. Ancak Matrıd'ın diğer oğlu Gavras, bugün Niksar olarak bilinen Harsonosiyye'ye kaçmış ve buradan da babası Matrıd'a sığınmıştır.⁸⁸ Matrıd, Melik Danişmend Gazi'nin yaptıklarına ve sonucunda ordusunun yenilmesinden dolayı öfkelenerek bu sefer de Canik, Trabzon, Ermeni ve Gürcülerden oluşan büyük bir ordu toplayarak Niksar tarafına hareket etmiştir.⁸⁹ Niksar civarında konaklayan bu ordu Melik Danişmend Gazi'nin ordusunu geceleyin pusuya düşürüp yenilgiye uğratmaya çalışsa da sonunda başaramamış ve Matrıd bu savaşta Danişmend Gazi tarafından öldürülmüştür. *Danişmendnâme*'de Matrıd'ın öldürülmesinden şöyle bahsedilmektedir:

Bu yana Melik dahi çerinün kalbgahına irişdi. Kılıç zahmıyla alemlerini yıkdı. Matrobid bu halî gördi, Melik öninden kaçdı. Melik ardınca vardı. Lain kaçarak Harsanosiyeye yanında bir taş vardı, ol melun can acısından, Melik korkusundan atdan indi, yayak oldı, vardı, ol taşun ardına girdi, gizlendi. Melik Danişmende anı gördi, atını sürüp ol araya irişdi. Bir kez nara urub haykırdı, kılıcın çıkardı, ol taşı çaldı. Kılıç ol taşı şol peynir gibi kesdi. Lain sıçradı, yürüyü

⁸⁵ Bryer, a.g.m., s. 175; Kazdhan, "Gabras", s. 812.

* Bryer, *Danişmendnâme*'deki Matrıd'ın aslında Metropid olduğunu ve Metropid kelimesinin de Yunan metropolit rahipleri için kullanılan bir tabir olduğundan bahsetmiştir. Bryer, a.g.m., s. 179. Turan ise *Danişmendnâme*'deki Matrıd veya Matrobid isminin yanlış yazıldığını, aslında bu ismin Taronite olduğunu belirtmiştir. Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 131 n. 60.

⁸⁶ Bu çalışmada *Danişmendnâme*'nin iki ayrı baskısından yararlanılmıştır. 2004 yılında Necati Demir tarafından hazırlanan bu çalışma Eski Türkçe olarak basılmıştır. Yine aynı kişi tarafından 2018 yılında *Danişmendnâme*'nin bugün kullandığımız Türkçe dilinde basımı yapılmıştır. Bu çalışmada *Danişmendnâme*'den alıntılanan cümleler Eski Türkçe basımına göre çalışmaya aktarılmıştır. Necati Demir, **Dânişmend-Nâme**, Akçağ Yay., Ankara, 2004, s. 65; Necati Demir (Haz.), **Dânişmend Gazi Destanı**, Ötüken Yay., 2. Basım, İstanbul, 2018, s. 50.

⁸⁷ *Danişmendnâme*'de olayların geçtiği tarihler belirtilmediği için Sivas'ın Danişmendliler tarafından 1080 yılında kuşatılmasını diğer muhtelif eserlerden teyit etmek durumunda kaldık. Merçil ve Turan eserlerinin Danişmendliler kısmında Emir Danişmend'in muhtemelen 1080 yılında Sivas'a geldiğini ve hiçbir mukavemetle karşılaşmadan buraya yerleştiğini belirtmektedirler. Bkz. Merçil, a.g.e., s. 253; Turan, a.g.e., s. 132-133. Danişmend lakabıyla ün kazanmış olan Gümüştekin Ahmed Gazi Sivas'a geldiği zaman bu şehir harap bir haldeydi. İmparator Romanos Diogenes Malazgirt seferine çıktığı sırada buradaki Ermeni halkını ve reislerini şehirden kovmuş ve birçoğunu da öldürmüştür. Bizans'ın Rum ve Ermeni düşmanlığı Türk fetihlerini kolaylaştırmış, Gümüştekin Ahmed Gazi de herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan 1080 yılında Sivas'a yerleşmiştir. Bkz. Demir, **Dânişmend-Nâme**, s. 65; Demir, **Dânişmend Gazi Destanı**, s. 78-79.

⁸⁸ Demir, **Dânişmend-Nâme**, s. 243; Demir, **Dânişmend Gazi Destanı**, s. 357.

⁸⁹ Turan, a.g.e., s. 124-126.

virdi. Melik atına mahmuz urup irdi. Matroid'e bir kılıç laine şöyle urdu kim başı kırk adım yir gitdi. Kafirler anı görüp ayruk urışmadılar, ters yüzlerine kaçdılar. Gavarıs'a haber geldi kim: "Melik Danişmend atanı öldürdi." didiler. Lain çün anı işitdi, kendü canından ümidin kesdi, ağlayarak ol aradan kaçdı, Niksar'a düşdi.⁹⁰

Theodoros Gabras'ın *Danişmendnâme*'de adı geçen Matrid mı yoksa Gavras mı olup olmadığı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bir çalışmada Matrid'in Theodoros Gabras olduğundan ve sebeplerinden bahsedilmektedir.⁹¹ Ancak biz bu çalışmada Theodoros Gabras'ın Matrid'in kendisi değil de oğlu olabileceği üzerinde durduk. *Danişmendnâme*'de Matrid'in oğullarının isimleri ve kaç kardeş oldukları verilmiş ve daha sonrasında da Matrid'in oğlu Gavras'ın Nikola ve Yorgi adındaki çocuklarından bahsedilmiştir. Yorgi olarak bahsedilen kişi Theodoros Gabras'ın oğlu Gregorios Gabras olabilir. Ayrıca Matrid, Melik Danişmend tarafından Niksar fethi sırasında öldürülmüştür.⁹² Ancak onun oğlu olduğunu düşündüğümüz Theodoros Gabras'ın ise Çoruh nehri civarında öldüğünden bahsedilir.⁹³ Anna Komnene'de bu konu hakkında kesin bir bilgi yoktur ama Theodoros Gabras hakkında verdiği bilgiler onun Bayburt kuşatmasında Çoruh nehri civarında Türkler tarafından bir gece baskınına uğramasıyla son bulmaktadır.⁹⁴

Danişmendnâme'de Matrid'in oğlu Mihail öldükten sonra Gavras'ın (Theodoros Gabras) Niksar beyi olduğu ve Danişmendlilere karşı mücadelelerinde Ermeniler, Gürcüler ve yeğeni olan Trabzon sultanı Puthil'den yardım istediği anlatılmaktadır.⁹⁵ Theodoros Gabras'ın yeğeni Puthil'in ismi *Danişmendnâme*'den başka bir yerde geçmemektedir. Puthil'den Trabzon sultanı olarak bahsedildiğine göre muhtemelen onun Trabzon Dukalığı'nı Theodoros Gabras'tan çok önce yaptığı anlaşılmaktadır.

⁹⁰ Demir, *Dânişmend-Nâme*, s. 248.

⁹¹ Ayan, *Danişmendnâme*'de adı geçen Metropid'in (Matrid) dört çocuğundan ikisinin adının Küste ve Yorgi olması, Danişmendnâme'nin muhtelif sayfalarında ondan Niksar Beyi, Trabzon Beyi ya da Canik Beyi olarak bahsedilmesi ve Metropid'in Çoruh Irmağı civarında öldürülmesi sebebiyle onun Theodoros Gabras olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur. Ayan, a.g.m., s. 60. Ancak Metropid Çoruh Irmağı yakınında değil Niksar'ın Danişmendliler tarafından fethi sırasında öldürülmüştür. Çoruh nehri kenarında öldürülen ise Metropid'in oğlu Gavras'tır. Metropid'in çocuklarının ismi Nikola, Küste, Gavras ve Mihail'dir. Bunun haricinde Yorgi diye bahsedilen isim Metropid'in oğlu olan Gavras'ın oğludur. *Danişmendnâme*'de Metropid sadece Canik Beyi olarak geçmektedir. Gavras, Niksar Beyi ve Puthil de (Gavras'ın yeğeni) Trabzon Beyi'dir. Demir, *Dânişmend-Nâme*, s. 65, 243, 248, 255, 262.

⁹² Demir, *Dânişmend-Nâme*, s. 65, 243, 255, 262. Niksar'ın fethi Danişmendliler tarihinde ve *Danişmendnâme*'de önemli bir yer teşkil ettiği halde bu konuda kroniklerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. *Danişmendnâme*'ye göre Niksar'ın kuşatılması ve fethi çok çetin ve uzun sürmüştür. Bir defasında mağlup olup Trabzon'a kaçan Gabras'dan (Theodoros Gabras) sonra Matrid (Taronites/Theodoros Gabras'ın babası) 80000 kişilik Rum ve Ermeni askeri ile Niksar'a kadar gelmiş, burada yapılan savaşta çok kişi ölmüş ve neticede de Danişmendli Gümüştekin Ahmed Gazi muzaffer olmuştur. Niksar'ın Melikşah'ın ölümünden sonra ve I. Haçlı Seferi'nden (1097) önce fethedilmiş olduğu muhakkaktır. Zira Kılıç Arslan'ın Haçlılara karşı mücadeleye katılırken Niksar'da bulunan Gümüştekin'e mektup yazması 1001'de alınan Haçlı esirlerinin de oraya sevki bunu meydana koymaktadır. Böylece Niksar fethedilince Danişmend Gazi burayı, sahil Rumlarına karşı mücadelede kendisine hem bir üs hem de Danişmendli Devleti'nin payitahtı yapmıştır. Turan, a.g.e., s. 134-135.

⁹³ Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s. 57-58; Turan da Bizans'a karşı Trabzon'da müstakil bir dukalık kuran Theodoros Gabras'ın Gavras adıyla anıldığını belirtmektedir. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 131.

⁹⁴ Komnene, a.g.e., s. 341.

⁹⁵ Demir, *Dânişmend Gazi Destanı*, s. 363, 370, 376.

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Bizans'ın Anadolu topraklarındaki siyasi istikrarını kaybetmesi ve Bizans içindeki taht kavgaları Türklerin Anadolu'da, özellikle de Karadeniz bölgesindeki akınlarını kolaylaştırmıştır.⁹⁶ Bu dönemde Bayburt'un da Türk hâkimiyetine girmesiyle birlikte Türklerin bir sonraki hedefi Trabzon ve civarı olmuştur. 1074 yılında Trabzon Türklerin kontrolüne kısa bir süreliğine girmiş ancak daha sonra Theodoros Gabras 1075 yılında Trabzon'u kendi emrindeki askerler ile Bizans'ın yardımı olmadan savaşarak geri almıştır.⁹⁷ Theodoros Gabras bu sıralarda Danişmendliler ile de birçok mücadelelere girişmiş ve neticesinde Şebinkarahisar'ı Danişmendlilerden almıştır.⁹⁸

Theodoros Gabras'ın Türkler karşısında edindiği bu başarısı onun Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos tarafından 1075-1076* yıllarında Trabzon Dukalığı'na getirilmesini sağlamıştır.⁹⁹ Trabzon Dukalığı'nın başına geçmesinden önce Theodoros Gabras'ın görevinin ne olduğu ya da nerede ikamet ettiği hakkında pek bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak Anna Komnene'nin Theodoros Gabras hakkında vermiş olduğu bir takım bilgiler onun Trabzon'a tayin edilmeden önce Bizans sarayında, Konstantinopolis'de bulunduğudur.¹⁰⁰ Komnene'ye göre Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'un Theodoros Gabras'ı Trabzon'a yollamasının sebeplerinden biri asi bir kişi olmasından dolayı onu Bizans sarayından uzaklaştırmak istemesidir.¹⁰¹ Theodoros Gabras'ın Trabzon Dukalığı'na getirilmesinin diğer sebebi ise Bizans devlet sisteminde önemini

⁹⁶ Bryer-Winfield, a.g.e., I, s. 182.

⁹⁷ Michael Angold, **The Byzantine Empire, 1025-1204: A Political History**, Second Edition, London, New York: Longman, 1997, s. 18-19.

⁹⁸ Osman Turan, **Selçuklular Târîhi ve Türk-İslâm Medeniyeti**, Ötüken Yay., İstanbul 2009, s. 286; Turan, a.g.e., s. 134; Finlay, a.g.e., s. 72.

* Theodoros Gabras'ın tam olarak kaç yıllarında Trabzon Dukalığı'nın başına geçtiği bilinmemektedir. Bu yıllar ya 1075/1076 yılları ya da 1080-1081 yıllarıdır.

⁹⁹ Tedo Dundua, "The Tale of two Sebastoses and the Orthodox Alliance. David the King of Georgia and Theodoros Gabras", Tbilisi: Artanuji, 2003, s. 1; Angold, a.g.e., s. 152-153.

¹⁰⁰ Anna Komnene, Theodoros Gabras'ın Trabzon'a duka olarak gönderilmesinden şöyle bahsetmektedir: ... *Theodoros Gabras'ın başkentte yaşadığı sırada, o (Aleksios Komnenos) bu kişinin ateşli mizacını ve girişken ruhunu bildiği için, onu uzaklaştırmak istedi ve vaktiyle bu savaşçının Türklerden geri aldığı bir kent olan Trapezontos/Trabzon'a Doukas (Duka, Askeri Vali) atadı. Gerçekten, Khaldata kökenli ve soylu bir aileden gelme olan bu adam, askerlikte şan kazanmıştı ve gerek zekâsı, gerek yiğitliği yönünden herkesi geçmekteydi; hemen hemen hiçbir girişimde başarısızlığa uğramamıştı; tersine, sürekli olarak, her düşmanını yenmişti. Trabzon'u zaptedip de onu sanki kendi malı imiş gibi yönetmeye başladığından beri, yenilmez durumdaydı.* Komnene, a.g.e., s. 261-262.

¹⁰¹ Gabras ailesi ve özellikle Theodoros Gabras hakkında bize en fazla bilgiyi Anna Komnene vermektedir. Anna eserinde, imparatorluğa karşı bağımsız bir şekilde hareket eden ya da dolaylı olarak isyan eden kişilerden bahsederken Theodoros Gabras'ın da ismini verir. Anna'ya göre Theodoros Gabras uslanmaz bir komutandır. Aslında Anna, eserinde Gabras ailesinden bahsederken genelde bu ailenin üyelerine olumsuz bakar. Hatta Gabraslar hakkında eserinde birtakım bilgiler vermenin bile gereksiz olduğunu belirtir. Ayrıca Anna'nın eseri, babası Aleksios Komnenos'un hükümdarlık dönemini (1081-1118) ve bu dönemdeki başarılarını ele almaktadır. Dolayısıyla Theodoros Gabras gibi asi bir komutanın Karadeniz kıyılarında Bizans'tan yarı-bağımsız bir şekilde hüküm sürmesi Anna'nın anlatmak istemediği bir durumdur. Anna, Gabras ailesini geleneksel bir Bizans aristokratik ailesi olarak görmemiş, sanki din ve aidiyet birliği yokmuş gibi Bizans'tan ayrı olarak görmüştür. Elbetteki bu durum sadece Gabrasların imparatorluğa karşı gelmesiyle ilgili değil ayrıca onların köken itibarıyla da Bizans'a bağlı olmadıklarının bir kanıtı olabilir. Bkz. Komnene, a.g.e., s. 261-264; Sevim- Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi (Siyaset, Teşkilât ve Kültür)**, s. 424.

kaybetmiş olan thema sisteminden sonra uygulanmaya başlanan *pronoia* sisteminin Gabraslar gibi askeri sınıfa sağladığı avantaj olmalıdır. *Pronoia* sistemi thema sisteminden biraz daha farklı olarak bazı önemli askeri hizmetler karşılığında devlet arazisinin yüksek rütbeli devlet adamlarına verilmesiydi. Dolayısıyla da Theodoros Gabras'ın önemli hizmetlerine karşılık Trabzon Dukalığı onun yönetimine tahsis edilmiş olmalıdır.¹⁰²

Türklerin Anadolu'da böylesine hızlı ilerlediği ve sürekli akınlarda bulunduğu 1080'li yıllarda ise Bizans tahtına daha yeni oturmuş olan I. Aleksios Komnenos'un Türkler ile savaşılabilecek kabiliyetli bir ordusu da bulunmamaktaydı. Batıdan Norman saldırıları ile doğudan da Türk akınlarının arasında kalmış Bizans toprakları kendini savunamayan ve yeterli askeri gücü de bulunmadığı için Türklerin hâkimiyetine kolayca girebiliyordu. Ayrıca Türklerin akınlarıyla birlikte Bizans'ın asker ihtiyacını karşılayan thema sistemi de çökmüş ve bunun yerine Anadolu topraklarında küçük dukalıklar kurulmuştu. Ancak dukalıkların başında bulunan yöneticiler yerli halkı bir takım vergilendirmelerle zor duruma sokmuşlardır. Dolayısıyla yerli halk da güçsüz, sömürücü ve kargaşayı önleyemeyen Bizans yönetimi yerine güçlü ve adil bir yönetim uygulayan Türk beylerinin egemenliğini kabul etmiştir.¹⁰³ I. Aleksios Komnenos da bu kargaşayı önlemek ve siyasi gücünün varlığını Anadolu coğrafyasında göstermek için güçlü kaleler ile kentlere sahip olan ve Türklere karşı direnen Anadolu'daki bölge komutanlarına (Toparkhes) haber göndererek Türklere karşı yapılan savunmalarda onlardan destek almayı istemiştir.¹⁰⁴ Bu bölge komutanlarından bir tanesi de Theodoros Gabras olmalıdır. Theodoros Gabras'ın Türklere karşı Bizans'ın kuzeydoğusunda ve ona çok uzakta olan bir imparatorluk toprağını savunması aynı zamanda onun Anadolu ve Bizans sarayındaki diğer soylu aileler karşısındaki statüsünü de arttırmıştır. Theodoros Gabras'ın hâkimiyetindeki Trabzon Dukalığı'nın sınırları *Khaldia* temasının sınırları ile hemen hemen aynıydı ve bu bölge güçlü kalelere sahipti. Coğrafi yapısı ve ekonomik gelirinin Anadolu'daki diğer bölgelere oranla fazla olması onu Bizans'ın gözünde tabiri caizse biricik yapmaktaydı. Sonuçta bu kadar stratejik bir öneme sahip bu toprakların idarecisine de önemli unvanlar vermek gerekiyordu.

---

¹⁰² Kazdhan, Alexander P. (1993), "State, Feudal, and Private Economy in Byzantium", **DOP**, 47, s. 90-91; Yücel Öztürk, "Tımar-Thema Teriminin Ortaya Çıkması, Bizans Uygulaması ve Osmanlı ile Mukayesesi", **OTAM**, 31, 2012, s. 191-192.

¹⁰³ Umar, a.g.e., s. 83.

¹⁰⁴ Komnene, a.g.e., s. 119.

Theodoros Gabras'a verilen unvanlar *Sebastos**, *Patrikios**, *Topoteretes** ve *Hypatos**'dur.* Bu unvanlar hemen hemen aynı anlamları ifade etse de neticede Theodoros Gabras'ın Bizans İmparatorluğu'nun gözünde önemli bir asker-yönetici olduğunu gösterir niteliktedir.¹⁰⁵

Theodoros Gabras'ın idaresinde bulunan Trabzon Dukalığı'nın ne kadar askeri mahiyeti olduğu ya da doğrudan kendisine bağlı bir ordusu olup olmadığı belli değildir. Ancak bu dukalık *Khaldia* temasının devamı niteliğinde olduğu için eski thema organizasyon düzeninin de aynı şekilde sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Ancak *Danışmendnâme*'den öğrendiğimize göre Theodoros Gabras'ın ve ondan sonra gelenlerin de Türklere karşı giriştikleri pek çok savaşta Ermeni, Gürcü ve Çerkezlerin desteğini aldıkları görülmektedir.¹⁰⁶

XI. yüzyılın son çeyreğinde kalabalık kitleler halinde Anadolu'ya göç ve fetih hareketlerinde bulunan Selçuklu Türklerinin yanı sıra Anadolu'da egemenlik kurmaya çalışan küçük Anadolu beylikleri de bulunmaktaydı. Bu Anadolu beyliklerinden bir tanesi de Danışmendlilerdir. Danışmendlilerin beylik kurduğu coğrafya Theodoros Gabras'ın idaresindeki *Khaldia* bölgesi ile neredeyse sınırdı. Güneyden Danışmendli beyliğinin sıkıştırması ve batıdan da Selçukluların Tokat, Çorum gibi çevre illeri kontrolüne geçirmesi Trabzon Dukalığı'nı Konstantinopolis'in hâkimiyetinden de uzaklaştırmıştır. Bizans ile neredeyse hiçbir sınırı kalmayan Theodoros Gabras da bu durumu kendi lehine kullanmış, Trabzon'u "kendi payına düşen ödül" olarak ve kendisini de gerçekte bağımsız bir prens olarak görmüştür.¹⁰⁷

Theodoros Gabras, Türkler ve Danışmendliler ile olan mücadelelerine devam ederken aynı zamanda Gürcülerin de Trabzon kıyılarına olan saldırıları ile uğraşmıştır. Önemli Gürcü krallarından

---

* *Sebastos*: "Saygıdeğer" anlamındadır. Komnenoslar zamanında genelde evlilik yoluyla aileye mensup kişilere verilen yüksek bir unvan olarak kullanılmıştır. XII. yüzyılın sonunda önemini kaybetmiş ve hiyerarşik sırada daha aşağıda yer almıştır. Kinnamos, a.g.e., s. 224.

* *Patrikios*: Roma'da asiller ve zenginler sınıfını temsil eden bir terim olarak kullanılmıştır. Roma devletinde kullanılan *Patricius* unvanı ile aynı anlama gelmektedir. Bizans İmparatorluğu'nda ilk olarak I. Konstantin tarafından kullanılmış ancak XII. yüzyıldan sonra kullanılmamaya başlanmıştır. Alexander P. Kazdhan (Ed.), "Patrikios", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, 1, Oxford University Press, New York-Oxford, 1991, s. 1600.

* *Topoteretes*: Dük yardımcısı anlamına gelmektedir. IX. ve X. yüzyıllarda themaların başına kumanda tayin edilmişler ve komutalarında 15 Banda vardı. Her ne kadar *Strategos* ile benzerlik gösterse de aslında görevleri bakımından farklıdır. *Topoteretes*ler daha küçük bölge ve kalelerden sorumluydu. Alexander P. Kazdhan (Ed.), "Topoteretes", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, 3, Oxford University Press, New York-Oxford, 1991, s. 2095; Bury, a.g.e., s. 55.

* *Hypatos*: Konsüller için kullanılan bir terimdir. Yine bu unvan da saygın ve hiyerarşi bakımından *Strategos*'dan daha alt bir konumdaki kişiler için kullanılmıştır. Alexander P. Kazdhan (Ed.), "Hypatos", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, 2, Oxford University Press, New York-Oxford, 1991, s. 963-964.

¹⁰⁵ Kazdhan, "Gabras", s. 812; Bryer, "A Byzantine Family: The Gabrades", s. 175.

¹⁰⁶ Demir, **Dânişmend Gazi Destanı**, s. 292, 364, 384; Hüseyin Kayhan, "Miryokefalon Savaşı Öncesinde Bizans Politikasında Türkmenler", **Isparta Bölgesinin Tarihi Coğrafyası ve Myriokephalon Savaşı Sempozyumu (19-20 Haziran 2014) (Bildiri Kitabı)**, s. 106.

¹⁰⁷ William Miller, **Son Trabzon İmparatorluğu (1204-1461)**, Çev. Nurettin Süleymanlıgil, Heyamola Yay., İstanbul, 2007, s. 9-10.

biri olan II. David 1089 yılında tahta geçmiş ve Tiflis'i alan Türklere karşı bir sefer düzenleyerek Gabrasların hâkimiyetindeki topraklara da girmiştir. Theodoros Gabras Gürcülerin bu saldırılarını engellemiş ve topraklarının güvenliğini sağlamak için de bir savunma hattı oluşturmuştur. Böylece Theodoros Gabras dağlık Trabzon çevresinde istihkâm hatları kurarak halkı emniyet altına almış ve Gürcü Kralı II. David'in tehditlerine son verdikten sonra tüm *Khaldia* bölgesini 1090 yılında idaresi altında toplamıştır. Yine de bu dönemde Selçuklular ve Danişmendliler ile mücadeleyi bırakmamıştır.¹⁰⁸

Theodoros Gabras'ın yönetimindeki *Khaldia* toprakları aynı zamanda önemli maden kaynaklarına da sahipti. Theodoros Gabras da bu madenlerin işletmesini kendi tekelinde tutmaya çalışmıştır. Özellikle Trabzon Dukalığı sınırları içerisinde bulunan Bayburt ve Gümüşhane barındırdığı gümüş madenleri bakımından çok önemliydi.¹⁰⁹ Bu madenlerin Gabraslar döneminde işletildiği, ticaretinin yapıldığı ve hatta Theodoros Gabras'ın kendi adına bastırdığı paraların bu madenler vasıtasıyla olduğu görülmektedir.¹¹⁰ Ancak bir süre sonra Trabzon Dukalığı'nın sınırları içerisinde bulunan Bayburt şehrinin Danişmendlilerin hâkimiyetine geçmiş olduğu anlaşılmaktadır. Danişmendlilerin Bayburt'u ilk olarak ne zaman ele geçirmiş olduğu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

1096-97 yıllarında Selçukluların ve Danişmendlilerin I. Haçlı Seferi'ne karşı mücadeleye başlaması ve bunun sonucu olarak Anadolu'da Türk hâkimiyetindeki bazı yerlerin yeniden Bizans'ın eline geçmesi Theodoros Gabras'ı cesaretlendirmiştir. Böylece Gabras elinden alınan toprakların tekrar kendisine intikalini sağlaması için hem ekonomik hem de coğrafi yönden önemli olan Bayburt'u kuşatmaya karar vermiştir.¹¹¹

---

¹⁰⁸ Ayan, a.g.m., s. 58; Öztürk, a.g.e., s. 557.

¹⁰⁹ Anthony Bryer, "The Question of Byzantine Mines in the Pontos: Chalybian Iron, Chaldian Silver, Koloneian Alum and the Mummy of Cheriana", **Anatolian Studies**, British Institute at Ankara, JSTOR, 32, 1982, s. 138-141; Vryonis, a.g.e., s. 169-194; Komnene, a.g.e., s. 341. Bayburt şehri Anadolu'nun kuzeydoğusunda, Çoruh vadisinde sarp bir tepenin üzerinde kurulmuştur. Şehrin kim tarafından ve ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmese de kaynaklarda Payberd, Paipurth, Baiburt, Bâbirt gibi isimlerle kaydedilmiştir. Bizans İmparatorluğu döneminde Khaldia temasına bağlı olan şehrin kalesi İmparator Justinianos devrinde tamir edilmiştir. Arapların fetihleri sırasında Ermeni Bagrat sülalesinin hâkimiyeti altında bulunan Bayburt ve civarı Türklerin Anadolu üzerine düzenledikleri ilk fetih hareketleri içinde yer almıştır. Türkler bu bölgeyi kesin olarak Malazgirt sonrasında ele geçirebilmişlerdir. Muharrem Kesik, **Dânişmendliler (1085-1178) Orta Anadolu'nun Fatihleri**, Bilge Kültür-Sanat, İstanbul, 2017, s. 59-60.

¹¹⁰ Simon Bendall, 1977 yılında XI ve XII. yüzyıl Trabzon'una ait on üç bronza yayımlamıştır. Bunlardan üç ya da dört tanesi I. Aleksios Komenos adına basılmış olsa da Bendall diğerlerinin isimsiz olduğunu belirtir. Bu paraların bir kısmı Trabzon'un hala Bizans kontrolünde olduğu 1081-1091 yıllarında basılmış iken diğerleri Theodoros Gabras'ın Trabzon dukalığını yaptığı 1091-1098 yıllarında basılmıştır. Simon Bendall, "The mind of Trebizond under Alekxius I and the Gabrades", **Numismatic Chronicle**, 17, 1977, s. 126-136. Bendall'a göre bu paralar Trabzon'da veya yakın bir yerdeki darphanede basılmış olmalıdır. Çünkü paranın menşei ve üzerindeki karakterler bir darphanenin var olduğunu göstermektedir. Bendall, "The Coinage of Trebizond under Isaac II (A.D. 1185-95). With a note on an Unfinished Byzantine Die", s. 213-214. Bu çalışmada Ek3'teki bakır sikkeler Theodoros Gabras'a aittir.

¹¹¹ Kesik, a.g.e., s. 60.

1097 yılında Haçlı orduları Türkiye Selçuklularının topraklarına girerek önce İznik daha sonra da Eskişehir-Konya yolu üzerinden Çukurova'ya kadar ilerlemişlerdir. Aynı zamanda Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos da Anadolu Selçuklu ordusunun Haçlılar ile olan mücadelesinden yararlanarak daha önce kaybettiği Batı Anadolu ve Anadolu kıyılarını yeniden kendi kontrolüne geçirmeye çalışmıştır. Aslında I. Aleksios Komnenos'un asıl amacı Haçlıların ele geçirdiği Antakya'yı da onlardan geri almaktır.¹¹² Antakya kuşatmasında Theodoros Gabras'ın da bulunduğu görülmektedir. Bu görevlendirme ona I. Aleksios Komnenos tarafından verilmiştir.¹¹³

1097 yılındaki Antakya Kuşatmasının ardından buradaki mücadeleyi kaybeden Danişmendliler o sırada Bayburt'un Theodoros Gabras tarafından ele geçirildiğini öğrenince Bayburt'u yeniden almak için buraya bir ordu yollamışlardır. Danişmendli Gümüştekin'in oğlu İsmail'in komutasındaki bu ordu 1098 yılında Erzurum yakınlarında Theodoros Gabras'ın kuvvetleriyle karşılaşmış, yapılan savaşta Theodoros Gabras'ın birlikleri yenilmiş ve Theodoros Gabras da öldürülmüştür.¹¹⁴ Bayburt bu tarihten itibaren Trabzon Dukalığı'nın kontrolünden çıkarak Danişmendlilerin topraklarına katılmıştır. Bugün dahi Bayburt yakınlarında bulunan Dânişment köyü bir zamanlar burasının Danişmendlilerin hâkimiyetinde olduğunun göstergesidir.¹¹⁵ Theodoros Gabras'ın Bayburt'u almak uğruna verdiği çabalar belki de sözünü ettiğimiz gümüş madenleri için olmalıdır. Dolayısıyla bu bölgedeki zengin kaynaklar bile bölgenin kontrolünü ele almak için yeterliydi.¹¹⁶

Haçlıların Antakya Kuşatması'ndan sonra Suriye, Filistin ve Kudüs'e işgallerde bulunduğu 1100'lü yıllarda Aleksios Komnenos da Trabzon Dukalığı'nın elindeki toprakları kendi kontrolüne geçirmeye çalışmıştır.¹¹⁷ Özellikle bu toprakları ele geçirmek isteyen Selçuklular ve Danişmendlilere karşı burada yeniden siyasi hâkimiyetini sağlamaya çalışmıştır.

Bizans'a karşı yarı-bağımsız bir şekilde Trabzon ve çevresini yöneten Theodoros Gabras, imparator ve maiyetindekiler tarafından Trabzon Dukalığı'ndan uzaklaştırılınca kendi adına tahsis ettiği Zigana'ya yerleşmiş ve burada birkaç tane de manastır inşa ettirmiştir. Theodoros Gabras'ın Türkler tarafından öldürülmesi onun Hristiyan dünyasında bir din şehidi olarak algılanmasına sebep olmuştur. Buna göre Theodoros Gabras Türkler tarafından zorla Müslüman olmaya zorlanmış kabul etmeyince de öldürülmüş ve din şehidi olmuştur. Theodoros Gabras'ın ölümünden sonra da bütün

---

¹¹² İbnü'l-Esir, a.g.e., 10, s. 227-230; Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", s. 17-18.

¹¹³ Warren Treadgold, **A History of the Byzantine State and Society**, Stanford University Press, Stanford, California, 1997, s. 624.

¹¹⁴ Komnene, a.g.e., s. 341; Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, s. 57-58; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 82.

¹¹⁵ Demir, **Dânişmend Gazi Destanı**, 2018, s. 24.

¹¹⁶ Meriç T. Öztürk (2013), **The Provincial Aristocracy in Byzantine Asia Minor (1081-1261)**, Boğaziçi University, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s. 152.

¹¹⁷ Treadgold, a.g.m., s. 624.

mal varlığı aile mirasıyla Erzincan'daki Mengücek emirine (Yunan unvanları ve Ortodoks aziz figürleri taşıyan sikkeler) ve daha sonraki konularda kendisi hakkında bilgi vereceğimiz II. Kılıç Arslan'ın veziri Hasan İbn Gabras'a geçmiştir.¹¹⁸

1.4.2. Gregorios Gabras (Taronites) (d. 1086? - ö. 1120?)

Gregorios Gabras, Theodoros Gabras ve onun ilk eşi İrene'nin çocuğudur. Gregorios Gabras'ın annesi Ermeni Taronites ailesinden olduğu için bazı kaynaklarda Gregorios Taronites olarak da ismi zikredilmektedir.¹¹⁹ Gregorios Gabras Trabzon'da doğmuştur. Ancak Anna Komnene'nin Gregorios Gabras hakkında vermiş olduğu bilgilere göre Aleksios Komnenos, Trabzon dukası olan Theodoros Gabras'ın imparatorluğa karşı bir ayaklanma yapmasını önlemek adına onun oğlu Gregorios'u daha çocuk yaşta yanına alarak Bizans sarayında rehin tutmuş ve kardeşi Sebastokrator Isaakios Komnenos'un da kızı ile nişanlamıştır. Bu sırada Gregorios Gabras'ın annesi İrene ölmüş ve babası Theodoros Gabras da ikinci kez Gürcü kökenli ve soylu bir kız ile evlenmiştir. Ancak Theodoros Gabras'ın ikinci eşi ile Gregorios Gabras'ın nişanlandığı kızın annesi kardeş çocukları olduğundan ve bu durum da hem Bizans yasalarına hem de kilisenin (Ortodoks kilisesi) törelerine uygun olmadığından dolayı nişan bozulmuştur. Bu nişan akdinin bozulmasıyla Theodoros Gabras oğlu Gregorios Gabras'ı da yanına alarak tekrar Trabzon'a dönmek istemiş ancak bu sefer de türlü bahaneler ile buna izin verilmemiştir. Dolayısıyla da Aleksios Komnenos Gregorios Gabras'ın Konstantinopolis'ten gitmesini istemediği için onu kendi kızlarından Maria ile evlendirmek istemiştir.¹²⁰ Bryer, Gregorios Gabras'ın bu sırada 6 yaşında olduğundan bahsetmektedir. Verilen bu bilgi doğruysa o zaman Gregorios Gabras 1086 yılında doğmuş olmalıdır.

Theodoros Gabras başlangıçta I. Aleksios Komnenos'un bu evlilik teklifini kabul edip yeniden Bizans sarayına gelmiş ve 1091 yılında İmparator ile oğlunun onunla birlikte geri dönmesi konusunda görüşmüştür. Ancak Aleksios Komnenos'un bu konudaki tavrının değişmediğini fark eden Theodoros Gabras da oğlunu gizli yollardan Trabzon'a kaçırmayı planlamıştır. Theodoros Gabras Bizans sarayından ayrılırken eski dünürü Sebastokrator Issakios Komnenos'un Marmara kıyılarında bulunan konağına ziyarete gitmek ve burada bir gün daha oğlu Gregorios ile vakit geçirmeyi istemiş, bu isteği kabul edilince de aklındaki kaçış planını uygulamaya girişmiştir. Ertesi gün Theodoros Gabras kendisini Trabzon'a götürecek olan yolcu gemisine binmeye giderken oğlu Gregorios ve yanındaki bakıcıların da onunla beraber gelmelerini, İstinye'ye kadar ona eşlik etmelerini istemiştir. Ancak bu sefer de ayrılık vakti gelince oğlunu çok özlediği gibi türlü bahaneler uydurarak oğlunun bakıcılarına Boğaz'ın kuzey çıkışında bulunan Rumeli Feneri'ne kadar onunla

---

¹¹⁸ Anthony Bryer, "Cultural Relations Between East and West in Twelfth Century", Edit. by Derek Baker, **Relations Between East and West in the Middle Ages**, New Brunswick (U.S.A.)- London (U.K.), 2010, s. 84-85; Bryer, "A Byzantine Family: The Gabrades", s. 170.

¹¹⁹ Komnene, a.g.e., s. 38 n.4; Khoniates, a.g.e., s. 5; Bryer, a.g.m., s. 176.

¹²⁰ Komnene, a.g.e., s. 262.

birlikte devam etmelerini istemiştir. Rumeli Feneri'ne gelindiğinde ise Theodoros Gabras oğlu Gregorios'u kimsenin haberi olmadan yanına alarak Trabzon'a gidecek olan yolcu gemisine binmiştir (1091). İmparator bu haberi aldıktan sonra Theodoros Gabras'a mektup yazmış ve oğlu Gregorios'u tekrardan Bizans sarayına getirmezse bunu ona karşı bir isyan olarak anlayacağını belirtmiştir. Sonuçta Kerempe Burnu (Kastamonu) yakınlarında Bizans gemileri Theodoros Gabras'a yetişmiş ve Gabras da ikna edildikten sonra oğlunu Konstantinopolis'e yollamaya mecbur kalmıştır.¹²¹

Gregorios Gabras Konstantinopolis'e döndükten sonra İmparator I. Aleksios Komnenos Gabras ile kızı Maria'yı evlendirme işlemlerini başlatmıştır (1091).¹²² İmparator Gregorios Gabras'dan haberdar olması için ona bir hizmetkâr ile bir de sarayda oda tahsis etmiş, ayrıca askerlik eğitimi almasını istemiştir. Böylece Gregorios Gabras Bizans sarayında Bizans akidelerine göre yetişecekti. Nitekim Gregorios Gabras babası gibi oldukça asi bir kişiliğe sahip biriydi ve her defasında babasının yanına Trabzon'a kaçma planları yapmakla meşgul olmaktaydı. Gregorios Gabras bu niyetini yanında bulunan birkaç askere de söylemiştir. Bu askerler İmparator I. Aleksios Komnenos'a sadık olduklarından dolayı Gregorios'un kaçma düşüncesini hemen haber vermişler, bundan sonra tuzağa düşürülen Gabras da bugün Bulgaristan'ın en eski şehirlerinden biri olan Philippopolis'te (Plovdiv)* tutsak edilmiştir.¹²³ Ancak Gregorios'un kaç yılında tutuklandığı hakkında bir bilgi yoktur. Muhtemelen bu kaçış girişimi Gregorios Gabras'ın babası Theodoros'un 1098 yılındaki ölümünden biraz sonra gerçekleşmiştir.

Gregorios Gabras'ın babası Theodoros Gabras 1098 yılında Danişmendliler tarafından öldürülünce Trabzon Dukalığı'nın idaresi bir süreliğine Bizans komutanı Dabatenos'a* bırakılmıştır. Daha sonrasında ise İmparator I. Aleksios Komnenos Gregorios'u serbest bırakmış ve onu Trabzon Dukalığı'na askeri vali olarak atamıştır.¹²⁴ Gregorios Gabras'ın Trabzon Dukalığı'na atanma yılı tam olarak bilinmese de Anna Komnene bu atama olayının "XII. Taşınmaz mallara vergilendirme değeri

---

¹²¹ Komnene, a.g.e., s. 262-263.

¹²² Zonaras, İmparator Aleksios Komnenos'un daha sonrasında kızı Maria ile Gregorios Gabras'ın nişanını bozduğunu ve kızını da Phorbenos Katakalon'un oğlu Nikephoros ile evlendirdiğinden bahsetmektedir. Bkz. Zonaras, a.g.e., s. 167.

* Bu şehir Komnenoslar'ın hâkimiyet sürdüğü dönemde Bizans'ın idaresindeydi. Bkz. Bryer, a.g.m., s. 176; Finlay, a.g.e., s. 74-75.

¹²³ Komnene, a.g.e., s. 263-264; Angold, a.g.e., s. 152-15.

* Dabatenos, Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'daki Bölge komutanlarından (Toparkhès) biridir. Dabatenos 1078-1081 yıllarında Karadeniz Ereğlisi (Pontos Herakleia) ve Paphlagonia'nın (Bartın, Karabük, Kastamonu, Çankırı, Sinop) idaresinde bulunmuştur. Theodoros Gabras gibi Topoteretes unvanına da sahip olan bu komutan Anadolu'da Türklere karşı birçok mücadelede bulunmuş, daha sonrasında Bizans'ın batısında Normanların ve Kumanların saldırılarına karşı imparatorluğun sınır bölgelerini korumuştur. Theodoros Gabras'ın 1098 yılındaki ölümünden sonra muhtemelen Trabzon Dukalığı'nı da onun idare ettiği anlaşılmaktadır. Bkz. Komnene, a.g.e., s. 119;

<http://pbw2016.kdl.kcl.ac.uk/person/Dabatenos/101/> 21.11.2018.

¹²⁴ Dundua, a.g.e., s. 2.

biçme döneminde” yani 1103-1104 yılları arasında gerçekleştiğini belirtmektedir.¹²⁵ Gregorios Gabras muhtemelen bu yıllarda 18 yaşında olmalıdır.

Gregorios Gabras'ın Trabzon Dukalığı'nda bulunduğu yıllarda Anadolu'da da birtakım karışıklıklar baş göstermiştir. Danişmedli Gümüştekin Gazi, 1101 yılında Malatya yakınlarındaki Antakya Prinkepsi Bohemund ile savaşmış ve onu esir almıştı. İmparator Aleksios, Bohemund'u kurtarmak üzere Trabzon dukası Gregorios Gabras'ı, Gümüştekin Gazi ile görüşüp 260.000 dinar fidye vermesi durumunda Bohemund'un Bizans'a getirilmesi için görevlendirmiştir. Fakat Bohemund bu fidye meselesinde Sultan I. Kılıç Arslan ile İmparator Aleksios Komnenos'un anlaşmalarını bildiğinden bu ittifakı bozmak için Danişmend'e, kendisi için bu meblağın yarısının Haçlılar tarafından ödenmesini teklif etmiştir. Bu teklifi uygun gören Gümüştekin Gazi de Haçlılarla anlaşarak Bohemund'u serbest bırakmıştır.¹²⁶ Gümüştekin Gazi, imparator ile anlaştığı takdirde bu paranın yarısını Sultan I. Kılıç Arslan'a kaptırmamak için 100.000 dinar karşılığında Haçlılarla anlaşmış ve ayrıca Antakya'nın eski hâkimi Yağsıyan'ın esir olan kızının serbest bırakılmasını da şart koşmuştur. Ancak Gümüştekin Gazi I. Kılıç Arslan'a vermesi gereken meblağı göndermediğinden dolayı 1103 yılında Selçuklular tarafından Maraş civarında bozguna uğratılmıştır.¹²⁷ Bizans Başpiskoposu Theophylaktos'un mektuplarında Gregorios Gabras'dan Haçlı komutanını Türklerin ve Bizans'ın elinden kurtarmaya çalıştığı için övgüyle bahsedilmektedir.¹²⁸

II. Haçlı Seferi'nin Anadolu'daki olumsuz etkileri Bizans İmparatorluğu'nun kötüye giden durumunu daha da hızlandırmış, kendisine yardım etmesi için çağırdığı Haçlı orduları başkenti dahi tehdit eder duruma gelmişlerdir. Dolayısıyla Selçuklular ve Haçlılar arasında tek başına kalan Bizans rakipleri arasına düşmanlık tohumları ekerek kendi durumunu kurtarmaya çalışmıştır. Ancak imparatorluğun bazı askeri valileri Bizans'ın düştüğü bu kötü durumu kendi lehlerine kullanmışlardır. Bu askeri valilerden birisi de Gregorios Gabras'dı. Gabras Bizans'ın aleyhine onun düşmanlarını Anadolu'daki toprak ilhakına kışkırtmış, özellikle Danişmendliler ile anlaşarak Bizans'ın gücünü kaybettiği topraklarda beraber hâkimiyet kurmayı planlamıştır.¹²⁹

Gregorios Gabras Trabzon'daki hâkimiyet alanını güçlendirince Bizans'a karşı bir takım isyan hareketlerine girişmiştir. Muhtemelen bu isyan hareketi onun Trabzon'da yarı-bağımsız bir yönetim tesis etmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Gregorios Gabras daha görevine atanmadan önce bile İstanbul'dan Trabzon'a giderken Trabzon'un eski dukası Dabatenos ile yolda karşılaşmış ve hemen

¹²⁵ Komnene, a.g.e., s. 380.

¹²⁶ Merçil, a.g.e., s. 253-254; Ayan, a.g.m., s. 60; Cahen, a.g.e., s. 15-16.

¹²⁷ Ayan, a.g.m., s. 61.

¹²⁸ Margeret Mullet, **Theophylact of Ochrid: Reading the Letters of a Byzantine Archbishop**, by Routledge, New York, 2016; Aleksander Daniel Beihammer, **Byzantium and the Emergence of Muslim-Turkish Anatolia (ca.1040-1130)**, Birmingham Byzantine and Ottoman Studies, 20, London-New York, 2017, s. 340; Bryer, a.g.m., s. 176.

¹²⁹ Gordlevski, a.g.e., s. 40-41.

Dabatenos ile maiyetindekileri de yanına alarak bir kalede tutsak etmiştir.¹³⁰ Bu yerin ismi Anna Komnene'nin belirttiğine göre Tebenna'dır. Ancak buranın tam olarak neresi olduğu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Bundan sonra Dabatenos ve diğer tutsaklar Gregorios Gabras'ın yanlarına bıraktığı askerlere bir şekilde tuzak kurmuş ve tutsak edildikleri yerden kaçmayı başarmışlardır. İmparator I. Aleksios bu durumu haber aldıktan sonra Gregorios Gabras'ın doğrudan İstanbul'a yanına gelmesi için ona mektuplar yollamıştır. Ancak Gabras İmparatorun uyarılarını ciddiye almamış, kendi bildiği şekilde hareket etmiştir. Bu sefer de İmparator Gregorios Gabras'a ona annesi tarafından akraba olan Ioannes Taronites'i yollamıştır. Ancak Gregorios Gabras bu kişinin de öğütlerini dinlemeyince Ioannes Taronites beraberinde getirdiği askerler ile birlikte Trabzon'u karadan ve denizden kuşatmıştır. Ioannes Taronites'in Trabzon'u kuşattığını anlayan Gregorios Gabras da Trabzon'dan kaçmış, Danişmendli Gümüştekin Gazi'den yardım istemiş ve Şebinkarahisar (Koloneia) yönünde ilerlerken İoannes'in mahiyetindeki Bizans askerleri tarafından yakalanmıştır.¹³¹ Bundan sonra İstanbul'a getirilen Gregorios Gabras, Aleksios Komnenos tarafından 1107 yıllarında ikinci defa tutsak edilmiştir. Gabras'ın tutsak edildiği yer ise Anemas zindanlarıdır. Ancak Gabras'ın bu sefer de pek fazla zindanda kalmadığı, 1117 yılında yeniden Trabzon'a gönderildiği anlaşılmaktadır.¹³²

I. Aleksios Komnenos 16 Ağustos 1118'de ölmüş ve yerine oğlu Ioannes Komnenos tahta çıkmıştır. Yakınındaki kişilere önemli unvanlar da veren İmparator, Gregorios Gabras'ı danışmanlığına atamış ve ona *Protovestiaros** unvanını vermiştir. Gregorios Gabras'ın bu tarihlerde Trabzon Dukalığı'nı devam ettirip ettirmediği ise belli değildir ancak Gabras'ın danışmanlık görevini İstanbul'da yerine getiriyor olduğunu düşünürsek Trabzon Dukalığı'nın başka bir Gabras'a ya da kişiye verilme olasılığı daha yüksektir. Niketas Khoniates, Gregorios Gabras'ın eskiden olduğu gibi yetki sınırlarını aşmadığını ve "çizmeden yukarıya çıkma" yolunda kaldığını ifade etmektedir.¹³³

1.4.3. Konstantinos Gabras (ö. 1140)

Konstantinos Gabras'ın hayatı ve ailesinin kim olduğu hakkında kaynaklarda bir bilgi bulunmasa da onun Theodoros Gabras'ın oğlu olduğu düşünülmektedir. Konstantinos Gabras tıpkı

¹³⁰ Komnene, a.g.e., s. 119; Bryer, a.g.m., s. 176; Dundua, a.g.m., s. 1.

¹³¹ Komnene, a.g.e., s. 379-381.

¹³² Dundua, a.g.e., s. 2.

* Protovestiaros: İmparatorun gardrobundan sorumlu kişidir. Bu mevkiden ilk defa V. yüzyılda bahsedilmiştir. Sarayda parakoimomenos'dan sonra gelen bu en yüksek göreve hadımlar tayin edilirdi. Protovestiaros'un önemi XI. yüzyılda artmıştır. Bu kişiler ordulara komuta etmiş, barış anlaşmalarında bulunmuş ve her türlü entrikaları araştırma işini üstlenmiştir. XII. yüzyıldan itibaren bir şeref unvanı haline gelmiş ve birçok üst düzey asil kişiye verilmiştir. Kinnamos, a.g.e., s. 223.

¹³³ Khoniates, a.g.e., s. 5-6. "Çizmeden yukarıya çıkma" deyimini bilmediği, aklının kesmediği, yetkisinin dışında bir işe kalkışmak anlamındadır. Bu sözden de anlaşıldığı üzere Gregorios Gabras'ın eskisi gibi İmparator'a karşı gelme ya da ondan yarı-bağımsız bir şekilde hareket etmek gibi bir düşüncesi olmamıştır.

selefleri gibi askeri yetenekleri açısından Bizans için önemli bir kişi olmuştur. Kariyerine I. Aleksios Komnenos'un generali olarak başlamış olan Konstantinos Gabras neredeyse Bizans ordusunun düzenlemiş olduğu tüm Anadolu seferlerine katılmıştır. Konstantinos Gabras'ın muhtemelen ağabeyi Gregorios Gabras'ın Trabzon Dukalığı'nda bulunduğu 1105/1106 yıllarda Alaşehir'e (Philadelphia) askeri vali (*Strategos*) olarak atandığı anlaşılmaktadır.¹³⁴

Konstantinos Gabras'ın Alaşehir'deki görevi döneminde Bizans İmparatorluğu, Haçlı komutanı Bohemund'un topraklarına olan saldırılarıyla uğraşmaktaydı. 1107 yılında Haçlı komutanı Bohemund, Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'un emrindeki Kabasilos ve Kamytzes adlı komutanlarına Yunanistan'ın kuzeyinde bir bölgede saldırı düzenlemiş ve Bizans askerlerinin neredeyse hepsini öldürmüştür. İmparator I. Aleksios da Haçlı komutanı Bohemund'un üzerine Konstantinos Gabras'ı yollamak istemiştir ancak Gabras İmparatorun bu teklifinden hoşnut olmamıştır. Anna Komnena'nın verdiği bilgilere göre Konstantinos Gabras kendini çok beğenen ve küçük işlerle değil yalnız büyük işlerle uğraşmak isteyen biriydi. Anna Komnene, Konstantinos Gabras'ın isteksiz tavrını anlayan İmparator I. Aleksios Komnenos'un onun yerine önemli bir Bizans komutanı olan Marianos Maurokatakalon'u* görevlendirdiğini ve yanına da yaklaşık 1000 savaşçı verdiğini ifade etmektedir.¹³⁵ Ancak bu sefere yine Konstantinos Gabras'ın gitmiş olduğu anlaşılmaktadır.¹³⁶

1107 yılında Kılıç Arslan'ın ölümüyle Anadolu Selçuklu Devleti'nin gücü geçici de olsa zayıflamıştır. Bu olay Anadolu tarihinde bir dönüm noktasını işaret eder. Bu dönemde Türklerin Anadolu üzerine olan ilk göç dalgası sona ermiştir. Anadolu Türkleri arasında bir karışıklık sürdürdüğünden dolayı birçok Türk beyi Hristiyanlarla işbirliğine girmiş ve hâkimiyet mücadelesi başlatmıştır.¹³⁷ Bu dönemde Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos Ege, Akdeniz ve Karadeniz sahillerini Türklerden geri almış, özellikle Sinop ve Karadeniz sahillerindeki Türk hâkimiyeti belli bir süre sekteye uğramıştır.¹³⁸

Kılıç Arslan'ın oğlu Melikşah (1110-1116) bir süre devam eden hükümdarlık tartışmalarından sonra 1110'da tahta çıkmış ve Bizans'ın Anadolu Selçuklu Devleti'nin iç karışıklıklarından faydalanarak ele geçirdiği toprakları yeniden fethetmeye girişmiştir. Melikşah'ın 1111 yılında fethetmek üzere çıktığı şehirlerden birisi Konstantinos Gabras'ın idaresinde bulunan Alaşehir'dir. Anna Komnene, Alaşehir'in askeri valisi Konstantinos Gabras'ın hisarı savunmak için yeterli adamının

---

¹³⁴ Komnene, a.g.e., s. 409; Bryer, a.g.m., s. 177; Angold, a.g.e., s. 153.

* Bu komutan Anna Komnene'nin kocası Bryennios'un kız kardeşi ile evlidir.

¹³⁵ Komnene, a.g.e., s. 409; Bryer, a.g.m., s. 177; Ayan, a.g.m., s. 62.

¹³⁶ Bryer, a.g.m., s. 177; Angold, a.g.e., s. 188.

¹³⁷ Cahen, a.g.e., s. 16, 25.

¹³⁸ Metin, a.g.m., s. 16.

bulduğunu belirtir. Neticede Kelbianos (Küçük Menderes/Beydağ) ovasında yapılan savaşta Melikşah'ın birlikleri Konstantinos tarafından yenilmiş ve Melikşah da bunun üzerine İmparator I. Aleksios'a elçiler göndererek barış teklifinde bulunmuştur. Bizans imparatoru barış teklifini kabul etmiştir ancak Selçuklular ve Bizans arasında yapılan bu barış anlaşmasının geçersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Çünkü Melikşah 1113 yıllarında Bizans'ın elindeki İznik ve civar illeri kuşatmıştır. Ancak bu kuşatmanın başarısız olduğu anlaşılmaktadır. Anna Komnene bu kuşatma ve kuşatmaya karşı savunma yapan komutanlar arasında Konstantinos Gabras'ın da adını vermektedir.¹³⁹ Melikşah 1114 yılında bir ordu toplayarak Anadolu'da Bizans'ın ele geçirdiği toprakları yeniden geri almaya çalışmış ancak kardeşi Mesud'un Danişmendliler ile anlaşarak üzerine gelmesi sebebiyle başlattığı kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmıştır. Yine bu savaşta Konstantinos Gabras'ın I. Aleksios Komnenos'un ordusunda sol kanattan sorumlu komutan olduğu anlaşılmaktadır.¹⁴⁰

Aleksios Komnenos'un 1118 yılındaki ölümünün ardından yerine en büyük oğlu Ioannes Komnenos geçmiştir. Bu dönemde Konstantinos Gabras'ın kendi mülkümüş gibi yönettiği Trabzon'a seferler yapılmıştır.¹⁴¹ 1126 yılında Trabzon'un yönetimini eline alan Konstantinos Gabras'ın 1140 yılına kadar bu görevinde kaldığı görülmektedir. Konstantinos Gabras'ın Trabzon'u ve Pontus kıyılarını bir tiran gibi yönetmesinin iki sebebi olabilir. Birincisi ordusunu bu topraklardan tedarik etmek, ikincisi de bu bölgenin düşman tarafından kolayca erişilemeyen bir coğrafya olmasıdır. Dolayısıyla da başlangıçta Bizans'a bağlı olan dükalığını daha sonra Bizans'tan yarı-bağımsız bir şekilde yönetmeye girişmiştir.¹⁴²

Diğer taraftan Anadolu'nun durumuna gelecek olursak Melikşah'ın (Şahinşah) 1118 yılındaki ölümünden sonra Anadolu'da üstünlük Danişmendlilere geçmiş ve Danişmendlilerin doğu bölgelerindeki faaliyetleri artmıştır. Bu dönemde Danişmendli Emir Gazi, Selçuklu sarayında yaşanan taht kavgalarına karışmış ve damadı I. İzzeddin Mesud'u destekleyerek başa geçmesini sağlamıştır. Türkiye Selçukluları ve Danişmendliler arasında bu olaylar gerçekleşirken Artuklular'dan Emir Belek ise Mengücekli Beyliği arazisine girmiş, Mengücek Beyi İshak da buna karşılık olarak 1118 yılında Malatya ve civarını zapt etmiştir. İki taraf arasında çıkan bu anlaşmazlıkta Mengücek Beyi bu sırada Trabzon dukası olan Konstantin Gabras'a sığınmıştır.¹⁴³ 1120-21 yıllarında Artuk Beyi Belek de bu müttefik güçlere karşı Danişmendli Emir Gazi ile birlik

---

¹³⁹ Komnene, a.g.e., s. 449-461; Cahen, a.g.e., s. 20, 21; Claude Cahen, **The Formation of Turkey (The Seljukid Sultanate of Rüm: Eleventh to Fourteenth Century)**, Trans. & Edit. P. M. Holt, Pearson Education, Harlow, 2001, s. 16; John Julius Norwich, **Byzantium: The Decline and Fall**, Pub.Alfred A. Knopf, New York, 1996, s. 57-58.

¹⁴⁰ Komnene, a.g.e., s. 488-491; Sevim-Merçil, a.g.e., s. 435.

¹⁴¹ Muhammed ibn Ali Azimî, **Azimî Tarihi (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler; H. 430-538)**, TTK, Ankara, 1988, s. 62; Khoniates, a.g.e., s. 22.

¹⁴² Kazdhan, "Gabras", s. 812.

¹⁴³ İşin Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)**, TTK, Ankara, 1987, s. 26; Cahen, a.g.e., s. 18, 36.

olmuş ve iki taraf arasında muhtemelen Erzincan'ın doğusunda bulunan Şiran (Gümüşhane) bölgesinde yapılan savaşta Konstantinos Gabras ile Mengüceklilerin ordusu yenilmiştir.¹⁴⁴

1120 yılında meydana gelen bu savaşta Mengücekliler ile birlikte Gabras'ın ordusu tamamıyla yok edilmiştir. Esir edilenler arasında Konstantinos Gabras ve Melik İshak da bulunmaktaydı. Trabzon dukası 30 000 dinar altın fidye ödeyerek Trabzon'a gönderilmiş, ancak Melik İshak, Danişmendli Melik Gazi'nin damadı olduğu için serbest bırakılmıştır. Bu olaydan sonra Belek ile Danişmendlilerin arası bozulmuştur. Mengücekliler İshak Bey uzun süre Danişmendlilerin nüfuzu altında kalmıştır. Aynı şekilde Konstantinos Gabras da Bizans'a karşı Danişmendlilere sığınmış ve onların himayesine girmiştir.¹⁴⁵ Turan'ın İslam kaynakları ve Bizans kaynaklarından aktardığına göre, bu seferin Karadeniz sahillerine sahip bulunan Danişmendlilere karşı olduğu ve Emir Gazi'nin Konstantinos Gabras ile uğraştığı bir zamana rastladığı ve belki de onu esaretten kurtarmak için yapılmış olduğu gözüküyor.¹⁴⁶

Daha önce de çalışmamızda belirttiğimiz üzere Bizans İmparatorluğu tahtında hak iddia eden bazı kimselerin yerel aristokratlardan destek aradıkları görülmüştür. Bunlardan birisi de Sebastokrator Isaac Komnenos'tur. Sebastokrator Isaac Komnenos, kardeşi Ioannes Komnenos'a karşı askeri destek sağlamak için 1130 yılında Konstantinos Gabras ile görüşmüştür.¹⁴⁷ Ioannes Komnenos, 1131 yılında Kastamonu'nun zaptından sonra tekrar Türkler üzerine bir sefere çıkmıştı. Ioannes Komnenos'un sefere çıkmasından yararlanan Isaac Komnenos da tahtı ele geçirme girişiminde bulunmuş ancak başarılı olamayınca önce Sultan Mesud'a sonra da Danişmendli Emir Gazi'ye sığınmıştır. Emir Gazi ise Isaac Komnenos'u Trabzon dukası olan Konstantinos Gabras'ın yanına göndermiştir.¹⁴⁸

---

¹⁴⁴ Turan, Mengücek Beyi Belek'in Theodoros Gabras ile beraber hareket ettiğini anlatmaktadır. Ancak bahsi geçen kişi Theodoros Gabras değil Konstantin Gabrastır. Çünkü Theodoros Gabras 1098 yılında ölmüştür. Diğer kaynaklardan ve araştırma eserlerden edindiğimiz bilgilerde 1120 yıllarında yaşayan ve sözü edilen olaylarda adı geçen kişi Konstantin Gabras'tır. Yine Turan, 1134 yılında Bizans İmparatorunun Danişmendlilerin merkezi olan Niksar'ı tekrardan ele geçirmek ve de Trabzon dukası olan Theodoros Gabras'ı yakalamak için başlattığı ancak başarısız olduğu bir seferden bahsetmektedir. Turan, **Selçuklular Târihi ve Türk-İslâm Medeniyeti**, s. 289. Ancak burada sözü edilen Gabras Theodoros değil onun muhtemelen oğlu olduğu düşünülen Konstantin Gabras'tır. Bkz. Gregorios Âbu'l-Farac, **Âbu'l-Farac Tarihi**, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK Yay., İkinci Baskı, II, Ankara, 1987, s. 356; Bryer, a.g.m., s. 177; Cahen, a.g.e., s. 18; Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, s. 24; Merçil, a.g.e., s. 274-275; Azîmî, **Azîmî Tarihi (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler: H. 430-538=1038/1039-1143/1144)**, Çev. Ali Sevim, İkinci Baskı, TTK, Ankara, 2006, s. 52, 150.

¹⁴⁵ Gregorios Âbu'l-Farac, a.g.e., s. 356; Süryani Mihael, a.g.e., s. 67; Turan, **Selçuklular Târihi ve Türk-İslâm Medeniyeti**, s. 163; Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, s. 58; Cahen, **The Formation of Turkey**, s. 24; Faruk Sümer, **Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri**, TTK Yay., Ankara, 1990, s. 3; Tekindağ, a.g.m., s. 458; Salim Cönce, "Artuklular ve Belek'in Kemah Yöresini İşgali", **Uluslararası Erzincan Sempozyumu (28 Eylül- 1 Ekim 2016)**, 1, Erzincan, Aralık 2016, s. 156; Faruk Sümer, "Mengücekliler", **TDV İslam Ansiklopedisi**, 29, 2001 s. 139.

¹⁴⁶ Necdet Sakaoğlu, **Türk Anadolu'da Mengücek Oğulları**, Milliyet Yay., 1971, s. 40-41; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 163; Sevim-Merçil, a.g.e., s. 437.

¹⁴⁷ Bryer, a.g.m., s. 176.

¹⁴⁸ Süryani Mihael, a.g.e., s. 96; Kesik, a.g.e., s. 95; Beihammer, a.g.m., s. 620; Muharrem Kesik, **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)**, TTK, Ankara, 2003, s. 42.

Bizans içinde bir takım iktidar kavgaları yaşanırken diğer yandan da Danişmendliler ve Selçuklular Bizans'a yönelik fetih hareketlerini genişletmişler, Karadeniz sahillerine ve Sakarya'ya kadar ilerlemişlerdir. Özellikle Doğu Karadeniz sahillerinde yarı-bağımsız bir hâkimiyet sağlayan Trabzon dukası Konstantinos Gabras da imparatorluk aleyhinde bazen Selçuklular ile bazen de Danişmendliler ile ittifak kurarak bu bölgedeki varlığını devam ettirme çabalarına girmiştir. Bu durumdan memnun olmayan Bizans imparatoru Ioannes Komnenos, Melik Muhammed ve Sultan Mesut'un ilerleyişine son vermek ve Konstantinos Gabras'ı da uyarmak amacıyla 1139 yılında büyük bir ordu ile Anadolu üzerine harekete geçmiştir. Ancak imparatorun bu hamlesi başarısız olmuştur.¹⁴⁹

Ioannes Komnenos'un 1139 yılındaki bu başarısız girişiminden sonra Konstantinos Gabras'ın akıbeti hakkında bir bilgiye ulaşılamamaktır. 1143 yılında Ioannes Komnenos öldükten sonra yerine geçen oğlu Manuel Komnenos döneminde de Trabzon ve civarının itaat altına alınması için herhangi bir teşebbüste bulunulup bulunulmadığı dönemin müellifleri tarafından zikredilmemiştir.¹⁵⁰

---

¹⁴⁹ Khoniates, a.g.e., s. 22; Turan, a.g.e., s. 176; Bendall, "The Coinage of Trebizond under Isaac II (A.D. 1185-95)", s. 213-214; Sevim-Merçil, a.g.e., s. 439.

¹⁵⁰ Ayan, a.g.m., s. 64.

İKİNCİ BÖLÜM

2. GABRAS AİLESİNİN BİZANS VE TÜRKLER İLE İLİŞKİLERİ

2.1. Bizans Hizmetinde Gabraslar

Bizans İmparatorluğu içerisinde birçok önemli aile varlık göstermiştir. Bu aileler oldukça zengin ve soylu kimselerden oluşmaktaydı. Aynı zamanda Bizans İmparatorluğu hanedanlık esasına göre yönetildiği için bu nüfuzlu aileler kendilerini Bizans tahtında hak sahibi dahi görmekteydiler. Özellikle Arap fetihlerinden sonra Bizans içerisinde meydana gelen siyasi boşluğu fırsat olarak kollayan ve gittikçe sayıları da artan aileler bulunmaktaydı.¹⁵¹

Kommenos sülalesi döneminde askeri aristokrasinin zirveye ulaşmasıyla Bizans İmparatorluğu siyasi iktidar ilişkilerinin hanedan egemenliği ile değiştiği bir çağa girmiştir. Komnenoslar hanedan üyelerini önde gelen sivil ve askeri yönetim kurumlarına atamıştır. Dolayısıyla da Komnenoslar dönemindeki bu uygulama “aile hükümetinin yükselişi” olarak nitelendirilmiştir. Yine idari yönetimdeki en yüksek rütbelere birkaç önemli aristokrat aile için ayrılmış, önemli unvanlar da önemli aristokrat ailelere verilmiştir. Ayrıca bu unvan vermenin dışında evlilikler yoluyla ilişkiler geliştirilmiş, bu ailelerin pozisyonları da güçlendirilmiştir.¹⁵²

Bazı aristokrat aileler hem sarayda hem de taşrada iktidarlarını sürdürmüşler ve bu ailelerin halefleri için bıraktığı varlıklar ve konumları sosyal hiyerarşi içinde ayrıcalıklı zengin bir aristokrat sınıfın çeşitliliğini arttırmıştır.¹⁵³ Komnenos sülalesinin yukarıda bahsedildiği üzere önemli aristokrat aileler ile bağlarını kuvvetlendirmesinin tek sebebi iktidarda kalma düşüncesi değil aynı zamanda bu ailelerin yönetimindeki bölgelerden ekonomik kazanç da sağlaması olmalıdır. Özellikle Bizans bu yerel taşra aristokratlarının ticari faaliyetleri ve topraklarında bulunan ekonomik kazancına doğrudan müdahale edemezdi. Bizans'ın önünde iki seçenek bulunmaktaydı; birincisi iktisadi sorunlarını

---

¹⁵¹ X. yüzyılda Bizans İmparatorluğu'nda öne çıkan bu aileler Akropolites, Tornikes, Taronites, Kourtikios, Batatzes, Glabas, Gabras, Bourtzes, Komnenos, Diogenes, Dalassenos, Kekaumenos ve Apokaukos'tur. XI. yüzyılda ise bu aileler Synadenos, Choumnos, Maniakes, Mouzalon, Raoul (Rallis), Palaiologos, Branas, Sgouros, Petraliphas, Mouzakios, Angelos ve Kantakuzenos'tur. Vryonis, **Byzantium**, s. 161.

¹⁵² Öztürk, a.g.e., s. 51-52.

¹⁵³ Öztürk, a.g.e., s. 52.

çözmek için ya bu aristokrat ailelerden aldığı vergileri arttıracak ya da bu aileleri imparatorluğun en güzide görevlerine atayacaktı.¹⁵⁴

Gabras ailesi de Komnenoslar döneminde önemli görevlere atanmış, ordu komutanı olmuşlar ve hükümdar ailesinden kişiler ile evlilikler yapmışlardır. Ancak yine de Gabraslar İstanbul'a karşı Karadeniz Bölgesi'nde ortaya çıkan yerel direnişin temsilcisi olmuşlardır. Başlangıçta Trabzon Dukalığı'nı yarı-bağımsız bir şekilde yöneten Gabras ailesi II. Kılıç Arslan (1155-1192) ve Manuel Komnenos (1123-1180) döneminde Trabzon'daki gücünü kaybetmiş ve doğrudan Bizans ya da Selçuklu himayesine girmiştir. Askeri kimliklerini muhafaza eden bu aile üyeleri aynı zamanda Türkler ve Bizans arasında elçilik görevinde bulunmuşlardır. Özellikle 1178 yılında Gabraslar ile sınır komşusu olan Danişmendli topraklarının Selçuklu topraklarına katılmasıyla beraber Gabraslar, Selçuklular ve Bizans arasında bir çıkmaza girmişlerdir. Gabrasların önünde üç seçenek vardı; topraklarını korumak için ya Selçukluların ya da Bizans'ın hizmetine gireceklerdi veya da Kırım'a göç edeceklerdi.¹⁵⁵ Çalışmamızda belli bir tarih aralığı incelendiği için biz sadece Bizans ve Selçuklu hizmetindeki Gabrasların faaliyetlerinden bahsedeceğiz.

2.1.1. Mikhail Gabras (Taronites) (ö. 1175)

Mikhail Gabras'ın ne zaman ve nerede doğmuş olduğu hakkında çok fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Gabras'ın aile hayatı hakkında sadece onun iki evlilik yapmış olduğu ve bu evliliklerin de Komnenos sülalesinden kişiler ile gerçekleştirildiğidir. Kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla bu iki evlilik de iki kız kardeş ile yapılmış olmalıdır. *Sebastokrator* Andronikos Komnenos'un kızlarından ilk evliliğini Maria ile yapan Mikhail Gabras daha sonra Maria'nın kız kardeşi Eudoka Komnene ile evlenmiştir. Muhtemelen Mikhail Gabras'ın ilk evliliği eşi Maria'nın ölümüyle bitmiştir.¹⁵⁶

Mikhail Gabras sadece Komnenosların damadı değil aynı zamanda selefleri gibi Bizans imparatoru Manuel Komnenos'un da en önemli komutanlarından. Hem imparatorluğun batısında Macarlar ve Sırlara karşı savaşmış hem de doğusunda Türklere karşı Bizans ordusunun başında olmuştur. 1165-1167 yıllarında Macar kuvvetleri üzerine düzenlenen bir seferde Bizans ordusunun başındaki iki komutandan birisi Mikhail Gabras olmuştur. Ancak Mikhail Gabras'ın komutasındaki

---

¹⁵⁴ Bryer, "The Question of Byzantine Mines in the Pontos: Chalybian Iron, Chaldian Silver, Koloneian Alum and the Mummy of Cheriana", s. 133-135.

¹⁵⁵ Bryer, "A Byzantine Family: The Gabrades", s. 171.

¹⁵⁶ Mikhail Gabras'ın ismi Bryennios, Anna Komnene ve Zonaras'ın eserinde Mikhail Taronites olarak geçmektedir. Bryennios, a.g.e., s. 45; Komnene, a.g.e., s. 103; Zonaras, a.g.e., s. 161. Kinnamos ise eserinde, Andronikos'un kızları Maria ile Eudokia'nın Gabras adında biriyle evlendiklerinden bahsetmekte ancak tam isim vermemektedir. Kinnamos, a.g.e., s. 165; Charles Le Beau, *Geschichte des Morgenländischen Kayserthums, von Constantin dem Großen*, 19, Leipzig-Frankfurt, 1780, s. 438.

Bizans ordusu Macarlar tarafından yenilgiye uğratılmıştır.¹⁵⁷ Niketas Khoniates, Manuel Komnenos'un Macarlar üzerine yaptığı seferlerden bahsederken onun iki komutanı yani yukarıda ismini zikrettiğimiz Mikhail Gabras ve Mikhail Branas arasında geçen olaydan ve Macarlar ile Türkler konusundaki başarısızlığın sebeplerinden de bahsetmiştir. Buna göre Mikhail Gabras Bizans ordusunda Macarlar ve Türkler üzerine sefere çıkan ordunun komutanıydı. Macarlar ve Türkler üzerine yapılan bu başarısız seferden sonra başkente yani İmparator Manuel Komnenos'un yanına dönen Mikhail Gabras, eşi Eudoka Komnene'nin nüfuzundan dolayı Türklere karşı giriştiği savaşta çok başarılı bir mücadele vermiş olduğu ve bu duruma Gabras'ın yanında sefere giden Mikhail Branas'ın da şahit olarak gösterildiği ifade edilmektedir. Ancak Mikhail Branas Macarlar ve Türklerle yapılan savaşlarda Mikhail Gabras'ın herhangi bir başarısının bulunmadığını, aksine kendisinin kahramanca savaştığını ve Gabras'ın düşmanların taarruzuna hiçbir şekilde karşılık vermeden daha ilk saldırıda rezil olmuş bir biçimde savaş meydanından kaçtığından bahsetmiştir.¹⁵⁸

Niketas Khoniates'in Mikhail Gabras hakkında yukarıda vermiş olduğu bilgilerden başka Ioannes Kinnamos da ondan söz ederken Bizans'a karşı ihanet ettiği gerekçesiyle cezalandırıldığından bahsetmektedir. Kinnamos'daki bu kayıt Mikhail Gabras'ın Manuel Komnenos tarafından Selçuklular üzerine yapılan bir seferde komutan olarak görevlendirildiği ve sonrasında meydana gelen olayları ele almaktadır. Ancak bu konuya değinmeden önce Manuel Komnenos ve Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan arasındaki mücadeleye kısaca bir değinmemiz gerekmektedir. Bizans İmparatoru Manuel Komnenos ile Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan arasında daha önce de bilgi verdiğimiz üzere Bizans'tan aldığı bazı şehirleri geri vermesi ile ilgili 1162 yıllarında bir anlaşma yapılmıştır.¹⁵⁹ Fakat II. Kılıç Arslan yapılan bu anlaşmaya uymamış, Anadolu'daki Bizans topraklarını kendi topraklarına katmaya devam etmiştir. 1164 yılından sonra Anadolu'da kısa süreli de olsa bir birlik kuran II. Kılıç Arslan'a karşı onun kardeşi Şahin Şah'ın ve Danişmendli Zünun'un Bizans İmparatoru Manuel Komnenos ile ittifak kurduğu anlaşılmaktadır. Bundan sonra II. Kılıç

---

¹⁵⁷ Finlay, a.g.e., s. 216-217.

¹⁵⁸ ...Mikhail Gabras bundan kısa bir süre önce, daha önce de kaydetmiş olduğumuz gibi, Andronikos ile yakın ilişkisi bulunan Eudokia Komnene ile evlenmişti. Bu sebeple Eudokia'nın akrabaları onu imparatorun yanında öğerek, Hunlara karşı yaptığı savaşta çok başarılı bir mücadele verdiğini temin etmişlerdi. Onlar bu iddialarına tanık olarak da diğer komutan Mikhail Branas'ı göstermişlerdi. Bu zat, imparatorun başı üzerine yemin etmek suretiyle, Gabras'ın hangi kahramanlıklarından haberdar olduğunu doğru olarak beyan etmeye davet edildi. Ancak Branas cevap vermekte tereddüt ederek önce Gabras'a döndü ve ona, kendisinin, yani Branas'ın bizzat kahramanca ve öğülmeye değer bir biçimde mi savaştığını ve Macarların başkomutanı Dionysios'a karşı yapılan savaşta bir komutana yakışır tarzda elinden gelenin en iyisini yapıp yapmadığını sordu. Gabras buna olumlu yanıt vererek, Branas'ın gerçekten herkesten fazla tebarüz ettiğini söyledi. Bunun üzerine Branas, kendisinin başı üzerine yemin ettiren imparatorun gerçeği gizleyemeyeceğini beyan ederek "Gabras" dedi "düşmanların taarruzuna hiçbir şekilde mukavemet etmeden daha ilk saldırıda rezilâne bir biçimde savaş meydanından kaçtı. Bu arada ben onu bir çok defa geri çağırdım ve kendisine "Durduğun yerde kal dostum!" diye bağırdım". Khoniates, a.g.e., s. 88-91.

¹⁵⁹ Jr. Speros Vryonis, "Nomadization and Islamization in Asia Minor", **Dumbarton Oaks Papers**, JSTOR, 29, 1975, s. 45-46; Beihammer, "Defection Across The Border of Islam and Christianity: Apostasy and Cross-Cultural Interaction in Byzantine-Seljuk Relations", s. 603.

Arslan, Danişmendliler ve kardeşi Şahin Şah'ın hâkimiyetindeki toprakları eline geçirmeye başlamış, Anadolu'da rakipsiz bir güç haline gelmiştir.¹⁶⁰

II. Kılıç Arslan'ın Anadolu'da böylesine güçlenmesi, sonrasında Türkmenlerin Bizans topraklarını zapt etmeye çalışmaları ve Selçuklu sultanının bu duruma sessiz kalması Manuel Komnenos'u Türklere karşı bir taarruza geçmeye itmiştir. Buna göre 1175 yılında Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, II. Kılıç Arslan'ın Anadolu'da ele geçirmiş olduğu pek çok şehri ondan geri almak ve Türklerin ilerlemesini ciddi ölçüde durdurmak adına *Sebastos* ünvanı verdiği Mikhail Gabras'ı Paphlagonia'ya¹⁶¹ yollamıştır. Böylece Mikhail Gabras ordunun bir bölümünü yanına almış, gerisini de Karadeniz şehirleri olan Trabzon ve Ünye etrafındaki köylerden toplamıştır. Manuel Komnenos'un emri ile Amasya'ya ilerleyen Mikhail Gabras, Amasyalılar tarafından içeri davet edilse de çok yakında bir yerde çadır kurmuş II. Kılıç Arslan'ın onlara baskın yapacağını ve Amasyalıların da ihanet edebileceğinden şüphelendiği için kuşatmadan vazgeçerek geri çekilmiştir. Bu sırada Eskişehir yakınlarında Türklere karşı bir savunma kalesi inşa ettiren Manuel Komnenos, Amasya'daki ordunun başarısızlığı neticesinde II. Kılıç Arslan'a barış niyetinde bir elçi yollamıştır. Ancak II. Kılıç Arslan Amasya ve çevresini almak niyetinde olduğundan dolayı elçiyi geri göndermiştir. Mikhail Gabras Amasya'daki başarısızlığından dolayı İmparator Manuel Komnenos tarafından sorgulanmış ve ayakları zincire vurularak saray hapisanesine atılmıştır. Ancak daha sonra onun eski görevine yeniden iade edildiği belirtilmektedir.¹⁶²

Ioannes Kinnamos, Mikhail Gabras hakkında yukarıdaki bilgileri verdikten sonra anlatımının devamında bir başka Gabras'dan daha bahsetmiştir. Bu kişi muhtemelen Bryer 'ın makalesinde adı geçen Gavras (No 9)* olabilir. Kinnamos'a göre adı belirtilmeyen bu Gabras II. Kılıç Arslan'a sığınmış ve Selçuklu sarayında önemli bir mevkiye getirilmişti. Ioannes Kinnamos'un ve Bryer'in verdiği bilgilerden onun elçilik görevinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Çünkü 1175-1176 yıllarında, yani Miryokefalon Savaşı sırasında Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'a barış yapmak amacıyla gönderilmiştir. Buna göre II. Kılıç Arslan, imparatorun hangi kaleyi almak isterse almasını ve kendisine karşı tekrardan bir saldırıda bulunmamasını istemiştir. Ancak İmparator, Gabras'ın (No 9) Sultan II. Kılıç Arslan adına yaptığı bu teklifi kabul etmemiş ve onu geri çevirmiştir. Cahen'e göre

¹⁶⁰ Abdülkerim Özeydin, "Kılıçarslan II", **TDV İslam Ansiklopedisi**, s. 399-401; Vryonis, a.g.m., s. 46.

¹⁶¹ Paphlagonia, Antik Çağda batısında Bithynia'dan Parthenius nehriyle, doğusunda Pontus'ta Halys nehriyle, güneyinde Galatia'dan (Phrygia) Olgassys dağıyla ayrılan ve kuzeyi de Karadeniz ile çevrili olma bir bölgenin adıdır. Öztürk, a.g.e., s. 327.

¹⁶² Ioannes Kinnamos, **Historia (1118-1176)**, Yay. Haz. Prof. Dr. Işın Demirkent, TTK, Ankara, 2001, s. 212- 214; Cahen, **The Formation of Turkey**, s. 30; Abdülkerim Özeydin, a.g.m., s. 401; Cahen, **Osmanlılardan Önce Türkiye**, s. 43.

* Bryer, Gabras ailesinin 979-1653 yılları arasında tarihi kaynaklara yansıyan toplam 43 Gabras üyesinin kısa biyografilerini liste şeklinde vermiştir. Her bir Gabras üyesine numara veren Bryer, böylece adı bilinmeyen ama kaynaklarda Gabras olarak ifade edilen kişilerin de diğer adsız Gabras üyeleri ile karıştırılmasını engellemiştir. Örneğin bu çalışmada hakkında bilgi verdiğimiz Theodoros Gabras No 3, Gregorios Gabras No 4, Konstantinos Gabras No 5, Mikhail Gabras No 7, Konstantinos Gabras (No 5'in oğlu) No 8, Hasan İbn Gabras No 11 olarak numaralandırılmıştır. Bkz. Bryer, "A Byzantine Family: The Gabrades", s. 174-185.

adı geçen bu Gabras 1146 yıllarında Selçuklu Sultanı Mesut'un hizmetindeki Gabras olabilir.¹⁶³ Ancak bu kişi 1146 yılında Konya yakınlarında Manuel Komnenos tarafından başı kesilerek öldürülen kişidir.¹⁶⁴

Mikhail Gabras'ın askeri görevleri ve Bizans ile olan akrabalığı hakkında detaylı bir bilgi kaynaklarda bulunmamaktadır. Gabras ailesinin tümünde olduğu gibi Mikhail Gabras için de çok fazla bilgi verilmemiştir. Ancak onun imparatora bu derece yakın olması, hem general olarak hem de elçilik görevlerinde bulunması onun ciddi anlamda başarılı biri olduğunun göstergesidir. Tarihçi Kinnamos, Mikhail Gabras'dan "askeri harekâta tecrübe sahibi ve *sebastos* rütbesine yükselmiş" biri olarak bahsetmektedir.¹⁶⁵ Mikhail Gabras'ın *Sebastos* unvanından başka *pansebastos* ve *panhypersebastos** unvanları da bulunmaktadır. Gabras bu unvanları yukarıda da belirttiğimiz üzere hükümdar ailesinden yaptığı evlilikler sebebiyle almıştır.¹⁶⁶

2.1.2. Konstantinos Gabras

Konstantinos Gabras muhtemelen yukarıda adını zikrettiğimiz Trabzon Dukası olan Konstantinos Gabras'ın oğlu olmalıdır.¹⁶⁷ Bu kişi hakkında Niketas Khoniates'in eseri hariç diğer Bizans kaynaklarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Khoniates'in de eserinde bu kişinin Trabzon dukası Konstantinos Gabras'ın oğlu ya da akrabası olması yönünde herhangi bir ibare yoktur. Ancak olaylar kronolojik olarak sıralandığında bahsedilen kişinin de Trabzon dukası Konstantinos Gabras değil onun soyundan gelen ve muhtemelen de babasının ismi ile anılan Konstantinos Gabras olabileceğidir.¹⁶⁸ Konstantinos Gabras tıpkı selefi Mikhail Gabras'ın da olduğu gibi Bizans hizmetinde çalışmış ve imparatorluğun elçilik faaliyetlerinde de görev almıştır. Bu kişi

---

¹⁶³ Kinnamos'un eserinden aktardığımız yukarıdaki bilgiler aslında onun Tarih'ini yazarken tarafı davrandığını gösterir niteliktedir. Çünkü bu yıllarda Türkiye Selçukluları ile Bizans'ın giriştiği mücadeleler II. Kılıç Arslan'ın lehine olmuş ve bu mücadeleler neticesinde Miryokefalon gibi önemli bir savaş Bizans değil Türkler tarafından kazanılmıştır. Öyle ki Ioannes Kinnamos, bu savaşta yenilginin sorumlusu olarak Macarlar ve Sırları suçlar. Ayrıca tarihçi bizzat Miryokefalon Savaşı'nda Manuel Komnenos'un imparatorluk sekreteri olarak bulunmuş olduğundan eserini de saray kaidelerine göre yazmıştır. Daha sonra gerçekleşen olaylar neticesinden anlaşılıyor ki 1176 yılında Bizans ile Selçuklular arasında yapılan Miryokefalon Savaşı Bizans'ın mağlubiyetiyle sonuçlanmış ve Anadolu kesin bir şekilde Türk yurdu haline gelmiştir. Cahen, Miryokefalon'daki Türk zaferi için yüz yıl sonra tekrarlanan Malazgirt Savaşı ifadesini kullanır. Ayrıca bu savaş ile Bizans, teoride kendilerinin kabul ettikleri Asya topraklarını gerçekten geri alma ve kutsal topraklara da hâkim olma umudunu tamamen kaybetmişlerdir. Kinnamos, a.g.e., s. 2012-214; Cahen, a.g.e., s. 30, 44; Bryer, a.g.m., s. 179-180 No 9.

¹⁶⁴ ... Barbarların ordusunda doğuştan Romalılara akraba olan, fakat Türkler arasında kalıp yetişen, hatta kazara bir emirliğe sahip olmuş bulunan Gabras adında birisi vardı. O gün Romalılar onu öldürünce, kafasını ibret olsun diye ordugâhta dolaştırdılar. Kinnamos, a.g.e., s. 47.

¹⁶⁵ Kinnamos, a.g.e., s. 210.

* Panhypersebastos: Sebastos ile aynı anlamdadır.

¹⁶⁶ Hilmar Schmuck (Ed.), **Griechischer Biographischer Index (Greek Biographical Index)**, 1 (A-G), K. G. Saur, München, 2003, s. 325.

¹⁶⁷ Bryer, "A Byzantine Family: The Gabrades", s. 180.

¹⁶⁸ Khoniates, a.g.e., s. 83.

ile beraber Gabrasların asker kimliklerini kaybettikleri ve daha çok idari görevlerde yer aldıkları anlaşılmaktadır.¹⁶⁹

Konstantinos Gabras'ın Bizans hizmetindeki faaliyetlerinin ilk olarak 1160/1161 yıllarında Bizans ile Selçuklular arasındaki elçilik göreviyle başladığı anlaşılmaktadır. Özellikle Bizans İmparatoru Manuel Komnenos ve II. Kılıç Arslan arasındaki barış görüşmeleri Konstantinos Gabras'ın aracılığı ile gerçekleşmiştir. Ancak Konstantinos Gabras'ın iki taraf arasındaki elçilik görevinden bahsetmeden önce bu dönemde yani 1160 yıllarında Türkiye Selçukluları ve Bizans İmparatorluğu arasındaki siyasi ilişkilere değinmek gerekmektedir. Bilindiği üzere 1160 yılında Danişmendli Hükümdarı Yağıbasan ve II. Kılıç Arslan'ın kardeşi Şahinşah, II. Kılıç Arslan'a karşı Bizans İmparatoru Manuel Komnenos ile ittifak kurmuştur. Bu ittifak haberini alan II. Kılıç Arslan da Manuel Komnenos'a bir elçi göndermiş ancak olumsuz bir yanıt almıştır. Aynı yıl II. Kılıç Arslan ile Danişmendli Yağıbasan arasında meydana gelen savaşta Türkiye Selçukluları, Bizans'ın Danişmendlilere yardım göndermesiyle yenilmiştir. Bundan sonra II. Kılıç Arslan İstanbul'a giderek İmparator Manuel Komnenos ile anlaşma yollarına girişmiştir.¹⁷⁰ Khoniates'in verdiği bilgilere göre Manuel Komnenos ile II. Kılıç Arslan arasında bir anlaşma yapılmış, imparatorun verdiği yüklü hazineye karşılık II. Kılıç Arslan'ın Sivas ve çevresini kendisine vermesi konusunda anlaşmışlardır. İşte burada Konstantinos Gabras'ın Bizans İmparatoru Manuel Komnenos ve II. Kılıç Arslan arasındaki görüşmelerde bulunduğu hatta Gabras'ın İmparator tarafından birçok başka değerli hediyeler ile Selçuklu sultanının arkasından gönderildiği anlaşılmaktadır.¹⁷¹

Konstantinos Gabras bir kez daha 1162-1163 yıllarında Manuel Komnenos tarafından II. Kılıç Arslan'a elçi olarak gönderilmiştir.¹⁷² Gabras'ın bu elçilik görevi daha önceden Manuel Komnenos'un fethedilen Bizans topraklarının bir kısmını vermesi karşılığında II. Kılıç Arslan'a takdim ettiği hazinelerin anlaşmaya uyulmadığı için geri alınması hususundadır. Ancak Konstantinos Gabras II. Kılıç Arslan'dan hiçbir cevap alamadan geri dönmek durumunda kalmıştır.¹⁷³

2.2. Selçuklu Devleti Hizmetinde Gabraslar

Gabraslar her ne kadar Ortodoks Hristiyan bir Bizans aristokrat ailesi olsa da Türklerin Anadolu'yu fetihlerinden itibaren ve özellikle de ellerindeki toprakların hâkimiyetini sürdürmek amacıyla Türkler ile her daim bir işbirliği içerisinde olmuşlardır. Gabrasların Trabzon'da yarı-

---

¹⁶⁹ Bryer, a.g.m., s. 180-181.

¹⁷⁰ Özeydin, a.g.m., s. 399; Merçil, a.g.e., s. 125.

¹⁷¹ Khoniates, a.g.e., s. 83.

¹⁷² Nevra Necipoğlu, "Turks and Byzantines (Eleventh and Twelfth Centuries)", *In the Turkic Speaking Peoples*, eds. E. Çağatay and D. Kuban (Munich-Berlin-London-NY: Prestel Verlag 2006), s. 6; Bryer, a.g.m., s. 180; Dundua, a.g.e., s. 2.

¹⁷³ Cahen, a.g.e., s. 38.

bağımsız bir yönetim sürdürdükleri dönemde (1075- 1143) Anadolu yeni ve güçlü bir milletin hâkimiyetine girmiştir. Türkler Anadolu'nun birçok şehrini fethetmiş, küçük Türk beyliklerinin yanı sıra bu toprakların kaderini tayin etmiş olan Türkiye Selçuklu Devleti (1075-1308) kurulmuştur. Dolayısıyla Bizans'ın gücünün sekteye uğradığını fark eden Gabraslar Anadolu'nun yeni hâkimi ve sınırdaşları olan Türk beylikleri ile Bizans'a karşı birtakım faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Başlangıçta Türkler ile sürdürülen bu ikili ilişkiler daha sonra yerini Selçukluların hizmetinde bulunmaya bırakmıştır. Gabras ailesi üyeleri askeri bakımdan donanımlı, entelektüel ve devlet idaresinde de yetenekli kişilerden oluşmaktaydı. İşte bu Gabras ailesinden bazıları da varlığını Selçuklu hizmetinde bir takım önemli görevler alarak devam ettirmiştir. Ancak bildiğimiz kadarıyla Selçuklu hizmetinde bulunan çok az Gabras üyesi vardır. Gabras ailesi üyeleri her ne kadar asi ruhlu ve isyankâr kimseler olsalar da yine de soylu kişiliklerinden dolayı hem Bizans için hem de Selçuklular için göz ardı edilmeyen bir önem teşkil etmiş oldukları muhtemeldir. Tıpkı Bizans sarayındaki selefleri gibi Selçuklu hizmetindeki Gabraslar da elçilik görevinde bulunmuş hatta bir tanesi vezirlik gibi önemli bir dereceye dahi gelmiştir. Bu kişi ise Hasan ibn Gabras'tır.

2.2.1. Hasan İbn Gabras (ö. 1192)

Kaynaklarda Hasan ibn Gabras'ın* ilk olarak zikredilişine onun 1175-1176 yıllarında Miryokefalon Savaşı'ndaki elçilik görevinden bahsedilirken rastlanılmaktadır. Ancak bu elçilik görevini Hasan ibn Gabras'ın mı yoksa onun babası olup ama ismi belli olmayan Gabras'ı mı icra ettiği tam olarak bilinmemektedir.¹⁷⁴ Yine de biz bu çalışmada Hasan İbn Gabras'ın ismi belirtilmeyen Gabras'ın kendisi olabileceği üzerinde durduk. Bunun da sebebi gerek Selçuklu kaynaklarında ve gerekse Bizans kaynaklarında belirtilen yıllarda sadece bir Gabras üyesinin Selçuklu hizmetinde bulunduğu ve bu kişinin de Hasan ibn Gabras olarak zikredildiğidir.¹⁷⁵

Hasan ibn Gabras'ın hayatı hakkında pek bir bilgi bulunmasa da onun Selçuklu ve Bizans arasında elçilik faaliyetlerinde bulunurken Müslümanlığı kabul ettiği ve Selçuklu sarayında hizmet verdiği anlaşılmaktadır.¹⁷⁶ 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türklerin bir kez daha Anadolu'daki hâkimiyetini kanıtladığı Miryokefalon Savaşı'nın hem öncesinde hem de sonrasındaki görüşmelerde Hasan ibn Gabras'ın bulunduğu durum önem teşkil etmektedir. Hasan ibn Gabras elçi olarak Bizans sarayına gitmiş ve burada Selçuklu sultanının Bizans'tan istediği şartları yerine getirmelerini arz etmiştir. Ancak İmparator I. Manuel, Selçuklu sultanının isteklerini reddetmiş ve Hasan ibn Gabras'ı

---

* İhtiyar Ad-din Hasan b. Ghafra/ İhtiyar Al-din Hasan İbn Gavras/ İhtiyarüddin Hasan.

¹⁷⁴ Bryer, a.g.m., s. 180-181; Dundua, a.g.e., s. 3.

¹⁷⁵ Kinnamos, a.g.e., s. 214; Khoniates, a.g.e., s. 131.

¹⁷⁶ Michael Angold, **Church and Society in Byzantium under the Comneni (1081-1261)**, Cambridge University Press, 1995, s. 112.

geri yollamıştır.¹⁷⁷ Niketas Khoniates de Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın veziri olan Hasan ibn Gabras'ın Bizans imparatoru Manuel ile görüşmesinin olumsuz olması, sonrasında Selçukluların Bizans'ı yenmeleri ve bu sefer İmparator Manuel Komnenos'un barış teklifinde bulunmasından şöyle bahsetmektedir:

Sultan ise, devlet erkânının en büyük ve en nüfuzlusu olan Gabras'ı imparatorun yanına gönderdi. Bu andan itibaren de onun emri üzerine Türkler taarruzdan vazgeçtiler ve Bizanslılar da bir huruç hareketine girişmediler.

Gabras imparatorun huzuruna kabul edildiğinde, barbarlara mahsus saygı selamında bulunup hediye olarak, gümüş eğer takımı ile birlikte bir Nisa atı – törenlerdeki yürüyüşler için yetiştirilmiş olanlardan – ve çok uzun, iki yanı keskin bir kılıç takdim etti. Bundan sonra anlaşmalar üzerinde konuşmaya başlamakla beraber, önce yumuşak ve itina ile seçilmiş kelimelerle, imparatorun uğradığı ve de pek belli olan üzüntüyü giderdi ve imparatorun kulağına fısıldadığı sözler, sihirli sözcükler gibi, sızlayan yaranın acısını dindirdi. İmparatorun, zırhı üzerinde taşıdığı giysi – sarı renkteydi ve purpurlu, altın işlemeli çiçeklerle süslüydü – Gabras'ın gözlerine takılmıştı. Gabras imparatora “İmparator! Bu mutluluk getiren bir renk değildir, hatta savaş zamanlarında başarının çukurunu kazar” dedi. İmparator bu sözlere kısa ve zoraki bir gülümsemeyle cevap verip giysisini çıkardı ve Gabras'a hediye etti.¹⁷⁸

Kinnamos'un Hasan ibn Gabras hakkında verdiği bu bilgilere göre onun Selçuklu sarayında adı geçen biri olduğu, ayrıca hırslı ve lükse de değer veren biri olduğu anlaşılmaktadır. Bryer, Arap tarihçilerine dayanarak Hasan ibn Gabras'dan “bilge bir adam, cübbesinin ihtişamıyla ve mücevherleriyle dikkat çeken” biri olarak bahsetmektedir.¹⁷⁹

Selçuklular ve doğunun diğer hanedanları bürokraside yerel nüfusun üyelerini istihdam ederken ordusu Türk kökenli askerlerden oluşuyordu. Aynı zamanda Anadolu'daki yerel nüfus sadece Hristiyanlardan değil aynı zamanda Arapça ve Farsça konuşanlardan da oluşmaktaydı. Dolayısıyla bu da problem oluşturmuştur. Selçuklular bu problemi çözmek için Horasan veya İran'dan bürokrat tayin etmiştir. Vezir atanması bunun en önemli göstergelerinden biri olmasına rağmen kişisel vezirler hakkında çok az bilgi vardır. Bu konuda her ne kadar bilgi olmasa da kaynaklarda çok sık rastladığımız isimlerden birisi de Hasan ibn Gabras'tır. 1176'dan 1190'a kadar Selçuklu sultanı II. Kılıç Arslan'ın hizmetinde bulunan Hasan ibn Gabras gerek vezirlik görevi ve gerekse elçilik faaliyetleri boyunca önemli görevler üstlenmiş, adından önemli bir asker ve devlet adamı olarak söz ettirmiştir.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Kinnamos, a.g.e., s. 214; Roman Shliakhtin (2008), **Byzantine-Seljuk Military Conflict in the Reign of John and Manuel Komnenoi**, Central European University/Koç University, Master Tezi, İstanbul, s. 25-33; Cahen, **The Formation of Turkey**, s. 129; Necipoğlu, a.g.m., s. 6.

¹⁷⁸ Khoniates, a.g.e., s. 131.

¹⁷⁹ Bryer, a.g.m., s. 181.

¹⁸⁰ Thèoharis Stavrides, **The Sultan of Vezirs: The Life and Times of the Ottoman Grand Vezir Mahmud Pasha Angelović (1453-1474)**, Brill (Leiden-Boston-Köln), 2001, s. 46-47; Cahen, a.g.e., s. 56.

Hasan ibn Gabras vezirlik yaptığı 1180 yılında II. Kılıç Arslan'ın adına Selahaddin Eyyübi ile görüşmüş, yine 1188 yılında Kudüs'ün fethi dolayısıyla ikinci kez Sultan'a efendisi II. Kılıç Arslan'ın kutlama dileklerini iletmiştir.¹⁸¹

Hasan ibn Gabras'ın vezirlikten nasıl men edildiği de çelişkilidir. Hasan ibn Gabras, 1189 yılında Sultan II. Kılıç Arslan'ın oğlu Melikşah tarafından vezirliği bırakması için zorlanmıştır. Melikşah saltanatın başına geçmek için ilk önce babası II. Kılıç Arslan ile onun yaşlı danışmanı Hasan ibn Gabras'ın arasını açmaya çalışmış ve bunu da başarmıştır. Hasan ibn Gabras'ın bundan sonra doğduğu yer olan Trabzon'a komşu ve de Sultan'ın damadı Behramşah'ın (Mengücek Emiri) hüküm sürdüğü Erzincan'a çekilmek istediği anlaşılır.¹⁸² Abu'l Farac, Hasan ibn Gabras'ın vezirlikten men edilmesinden sonra oğulları, hizmetçileri ve 200 atlıdan müteşekkil akrabasını toplayarak Erzincan'a doğru ilerlediği sırada Sultan II. Kılıç Arslan'ın oğlu tarafından önlere Türkmenler gönderilerek beraberindekiler ile birlikte 1192 yılında öldürüldüğünden bahsetmektedir.¹⁸³ Gabras'ın yanında götürmüş olduğu mallar da Behramşah'a kalmıştır. Hasan ibn Gabras aynı zamanda II. Kılıç Arslan ve oğlu Keyhüsrev'i zehirlemekle de suçlanmıştır. Muhtemelen vezirlikten men edilmesinin bu zehirlenme olayı ile alakası olmalıdır.¹⁸⁴

2.3. Danişmendli-Gabras İlişkileri

Gabras ailesinin Danişmendliler ile olan ilişkilerine bu çalışmanın bazı bölümlerinde kısa da olsa değinmiştik. Ancak bu konuyu ayrı bir başlık altında ele alıp Danişmendli-Gabras ilişkilerini bir bütün olarak değerlendirme gereği duyduk. Özellikle *Danişmendnâme*'de, Danişmendlilerin Canik Rumları ya da Trabzon Rumları olarak bahsettiği Gabraslar ile olan toprak mücadeleleri eserin birçok yerinde anlatılmaktadır.¹⁸⁵ Dolayısıyla bu bölümde anlatacağımız Danişmendli-Gabras ilişkileri daha

¹⁸¹ Cahen, *The Formation of Turkey*, s. 40.

¹⁸² Cahen, a.g.e., s. 56, 175.

¹⁸³ Abu'l-Farac, a.g.e., s. 450. Abu'l-Farac Hasan ibn Gabras'ın Kamyuh ovasına vardığı zaman Türkmenler tarafından öldürüldüğünü belirtmektedir. Ancak bugün Kamyuh ovasının nerede olduğu ya da hangi isimle anıldığı hakkında bir bilgi bulamadık.

¹⁸⁴ Bryer, a.g.m., s. 181; Stavrides, a.g.e., s. 48; Bryer, "Greeks and Turkmens: The Pontic Exemption", s. 117; Cahen (*The Formation of Turkey*, s. 39) II. Kılıç Arslan'ın damadı Behramşah'ın da Hasan ibn Gabras'ın öldürülmesinde etkisinin olabileceğini belirtmektedir.

¹⁸⁵ *Danişmendnâme*, XI. yüzyılda yaşamış olan Danişmend oğullarının kurucusu Melik Danişmend Gazi'nin hayatını, Anadolu'da fethettiği şehirleri ve Danişmend Ahmed Gazi'nin üstün niteliklerini anlatır. Eserin ana konusu Malazgirt Savaşı'ndan sonra Danişmendlilerin Anadolu'nun kuzeydoğusunda Rum ve Ermeni beyleri ile mücadelelerini ele almaktadır. Eserde Melik Danişmend Gazi'nin yanı sıra onun savaş arkadaşlarından ve azılı düşmanlarından bahsedilmektedir. Melik Danişmend Malatya'dan yola çıkarak Karadeniz sahillerine doğru yani Tokat, Canik, Samsun, Niksar dolaylarına geldiğinde buraları yöneten ve oldukça kuvvetli ordulara sahip olan Nastor ve Şattat ile mücadele etmiştir. Melik Danişmend bu mücadelelerinde Şattat'ın sonradan Müslüman olan kızı Efrumiyye* ve ona âşık Türk kökenli Artuhi ile birlikte savaşmıştır. Ayrıca eserden anlaşıldığına göre Anadolu'da Müslüman Türkler buraya gelmeden önce Hristiyanlık dinini kabul etmiş ve kendilerine de Rumca isimler alan ve Bizans'ın egemenliğinde yaşayan Türk grupları bulunmaktaydı. Her ne kadar olaylar anlatılırken tarih ve zaman olgusuna dikkat edilmemişse de olayların geçtiği yer ve mekânlar diğer kaynaklardan elde edilen bilgilere göre doğrudur. Eserin her bölümünde, anlatılan olay ya da hikâyelerin farklı kişilerden dinlendiği de ifade edilmektedir. *Danişmendnâme* her ne kadar bir tarih kitabı olmasa da sadece masallar ve hurafelerden de ibaret değildir. Bu eser tabii ki sıkı bir inceleme ile tarih ya da Türk kültür çalışmalarında kullanılabilir

çok *Danişmendnâme*'ye dayanacaktır. Ancak Danişmendli-Gabras ilişkilerine değinmeden önce Danişmendliler hakkında kısaca bilgi vermemiz iki tarafın siyasi çıkarlarını anlamamız açısından önemlidir.

Danişmendliler, ilk dönem Anadolu Türk beyliklerinden birisidir. 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra kurulan Danişmendliler, Anadolu'nun bir Türk yurdu haline getirilmesinde önemli bir görev üstlenmiş, hüküm sürdüğü dönemde Anadolu'nun en kuvvetli devleti olarak sayılan Türkiye Selçuklu Devleti'ni dahi hâkimiyet altına almayı başarmıştır.¹⁸⁶ Danişmendlilerin kurucusu İbn-i Ali Taylu Danişmend Ahmed Gazi'dir. Danişmend Ahmed Gazi Sultan Alparslan'ın 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'yu fethetme ve burada yerleşme yetkisi verdiği önemli komutanlarından birisidir. Buna göre Danişmend Ahmed Gazi, Sultan Alparslan tarafından Sivas, Tokat, Niksar ve Malatya'nın fethi ile görevlendirilmiştir.¹⁸⁷

Danişmendliler 1071 yılında Malazgirt Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasından sonra Anadolu'nun kuzey bölgelerinin fethini üzerlerine almışlardır. Kısa bir süre içinde Orta Anadolu'yu fethetmişler, Sivas'ı devlet merkezi yapmışlar ve devletlerini buradan yönetmişlerdir (1071-1074).¹⁸⁸ Danişmendlilerin hâkimiyetindeki Orta Anadolu toprakları aslında bu beyliğin siyasi kimliğini kazanmasını geciktirmiştir diyebiliriz. Çünkü bu topraklar Ermeni ve Gregoryanların yoğun olarak yaşadığı Bizans yerleşimlerinden oluşmaktaydı. Malazgirt zaferinden sonra kendilerine Niksar, Sivas ve Malatya iktâ olarak verilen Danişmendliler, Danişmend Gazi döneminde hâkimiyetlerini Ankara, Kastamonu, Kayseri ve Amasya'ya kadar genişletmişlerdir. Karadeniz kıyılarında da Trabzon'a kadar ilerleyen Danişmendliler bu bölgenin hâkimiyet sahası için Hristiyan ve Gürcülere karşı mücadele vermiştir.¹⁸⁹

Danişmendnâme'de Gabraslar ile Danişmendlilerin ilk olarak karşı karşıya gelmelerinden Sivas'ın fethi sırasında bahsedilmektedir. Canik Beyi Matrüd, Sivas'ın 1074 yılında Danişmendliler tarafından kuşatıldığını öğrenince Sivas beyine iki oğlunu 40.000 asker ile yollamıştır. Ancak

---

niteliktedir. Gabras ailesinin erken tarihi hakkında bize önemli bilgileri *Danişmendnâme* vermektedir. Ayrıca hem Danişmendlilerin hem de Gabras ailesinin Karadeniz bölgesine hâkim olma çabaları birbirleriyle olan ilişkilerini önemli derecede etkilemiştir. Eserde Danişmend Gazi ve onun arkadaşlarının Gabrasların elinde bulunan bazı şehirleri nasıl kuşattıkları ve onları nasıl yendiklerinden bahsedilmektedir. Yine eserden anlaşıldığına göre Gabras ailesi Ermeni ve Gürcüler ile işbirliğine girerek Danişmendlilerin olası saldırılarını engellemeye çalışmıştır. Bkz. Demir, **Dânişmend Gazi Destanı**, 18-53; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 132.

¹⁸⁶ Muharrem Kesik, "Bizans İmparatoru İoannes Komnenos'un Danişmendliler Hâkimiyetindeki Niksar'ı Kuşatması (1140)", **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Danişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015) Tokat Bildiriler**, Tokat, 2016, s. 73.

¹⁸⁷ Mustafa Demir, "Danişmendli Devleti'nin Kurucusu Danişmend Ahmed Gazi'nin Tarihi Kişiliği", **Danişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015) Tokat Bildiriler**, Tokat, 2016, s. 33-35.

¹⁸⁸ Sefer Solmaz, "Danişmendli-Büyük Selçuklu Tabiiyet-Metbuiyet İlişkileri", **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Danişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015) Tokat Bildiriler**, Tokat, 2016, s. 111.

¹⁸⁹ Demir, "Danişmendli Devleti'nin Kurucusu Danişmend Ahmed Gazi'nin Tarihi Kişiliği", s. 33.

Rumlar başarısız olmuş ve Sivas Danişmendlilerin eline geçmiştir. Bundan sonra Matrîd ve oğlu Gabras (Theodoros Gabras) Danişmendlilere karşı amansız bir mücadeleye girmişlerdir.¹⁹⁰ Gabraslar bundan sonra 1080 yıllarında Tokat ve Amasya'nın hâkimiyeti için savaşmış ancak Danişmendliler karşısında başarısız olmuşlardır.

Danişmend Gazi, 1084-1085 yıllarında Gabras ailesinin yönetiminde olan Trabzon Dukalığı ile yakından mücadele etmek için devletin merkezini Niksar'a taşımıştır. Dolayısıyla Danişmendlilerin Karadeniz sahillerine inme emelleri ve bu bölgedeki faaliyetleri Danişmend Gazi döneminde başlamıştır.¹⁹¹ Danişmend Ahmed Gazi Niksar'ı kuşattığı sırada bu şehir Theodoros Gabras'ın elindeydi. Amasya kuşatmasında Theodoros Gabras'ın babası Matrîd Danişmend Ahmed Gazi tarafından öldürülünce Theodoros Gabras da Niksar'a gitmiştir. Niksar oldukça güçlü kale ve surlara sahip bir şehirdi. Dolayısıyla Niksar'ın fethinin gerçekleşmesi zor şartlar altında olmuştur. Danişmend Gazi 1084 yılında Niksar'ın fethini gerçekleştirirse de burada şehit olmuştur. Danişmend Gazi'nin 1084 yılındaki ölümünden sonra yerine geçen Gümüştekin zamanında Bizans İmparatorluğu, Danişmendlilerin elinde bulunan toprakları almak için harekete geçmiştir.¹⁹²

Gabraslar Danişmendliler ile olan mücadelelerinde diğer beylikler ile işbirliğine girmişlerdir. Bunlardan birisi de Mengüceklilerdir. Mengücekliler (1080- 1128) döneminde Danişmendlilere karşı karşı Hristiyanlarla özellikle de Gabraslar ile işbirliği yapılmıştır. Öyle ki Mengücek Gazi'nin yardımları sayesinde Theodoros Gabras Danişmendli beyliğinin elindeki toprakları eline geçirmiştir. Ancak daha sonra Danişmendliler, 1096/ 1097 yıllarında Kelkit vadisi üzerinden Bayburt'a kadar olan bölgenin hâkimiyetini sağlamış, Mengüceklilerin de Gabraslarla olan bağlantısını büyük ölçüde kesmiştir.¹⁹³

Anadolu'daki Türkleşme faaliyetleri hızla devam ederken Danişmendliler de bu faaliyetlerde önemli mesafeler kaydetmiştir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde de faaliyetleri devam eden Danişmendliler, 1097 yıllarındaki Haçlı seferleri dolayısıyla buradaki gücünü Haçlılara karşı kullanmak üzere batıya yöneltmiştir.¹⁹⁴ Trabzon bölgesindeki Haçlı tehlikesi uzaklaştırıldıktan sonra

---

¹⁹⁰ Demir, **Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihi Alt Yapısı**, s. 78. Turan, *Danişmendnâme*'de Canik Rumları ile yapılan mücadelelere geniş yer verilmesini tarihi gerçeklere uygun bulduğunu ve diğer müelliflerin bu konu hakkında fazla bilgi vermeyişini de coğrafi uzaklık ve daha önemli olayların başka yerlerde veya müelliflerden uzak yerlerde meydana gelmesi gibi nedenlerle açıklar. Bu yüzden müelliflerin Danişmendli-Bizans mücadeleleri hakkında yeterli bilgiler kaydetmemiş olduklarını ve dolayısıyla *Danişmendnâme*'deki bilgilerin önem kazandığını vurgular. Bkz. Turan, a.g.e., s. 122-123.

¹⁹¹ Necati Demir, **Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihi Alt Yapısı (Tarih-Etnik Yapı-Din-Kültür)**, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yay., Ankara, 2005, s. 62; Merçil, a.g.e., s. 233-234; Abdülkerim Özyayın, "Danişmendliler", **TDV İslam Ansiklopedisi**, s. 469.

¹⁹² Mustafa Tanrıverdi, "Anadolu'nun Türkleşmesi Sürecinde Danişmendliler'in İskan Politikası", **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Danişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015) Tokat Bildiriler**, Tokat, 2016, s. 129-130.

¹⁹³ Turan, a.g.e., s. 136; Cöğce, a.g.m., s. 151; Demir, *Danişmend Gazi Destanı*, s. 362-366.

¹⁹⁴ İbnü'l-Esir, a.g.e., 10, s. 247-248.

Danişmendliler otoriteyi o derece ele almışlardır ki, Trabzon'da Gabras ailesi dahi onların himayesinde daha güçlü olacaklarını düşünmüşlerdir. Gümüştekin Gazi'nin 1105 yılındaki ölümünden sonra Danişmendlilerin başına Emir Gazi gelmiştir.¹⁹⁵ Emir Gazi döneminde Anadolu'da en güçlü devlet olma özelliğine sahip olan Danişmendliler, Trabzon'daki bazı kaleleri Grek valisi Casianos'un teslim etmesi suretiyle savaşmadan ele geçirmiştir.¹⁹⁶

Her ne kadar birbirlerine düşman olsalar da Gabraslar ve Danişmendlilerin muhtemelen İstanbul'daki Komnenoslar ve Konya Selçuklularından daha fazla ortak noktası olmuştur.¹⁹⁷ Bunun en belirgin sebebi ise Danişmendlilerin ve Gabrasların sınırdış olmasıydı. Birbirleri ile sürekli olarak etkileşimde bulunan bu iki topluluğun ortak amacı hâkimiyetlerinde bulunan toprakların geleceğini ihdas etmek ve yerel yönetim bakımından da bağlı buldukları idareye karşı yarı-bağımsız hareket etmek istemeleri olmuştur.

Türkler ve Gabraslar her ne kadar birbirleri ile *Khaldia* topraklarının hâkimiyeti için mücadele etseler de bazı zamanlar Selçuklulara veya Bizans'a karşı birlikte hareket etmişlerdir. Örneğin, Danişmendli Gazi Gümüştekin Gregorios Gabras ile müttefik olmuş, kendi adına Grekçe olarak bastırıldığı paralara da "bütün Roma ve Doğu'nun Melik'i" diye yazdırmıştır. Mengücekoğlu Behramşah da Konstantinos Gabras ile ittifak kurmuştur. Bahramşah, bir Bizans askeri komutanı veya bu uğurda şehit düşmüş bir askermiş gibi görünen büstünü taşıyan para bastırmış ve Selçuklu veziri Hasan ibn Gabras'ın Erzincan yakınlarındaki mülkünde bile hak iddia etmiştir. Büyük bir olasılıkla bu topraklar Hasan ibn Gabras'a Theodoros Gabras'dan intikal etmiş olabilir.¹⁹⁸

1104 yılına gelindiğinde Danişmendlilerin kontrolündeki topraklar Trabzon Rumlarının yani Gabrasların sınır bölgelerini tehdit eder hale gelmiştir. Danişmendliler hem Trabzon'u ele geçirerek Karadeniz sahillerine ulaşmak hem de buradaki Gabrasların gücünü eline almak için Canik seferine çıkmıştır. Danişmendlilerin bu seferi başarısız olsa da 1105 yılında Canik'i tekrar ele geçirmek isteyen Danişmendliler, Gabraslar ve onların askeri destek istediği Gürcüler tarafından pusuya düşürülerek öldürülmüştür. Dolayısıyla da Danişmend Gazi'nin ölümüyle beraber Karadeniz sahillerine inme düşüncesi gerçekleştirilememiştir.¹⁹⁹

Emir Melik Gazi döneminde Danişmendliler, Karadeniz sahillerinin hâkimiyeti için Mengücekliler, Artuklular, Trabzon Rumları (Gabraslar), Haçlılar, Bizanslılar ve Ermeniler ile bir

---

¹⁹⁵ Demir, "Danişmendli Devleti'nin Kurucusu Danişmend Ahmed Gazi'nin Tarihi Kişiliği", s. 38.

¹⁹⁶ Ergin Ayan, "Dânişmendnâme'de Trabzon", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6 (28), Güz 2013, s. 19; Âbu'l-Farac, a.g.e., s. 363; Köse, a.g.e., s. 138; Telliöğlü, a.g.e., s. 96.

¹⁹⁷ Bryer, "A Byzantine Family: The Gabrades", s. 169.

¹⁹⁸ Bryer, a.g.m., s. 170; Finlay, a.g.e., s. 140-141.

¹⁹⁹ Demir, a.g.e., s. 24-25.

mücadele içerisine girmişlerdir. Emir Melik Gazi de babasının yolundan giderek bu bölgeyi elinde bulunduran Gabraslara karşı harekete geçmiş, hatta 1129-1130 yıllarında Karadeniz sahillerindeki önemli kalelerden birkaç tanesini almıştır.²⁰⁰ Her ne kadar Danişmendliler, Gabrasların topraklarına saldırılarda bulunsalar da 1140'lı yıllardan sonra, özellikle Gabrasların Trabzon'daki hâkimiyetinin zayıflaması ve Bizans tabiiyetine geçmesi Danişmendliler ve Gabraslar arasındaki rekabetin de bitmesine sebep olmuştur.

---

²⁰⁰ Demir, a.g.e., s. 28.

SONUÇ

VII. ve VIII. yüzyıldaki Arap fetihlerinden sonra Anadolu'da siyasi gücünü kaybeden Bizans'ın zayıflığından yararlanan birçok taşralı aristokrat aile imparatorluktan bağımsız bir şekilde hareket etmeye başlamış ve bu durum Türk fetihlerinin Anadolu'da yoğunlaşmasıyla daha da hızlanmıştır. Hem hüküm sürdüğü coğrafya bakımından hem de Bizans ve Türkler ile ilişkileri bakımından bazen müttefik bazen de bu iki güce karşı düşman olarak anılan Gabras ailesi bu durumun en güzel örneğidir. Gabras ailesi X. yüzyılın son çeyreğinde *Khaldia* temasının başına geçmiş ve uzun bir süre buranın yönetiminde söz sahibi olmuştur. Daha sonrasında ise Türk akınlarının Doğu Karadeniz'e yönelmesiyle her bir Gabras üyesinin *Khaldia* temasının önemli kalelerinde bu bölgeyi savunmak için mücadele ettiği görülmektedir.

Gabraslar 1074/1075 yılından itibaren Doğu Karadeniz'e Türk akınlarını engelleyen ve bu bölgede özellikle Danişmendliler ile sürekli mücadele içinde olan bir ailedir. Uzun bir süre Türklerin bu bölgedeki kıyı şehirlerine girmelerini geciktirmişlerdir. Kaynaklardan anladığımıza göre Gabras ailesi Türklere karşı bu mücadelesinde Bizans'ın yardımından çok Gürcü ve Ermenilerin desteğini almıştır. Gabrasların yönetiminde bulunan Trabzon, Gümüşhane ve Bayburt gibi yerler onun sadece siyasi sınırlarını değil aynı zamanda sahip olduğu ekonomik gücü de göstermektedir. Bu ekonomik ve siyasi avantajları sayesinde Bizans'a karşı bağımsız bir şekilde hareket etmiştir. Gabras ailesi asker kökenli bir aile olduğu için Bizans tarafından ordu komutanı olarak tayin edilmişlerdir.

Gabras ailesi Bizans İmparatorluğu için uslanmaz, başına buyruk ve hain bir ailedir. Yine de Komnenoslar döneminde imparatorluktan uzak olan Trabzon Dukalığı'nın kontrol altında tutulması için Gabras ailesi görevlendirilmiştir. Trabzon Dukalığı'nın idaresine atanan ilk kişi ise Theodoros Gabras'dır. Theodoros Gabras Trabzon Dukalığı'nda bulunduğu 1075-1098 yılları arasında Trabzon ve çevresine yapılan Türk akınlarını, özellikle Danişmendlilerin bu topraklar üzerine yaptığı fetihleri önlemeye çalışmış ve bu bölgenin Türklerin hâkimiyetine geçişini geciktirmiştir. Theodoros Gabras'dan sonra Trabzon Dukalığı bir süre Bizans komutanı Dabatenos'un eline geçmiş, ancak sonrasında bu görev tekrardan Gabras ailesine devredilmiş ve 1103/1104 yıllarında Theodoros'un oğlu Gregorios Gabras Trabzon Dukalığı'na atanmıştır.

Gregorios Gabras, Trabzon'da yürüttüğü birtakım bağımsız politikalar ve Bizans'a karşı çıkan ayaklanmalara destek verdiği için 1107 yılında İstanbul'a getirilerek tutsak edilmiştir. Ancak Gregorios bir süre sonra serbest bırakılmış ve 1118 yılında İmparator Aleksios Komnenos'un oğlu Ioannes'in danışmanlığına atanmıştır. Gregorios Gabras'dan sonra Trabzon Dukalığı bir süre Gabras

ailesinin idaresinden alınmış ve Bizans buraya muhtemelen kendi komutanlarından kimseleri tayin etmiştir.

1126 yılında Trabzon Dukalığı yeniden Gabras ailesinin yönetimine geçmiş, bu sefer idareye gelen kişi Gregorios Gabras'ın kardeşi Konstantinos Gabras olmuştur. Konstantinos Gabras dukalık görevine atanmadan önce Bizans tarafından Alaşehir'e askeri vali olarak atanmıştı. Ayrıca Bizans'ın Anadolu'ya düzenlemiş olduğu neredeyse tüm seferlere katılmış ve askeri yetenekleri açısından Bizans tarafından övgüye layık görülmüştür. Konstantinos'un Trabzon Dukalığı'nda bulunduğu dönemde dukalığın toprak sınırını korumaya çalışmış ve Anadolu beylikleri Mengücekliler ile Artuklular arasındaki toprak anlaşmazlıklarına karışmıştır. 1130 yılında Bizans İmparatoru İoannes Komnenos'un kardeşi Isaac Komnenos Bizans'a karşı isyan etmiş ve bu isyan başarısızlıkla sonuçlanınca Konstantinos Gabras'a sığınmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere Konstantinos Gabras, babası Theodoros ve ağabeyi Gregorios Gabras gibi Trabzon'da yarı-bağımsız bir yönetim devam ettirmeye çalışmıştır. Bu üç Gabras üyesinin de tek amacı kontrollerindeki toprakların Bizans ya da diğer Türk teşekküllerine (Danişmendliler, Selçuklular) geçmesini engellemek olmuştur. Gabraslar Trabzon'un İstanbul'dan uzak olmasını fırsat bilerek Trabzon Dukalığı'nı küçük bir devletçik, kendilerini de bu devletçiğin bir hükümdarı olarak görmüşlerdir.

Anadolu'daki güç dengelerinin Türklerin lehine dönmesiyle beraber Gabraslar da ellerinde bulunan toprakların güvenliği için Türkler ile yani Selçuklular ile yakın ilişkilere girmişlerdir. Özellikle Gabrasların 1143 yılından sonra Trabzon Dukalığı'ndaki etkisinin azalmasıyla bazı Gabras üyeleri Bizans sarayında elçilik gibi idari görevlerde yer almış bazıları da Selçuklu hizmetinde bulunmuştur. Bizans hizmetinde bulunan Gabraslar Mikhail Gabras ve Konstantinos Gabras'tır. Bu ikisi Bizans İmparatorluğu'nda hem ordu komutanlığı görevinde bulunmuşlar hem de Selçuklular ve Bizans arasındaki barış anlaşmalarında elçilik yapmışlardır. Selçuklu hizmetinde bulunan en önemli Gabras üyesi ise Hasan ibn Gabras'tır. Hasan ibn Gabras Müslümanlığı kabul ettikten sonra 1176 yılından 1190 yılına kadar II. Kılıç Arslan'ın vezirliğini yapmıştır. Selçuklu sarayında önemli bir devlet adamı olan Hasan ibn Gabras, II. Kılıç Arslan'ı ve oğlu Keyhüsrev'i zehirlediği gerekçesiyle vezirlikten alınmış ve Erzincan'a giderken yolda Türkmenler tarafından öldürülmüştür. Bundan sonra Gabrasların Bizans, Selçuklular ve Danişmendliler ile olan siyasi etkinlikleri zayıflamış, 1204 yılında Komnenosların Trabzon Rum İmparatorluğu'nu kurmasıyla beraber Gabras ailesi bu bölgeden uzaklaştırılmıştır.

Çalışmamız Gabras ailesinin X. ve XII. yüzyıllar arasındaki faaliyetlerini ihtiva etse de aslında bu ailenin varlığı hala devam etmektedir. Gabras ailesinin birçok üyesi Trabzon Rum İmparatorluğu kurulduktan sonra Kırım'a göç etmiş, burada bir prenslik dahi kurmuşlardır. Bugün Yunanistan ve Avrupa'da hala Gabras (Gavras) soyadını kullanan kişiler bulunmaktadır. Bu kişilerden biri ise Yunanlı yönetmen Constantinos Costa Gavras'tır. Kendisinin biyografisinde de atalarının Trabzon asıllı olduğundan bahsetmektedir. Yine araştırmalarımız sürecinde Manheim Üniversitesi'nde

öğretim görevlisi olan Konstantin Gavras ile iletişime geçerek aile tarihi hakkında görüşme fırsatını yakaladık. Ancak bu kişilerin aile soyları hakkında tarih kitaplarında olduğundan daha fazla bilgiye sahip olmadıklarını söylemeliyiz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Âbu'l-Farac, Gregorios (1987), **Âbu'l-Farac Tarihi**, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK Yay., İkinci Baskı, C. II, Ankara.
- Aksoy Fatih (2009), **Osmanlı Öncesi Dönemde Trabzon Şehri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarihi Anabilim Dalı, Elazığ.
- Angold, M. (1984), **The Byzantine Empire, 1025-1204: A Political History**, First Edition, London, New York: Longman.
- ____ (1995), **Church and Society in Byzantium under the Comneni (1081-1261)**, Cambridge University Press.
- Ayan, Ergin (2005), "Trabzon Dukalığı: Gabras Ailesi", **Karadeniz Tarihi Sempozyumu: Başlangıçtan 20. Yüzyıla**, Trabzon, 55-66.
- ____ (2013), "Dânişmendnâme'de Trabzon", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 6 (28), 18-27.
- Ayönü, Yusuf (2007), "Batı Anadolu'da Bizanslı Yerel Hakimlerin Bağımsızlık Hareketleri (12. Yüzyılın Sonları ve 13. Yüzyılın Başları)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 42, 141-154.
- ____ (2008), "Türkiye Selçuklu Devleti ile Trabzon İmparatorluğu Arasında Karadeniz Bölgesindeki Hakimiyet Mücadeleleri (1204/1243)", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXIII (1), 15-35.
- Azîmî (2006), **Azîmî Tarihi (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler: H. 430-538=1038/1039-1143/1144)**, Çev. Ali Sevim, İkinci Baskı, TTK, Ankara.
- Baskıcı, M. Murat (2009), **Bizans Döneminde Anadolu: İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261)**, Phoenix Yay., Ankara.
- Bedirhan, Yaşar (2009), **Selçuklular ve Kafkasya**, Nobel Akademik Yay., Konya.
- Beihammer, Alekxander Daniel (2017), **Byzantium and the Emergence of Muslim-Turkish Anatolia (ca.1040-1130)**, Birmingham Byzantine and Ottoman Studies, 20, London-New York.
- ____ (2011), "Defection Across The Border of Islam and Christianity: Apostasy and Cross-Cultural Interaction in Byzantine-Seljuk Relations", **Speculum**, 86 (3), The University of Chicago Press, JSTOR, 597-651.

- Bendall, Simon (1977), "The Mind of Trebizond under Alekxius I and the Gabrades" **Numismatic Chronicle**, 17, 126-136.
- _____(1979), "The Coinage of Trebizond under Isaac II (A.D. 1185-95). With a Note on an Unfinished Byzantine Die", **Museum Notes (American Numismatic Society)**, JSTOR, 24, 213-217.
- Birkenmeier, John W. (2002), **The Development of the Komnenian Army (1081-1180)**, Brill-Leiden-Boston-Köln.
- Brosset, Marie F. (2003), **Gürcistan Tarihi (Eski Çağlardan 1212 Yılına Kadar)**, Çev. Hrand D. Andreasyan, TTK Yay., Ankara.
- Bryennios, Nikephoros (2008), **Tarihin Özü (Anadolu'da ve Rumeli'nde 1070- 1079 Döneminin Tarihi)**, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul.
- Bryer, Anthony (1970), "A Byzantine Family: The Gabrades, c. 979- c. 1653", **University of Birmingham Historical Journal**, 12, 164-187; Anthony Bryer, "A Byzantine Family: The Gabrades An Additional Note", **Byzantinoslavica XXXVI**, Prague, 1975, 38-45.
- _____(1975), Greeks and Turkmens: The Pontic Exeption, **Dumbarton Oaks Papers**, 29, JSTOR, 113-148.
- _____(1982), "The Question of Byzantine Mines in the Pontos: Chalybian Iron, Chaldian Silver, Koloneian Alum and the Mummy of Cheriana", **Anatolian Studies**, British Institute at Ankara, JSTOR, 32, 133-150.
- _____(2014), "Rumlar ve Türkmenler: Karadeniz İstisnası", Çev. M. Sibel Dinçel- Murat Keçiş, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 16, 177-232.
- _____(1980), "Greek and Turkmens: The Pontic Exception", **The Empire of Trebizond and the Pontos**, Variorum Reprints, London, 113-149.
- Bryer, Anthony- Winfield, David (2007), **The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos**, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, I, Washington D.C.
- Bryer, Anthony, (2010), "Cultural Relations Between East and West in Twelfth Century", Edit. by Derek Baker, **Relations Between East and West in the Middle Ages**, New Brunswick (U.S.A.)- London (U.K.), 77-94.
- Bury, J. B. (2015), **The Imperial Administrative System in the Ninth Century**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Cahen, Claude (2001), **The Formation of Turkey (The Seljukid Sultanate of Rüm: Eleventh to Fourteenth Century)**, Trans. & Edit. P. M. Holt, Pearson Education, Harlow.
- _____(2014), **Osmanlılardan Önce Anadolu**, Çev. Erol Üyepazarcı, TVY Yay., İstanbul.

- Charanis, Peter (1959), "Ethnic Changes in the Byzantine Empire in the Seventh Century", **Dumbarton Oaks Papers**, 13, JSTOR, 23-44.
- Cheyne, J. C. (2006), "The Byzantine Aristocracy (8th-13th Centuries)." English translation of "L'aristocratie byzantine (VIIIe-XIIIe siècle)." **Journal des Savants**, (July-December, 2000): 281-322, published in idem, **The Byzantine Aristocracy and its Military Function**. Aldershot: Ashgate Variorum, I, 1-43.
- Cöhce, Salim (2016), "Artuklular ve Belek'in Kemah Yöresini İşgali", **Uluslararası Erzincan Sempozyumu (28 Eylül- 1 Ekim 2016)**, 1, Erzincan, 149-158.
- Demir, Mustafa (2016), "Danişmendli Devleti'nin Kurucusu Danişmend Ahmed Gazi'nin Tarihi Kişiliği", **Danişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015) Tokat Bildiriler**, Tokat, 33-40.
- Demir (Haz.), Necati (2004), **Dânişmend-Nâme**, Akçağ Yayınları.
- _____(2005), **Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Tarihî Alt Yapısı (Tarih-Etnik Yapı-Din-Kültür)**, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yay., Ankara.
- _____(2018), **Dânişmend Gazi Destanı**, Ötüken Yayınları, 2. Basım, İstanbul.
- Demirkent, Işın (1987), **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146)**, TTK, Ankara.
- _____(1995), "1101 Yılı Haçlı Seferleri", **Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı**, Dünya Yay., İstanbul, 17-56.
- _____(1996), **Türkiye Selçuklu Hükümdarı: Sultan I. Kılıç Arslan**, TTK Yay., Ankara.
- _____(2005), "1071 Malazgirt Savaşı'na Kadar Bizans'ın Askeri ve Siyasi Durumu", **Bizans Tarihi Yazıları: Makaleler-Bildiriler-İncelemeler**, Dünya Yay., İstanbul, 132-146.
- Dundua, Tedo (2003), "The Tale of two Sebastoses and the Orthodox Alliance. David the King of Georgia and Theodoros Gabras", Tbilisi: Artanuji.
- Fallmerayer, Jakob Philipp (1964), **Geschichte des Kaisertums von Trapezunt**, Pub. Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim.
- Finlay, Georg (1854), **History of the Byzantine and Greek Empires**, II, London.
- Gordlevski, V. (1988), **Anadolu Selçuklu Devleti**, Çev. Azer Yaran, Onur Yay., Birinci Baskı, Ankara.
- Honigmann, Ernst (1970), **Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı; Grekçe, Arapça, Süryanice ve Ermenice Kaynaklara Göre 363'den 1071'e Kadar**, Çev. Fikret Işıltan, İÜEF Yay., İstanbul.
- İbn Bîbî (1941), **Anadolu Selçukî Devleti Tarihi**, Çev. M. Nuri Gençosman, Uzluk Basımevi, Ankara.
- İbnü'l-Esir (1941), **İslam Tarihi el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi**, Çev. Abdulkerim Özeydın, Bahar Yay., 9, İstanbul.

- _____(1941), **İslam Tarihi el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi**, Çev. Abdülkerim Özeydin, Bahar Yay., 10, İstanbul.
- Kaegi, Walter E. (2000), **Bizans ve İlk İslam Fetihleri**, Çev. Mehmet Özey, İstanbul.
- Kayhan, Hüseyin (2014), “Miryokefalon Savaşı Öncesinde Bizans Politikasında Türkmenler”, **Isparta Bölgesinin Tarihi Coğrafyası ve Myriokephalon Savaşı Sempozyumu (19-20 Haziran 2014) (Bildiri Kitabı)**, 97-116.
- Kazdhan (Ed.), Alexander P. (1991), “Hypatos”, **The Oxford Dictionary of Byzantium**, 2, Oxford University Press, New York-Oxford, 963-964.
- _____(1991), “Patrikios”, **The Oxford Dictionary of Byzantium**, 1, Oxford University Press, New York-Oxford, 1600.
- _____(1991), “Topoteretes”, **The Oxford Dictionary of Byzantium**, 3, Oxford University Press, New York-Oxford, 2095.
- _____(1993), “State, Feudal, and Private Economy in Byzantium”, **DOP**, 47, 83-100.
- Kesik, Muharrem (2003), **Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)**, TTK, Ankara.
- _____(2016), “Bizans İmparatoru İoannes Komnenos’un Danişmendliler Hakimiyetindeki Niksar’ı Kuşatması (1140)”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Danişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015) Tokat Bildiriler**, Tokat, 73-84.
- _____(2017), **Dânişmendliler (1085-1178) Orta Anadolu’nun Fatihleri**, Bilge Kültür-Sanat, İstanbul.
- Khoniates, Niketas (1995), **Historia (İoannes ve Manuel Komnenos Devirleri)**, Çev. Prof. Dr. Fikret İşıltan, TTK Yay., Ankara.
- Kinnamos, İoannes (2001), **Historia (1118-1176)**, Yay. Haz. Prof. Dr. İşın Demirkent, TTK Yay., Ankara.
- Komnene, Anna (1996), **Alekxiad: Malazgirt’in Sonrası**, Çev. Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Köse, Bayram Arif (2012), **Ortaçağda Trabzon ve Çevresinin Tarihi Coğrafyası**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı.
- Merçil, Erdoğan (2011), **Müslüman-Türk Devletleri Tarihi**, TTK Yay., Ankara.
- Metin, Tülay (2008), “Türkiye Selçuklu Devleti’nin Karadeniz’deki Siyasi ve Askeri Faaliyetleri”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, 3 (2), 13-26.
- Mihael, Süryani (1944), **Süryani Patrik Mihail’in Vekâyinâmesi II (1042-1195)**, Çev. H. Andreasyan, TTK Basılmamış Nüsha, Ankara.

- Miller, William (2007), **Son Trabzon İmparatorluğu (1204-1461)**, Çev. Nurettin Süleymangil, Heyamola Yay., İstanbul.
- Mullet, Margeret (2016), **Theophylact of Ochrid: Reading the Letters of a Byzantine Archbishop**, by Routledge, New York.
- Necipoglu, Nevra (2006), “Turks and Byzantines (Eleventh and Twelfth Centuries)”, **in the Turkic Speaking Peoples**, eds. E. Çağatay and D. Kuban (Munich-Berlin-London-NY: Prestel Verlag), 254-265.
- Nicol, Donald M. (2003), **Bizans’ın Son Yüzyılları (1261-1453)**, Çev. Bilge Umar, TVY Yay., İkinci Baskı, Ankara.
- Olgun, İbrahim- Draşan, Cemşit (1966), **Farsça-Türkçe Sözlük**, I. Fasikül, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Ostrogorsky, Georg (1959), “Byzantine Empire in the World of the Seventh Century”, **Dumbarton Oaks Papers**, 13, JSTOR, 1-21.
- _____(2011), **Bizans Devleti Tarihi**, Çev. Fikret İşiltan, TTK Yay., Ankara.
- Özaydın, Abdülkerim (1993), “Danişmendliler”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, 8, TDV Yay., İstanbul, 469-474.
- Öztürk, Meriç T. (2013), **The Provincial Aristocracy in Byzantine Asia Minor (1081-1261)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi.
- Öztürk, Özhan (2011), **Antikçağdan Günümüze Karadeniz’in Etnik ve Siyasi Tarihi Pontus**, Genesis Kitap, Ankara.
- Öztürk, Yücel (2012), “Tımar-Thema Teriminin Ortaya Çıkması, Bizans Uygulaması ve Osmanlı ile Mukayesesi”, **OTAM**, 31, 157-208.
- Runciman, Steven (1952), **A History of The Crusades (The Kingdom of Jerusalem and the Frankish East: 1100-1187)**, Cambridge University Press.
- Sakaoğlu, Necdet (1971), **Türk Anadolu’da Mengücek Oğulları**, Milliyet Yayınları.
- Sandalcı, Sema (2006), **Eski Yunanca Dilbilgisi ve Cümle Yapısı 1**, Miladi Yay.
- Sevim, Ali- Merçil, Erdoğan (2014), **Selçuklu Devletleri Tarihi (Siyaset, Teşkilât ve Kültür)**, TTK Yay., Ankara.
- Shahîd, İrfan (1995), **Byzantium and the Arabs in the Sixth Century**, 1 (1): Political and Military History, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C.
- Shliakhtin, Roman (2008), **Byzantine-Seljuk Military Conflict in the Reign of John and Manuel Komnenoi**, Central European University/Koç University, Master Tezi, İstanbul.
- Shukurov, Rustam (2016), **The Byzantine Turks (1204-1461)**, Brill: Leiden-London.

- Solmaz, Sefer (2016), “Danişmendli-Büyük Selçuklu Tabiiyet-Metbuiyet İlişkileri”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Danişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015) Tokat Bildiriler**, Tokat, 111-122.
- Stavrides, Thèoharis (2001), **The Sultan of Vezirs: The Life and Times of the Ottoman Grand Vezir Mahmud Pasha Angelović (1453-1474)**, Brill (Leiden-Boston-Köln).
- Strabon (2000), **Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII, XIII, XIV)**, Çev. Prof. Dr. Adna Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul.
- Sümer, Faruk (1990), **Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu’da Türk Beylikleri**, TTK Yay., Ankara.
- Sümer, Faruk (2004), “Mengüçlüler”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 29, 138-142.
- Tanrıverdi, Mustafa (2016), “Anadolu’nun Türkleşmesi Sürecinde Danişmedliler’in İskan Politikası”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Danişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015) Tokat Bildiriler**, Tokat, 127-132.
- Tekindağ, Şehabeddin (1979), “Trabzon”, **İslam Ansiklopedisi**, XII/I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 455-477.
- Tellioğlu, İbrahim (2007), “Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme”, **Turkish Studies**, 2 (2), (654-664).
- _____(2007), **Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz’de Türkler**, Serander Yay., Trabzon.
- _____(2009), **Trabzon Rum Devleti (1204-1461); Komnenosların Karadeniz Hakimiyeti**, Serander Yay., İstanbul.
- Tezcan, Mehmet (2012), “Pers-Armenia Etrafında Gelişen Roma-Parth ve Bizans-Sasani Münasebetleri (M.Ö. I.- M.S. VII. Y.Y.)”, **Klasik ve Ortaçağ Dönemlerinde Karadeniz ve Kafkasya**, Serander Yay., 213-267.
- Treadgold, Warren T. (1980), “Notes on the Numbers and Organization of the Ninth-Century Byzantine Army”, **Greek, Roman and Byzantine Studies**, 21, 269-288.
- _____(1983), “The Military Lands and the Imperial Estates in the Middle Byzantine Empire”, **Harward Ukrainian Studies**, 7, 619-631.
- _____(1997), **A History of the Byzantine State and Society**, S-tanford University Press, Stanford, California.
- Turan, Osman (1965), **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara.
- _____(1971), **Selçuklular Zamanında Türkiye: Alp Arslan’dan Osman Gazi’ye (1071-1318)**, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul.

- ____(1973), **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul.
- ____(2009), **Selçuklular Târihi ve Türk-İslâm Medeniyeti**, Ötüken Yay., İstanbul.
- Umar, Bilge (1998), **Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Urfalı Mateos (2000), **Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)**, Türk. Çev. Hrant D. Andreasyan, Üçüncü Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Vasiliev, Aleksander A. (2016), **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, Çev. Tevabil Alkaç, Alfa-Tarih Yay., Birinci Basım, İstanbul.
- Vryonis, Jr. Speros (1959), **Byzantium: The Social Basis of Decline in the Eleventh Century**, Bobbs-Merill.
- ____(1975), "Nomadization and Islamization in Asia Minor", **Dumbarton Oaks Papers**, JSTOR, 29, 41-71.
- Zonaras, Ioannes (2008), **Tarihlerin Özeti (Kitap XVII-XVIII)**, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul.

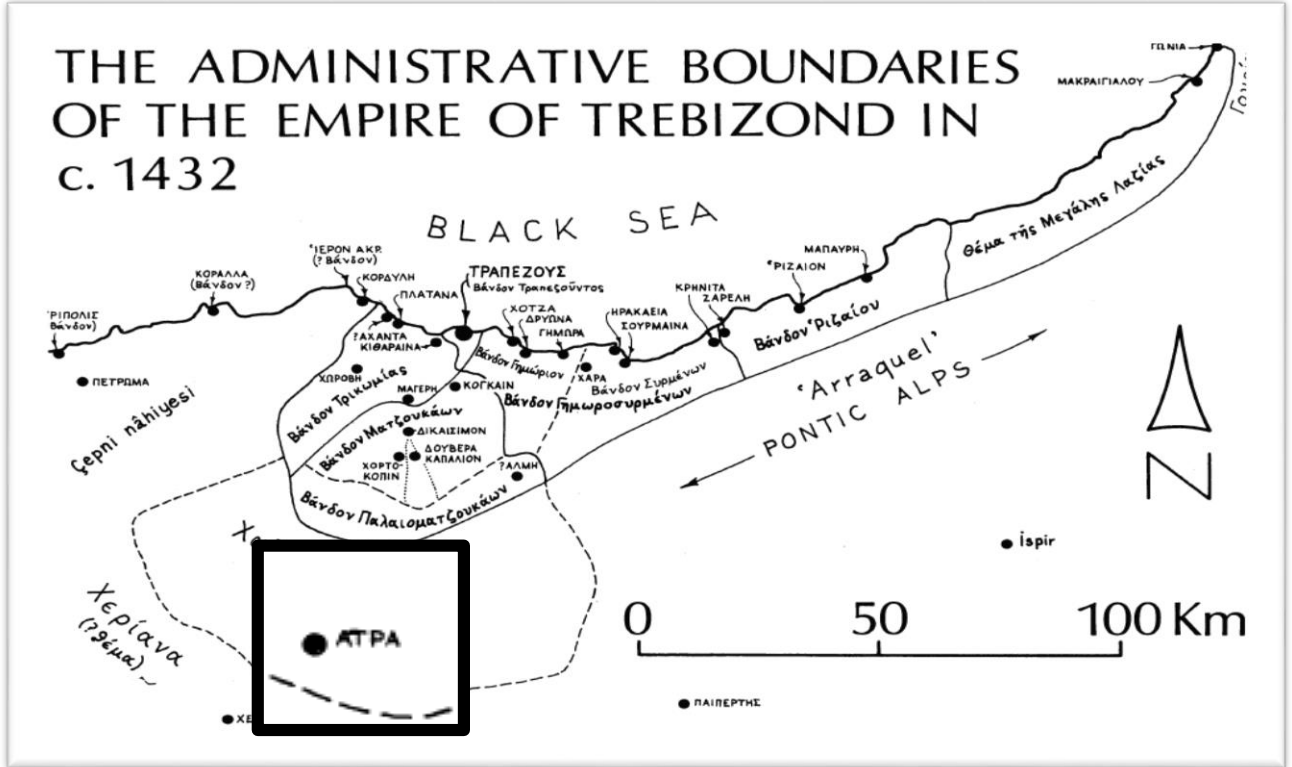
EKLER

Ek 1: X. Yüzyılın İkinci Yarısında Anadolu'daki Thema Sistemi Ve Khaldia Theması

Kaynak:http://enacademic.com/pictures/enwiki/66/Byzantine_Empire_Themata-950.png
28.11.2018

Ek 2: Theodoros Gabras'ın Doğduğu Atra Şehri

Kaynak: Anthony Bryer- David Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, s. 301.

Ek 3: Theodoros Gabras adına basılmış bakır sikkeler

Kaynak: Simon Bendall, “The Mind of Trebizond under Alekxius I and the Gabrades”
Numismatic Chronicle, Vol. 17, s. 132, 136.

ÖZGEÇMİŞ

Sibel CABRİ, 02.05.1991 yılında Trabzon İli Beşikdüzü İlçesi'nde doğdu. 2009 yılında Giresun-Eynesil Anadolu Lisesi'ni; 2013 yılında Ankara Üniversitesi-Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü'nü bitirdi. 2014 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladı. 01.10.2015-30.09.2016 tarihleri arasında Erasmus Öğrenci Değişim Programı kapsamında Almanya-Potsdam Üniversitesi'nde eğitim aldı.

CABRİ, bekâr olup iyi derecede İngilizce bilmektedir.

